

**DEMOKRASİ VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN
BANKA PERFORMANSINA ETKİSİ:
GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE
YÖNELİK AMPİRİK BİR YAKLAŞIM**

(Doktora Tezi)

Gökhan DAĞILGAN

Kütahya - 2020

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Ekonometri Anabilim Dalı

Doktora Tezi

**DEMOKRASİ VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN BANKA
PERFORMANSINA ETKİSİ: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN
ÜLKELERE YÖNELİK AMPİRİK BİR YAKLAŞIM**

Danışman:
Prof. Dr. Mahmut ZORTUK

Hazırlayan:
Gökhan DAĞILGAN

Kütahya – 2020

Kabul ve Onay

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Ekonometri Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

(İmza)

Prof. Dr. Mahmut ZORTUK

Üye.....

(İmza)

Prof. Dr. Sema BEHDİOĞLU

Üye.....

(İmza)

Prof. Dr. Mustafa Kemal BEŞER

Üye.....

(İmza)

Prof. Dr. Ramazan KILIÇ

Üye.....

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel OKŞAK

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Doktora tezi olarak hazırladığım “Demokrasi ve Ekonomik Özgürlüklerin Banka Performansına Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Ampirik Bir Yaklaşım” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

24/09/2020

Gökhan DAĞILGAN

Özgeçmiş

1986 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. İlköğrenimini Fatih İlkokulu'nda, orta öğrenimini Gazi Ortaokulu'nda ve lise öğrenimi Kadriye Çalık Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 2004 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Matematik bölümünü kazandı. 2008 yılında mezun olarak aynı yıl Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başladı. 2011 Ocak ayında yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2009-2011 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığın'da Ücretli Matematik öğretmeni olarak görev aldı. 2011-2013 yılları arasında özel bir bankada Bireysel ve İşletme Kredileri Uzman Yardımcısı olarak görev yaptı. 2013 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Gediz Meslek Yüksekokulu Bankacılık ve Sigortacılık Programı'nda Öğretim Görevlisi olarak göreve başladı. 2014 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine başladı. Şu anda, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Gediz Meslek Yüksekokulu Bankacılık ve Sigortacılık Programı'nda Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

ÖZET

DEMOKRASİ VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN BANKA PERFORMANSINA ETKİSİ: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE YÖNELİK AMPİRİK BİR YAKLAŞIM

DAĞILGAN, Gökhan

Doktora Tezi, Ekonometri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mahmut ZORTUK

Eylül, 2020, 166 sayfa

Ülkelerin kurumsal yapısının toplumsal ilişkileri düzenlemenin yanı sıra, makro değişkenlerin arka planında yer alarak bankacılık performansını da belirlediği düşünülmektedir. Son yıllarda ekonomi alanında yapılan çalışmalarda kurumsal yapının etkisinin göz ardı edilemeyeceği görüşü hakim olmuştur. Bu sebeple de yapılan çalışmada kurumsal yapının temel bileşenleri olan demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin bankacılık performansına olan etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin banka performansı üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 2005-2017 yılları arasını kapsayan bankacılık sektörüne ait verileri kullanılmıştır. Panel veri seti ve dinamik model ile sistem GMM tahmincisi kullanılarak yapılan analizlerden elde edilen sonuçların tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada 36 gelişmiş, 46 gelişmekte olan ve hepsinin toplamı 82 ülke için ayrı ayrı analizler yapılmıştır. Diğer önemli bir özellik de, bankacılık performansının karlılık ve maliyet verimliliği yönleri ile analiz edilmesidir.

Çalışmanın sonucunda demokrasi seviyesindeki artış, aktif karlılığı arttırırken net faiz marjını olumsuz etkileyerek azaltmaktadır. Ekonomik özgürlük seviyesindeki artış özkaynak karlılığı yüksek bir oranda arttırmaktadır. Demokrasi, maliyet verimliliğini artırırken ekonomik özgürlük ise azaltmaktadır. Gelişmiş ülkelerde demokrasi; karlılığı artırırken, maliyet verimliliğini azaltmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise ekonomik özgürlük karlılığı arttırmakta fakat maliyet verimsizliğine yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Ekonomik Özgürlük, Banka Performansı, Sistem GMM

ABSTRACT**THE EFFECT OF DEMOCRACY AND ECONOMIC FREEDOMS ON BANK PERFORMANCE: AN EMPIRIC APPROACH TO DEVELOPED AND DEVELOPING COUNTRIES****DAĞILGAN, Gökhan****PhD Thesis, Department of Econometrics****Thesis Advisor: Prof. Dr. Mahmut ZORTUK****September, 2020, 166 pages**

In addition to regulating social relations, the institutional structure of countries is thought to determine banking performance by taking place in the background of macro variables. In recent years, the opinion that the effect of the institutional structure cannot be ignored has been prevalent in the studies in the field of economy. For this reason, the study aimed to determine the effects of democracy and economic freedoms, which are the basic components of the corporate structure, on banking performance.

In the study investigating the effects of democracy and economic freedoms on bank performance, the data of the banking sector covering the years 2005-2017 of developed and developing countries were used. It was concluded that the results obtained from the analysis using the panel data set and dynamic model and the system GMM estimator are consistent.

In the study, separate analyzes were made for 36 developed, 46 developing and 82 countries in total. Another important feature is analyzing banking performance in terms of profitability and cost efficiency.

As a result of the study, the increase in the level of democracy increases active profitability and decreases the net interest margin by negatively affecting it. The increase in the level of economic freedom increases the return on equity at a high rate. While democracy increases cost efficiency, economic freedom decreases. While democracy increases profitability in developed countries, it decreases cost efficiency. In developing countries, economic freedom increases profitability, but leads to cost inefficiency.

Keywords: Democracy, Economic Freedom, Bank Performance, System GMM

ÖNSÖZ

Doktora tezimde ve hayatımda değerli bilgilerini aktarıp, yardım ve desteklerini esirgemeyen, çalışmalarımı titizlikle inceleyip değerlendiren değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Mahmut ZORTUK'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez çalışmamı titizlikle okuyan ve eleştirileriyle önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. Sema BEHDİOĞLU'na, Prof. Dr. Mustafa Kemal BEŞER'e, Prof. Dr. Ramazan KILIÇ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Yüksel OKŞAK'a teşekkür ederim.

Bu süreçte her zaman yanımda olan ve hiçbir zaman desteğini eksik etmeyen çok değerli eşim Gizem DAĞILGAN'a sonsuz sevgi ve şükranlarımı sunarım.

Son olarak sevgi, sabır ve desteğini benden esirgemeyen sevgili DAĞILGAN ve AYDIN ailelerime sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKA PERFORMANSI VE MAKRO İKTİSADİ DEĞİŞKENLER BAĞLAMINDA DEMOKRASİ VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KAVRAMI

1.1. BANKACILIK PERFORMANSI AÇISINDAN DEMOKRASİ KAVRAMI 4

1.1.1. Demokrasinin Temel Belirleyicileri	7
1.1.1.1. Halkın veya Milletın Egemenliğı.....	8
1.1.1.2. Seçme ve Seçilme Hakkı	9
1.1.1.3. Katılım	9
1.1.1.4. Eşitlik ve Özgürlükler	10
1.1.1.5. Çoğulculuk.....	11
1.1.1.6. Hukukun Üstünlüğü ve Kuvvetler Ayrılığı.....	12
1.1.2. Demokrasinin Ölçülmesi	13
1.1.2.1. The Economist Intelligent Unit Demokrasi Endeksi	13
1.1.2.2. Polity Demokrasi Endeksi.....	16
1.1.2.3. Freedom House Demokrasi Endeksi.....	17
1.1.3. Demokrasi ile İlgili Çalışmalar	18
1.1.4. Bankacılık Performansı ve Demokrasi İlişkisi	19

1.2. BANKACILIK PERFORMANSI AÇISINDAN EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KAVRAMI 23

1.2.1. Ekonomik Özgürlüklerin Temel Belirleyicileri.....	24
1.2.1.1. Kamu Kesimi Büyüklüğü	24
1.2.1.2. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	25
1.2.1.3. Sağlam Para	26
1.2.1.4. Dış Ticaret Özgürlüğü.....	26
1.2.1.5. Kredi, İşgücü ve Piyasa Düzenlemeleri	28
1.2.2. Ekonomik Özgürlüklerin Ölçülmesi	29
1.2.2.1. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi	30
1.2.2.2. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi	32
1.2.3. Ekonomik Özgürlük ile İlgili Çalışmalar.....	33
1.2.4. Bankacılık Performansı ve Ekonomik Özgürlük İlişkisi	34

1.3. MAKRO İKTİSADİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN DEMOKRASİ VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KAVRAMI	37
---	-----------

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANS

2.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN GENEL BAKIŞ.....	42
---	-----------

2.1.1. Bankanın Tanımı.....	42
2.1.2. Dünya’da Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	43
2.1.3. Bankacılık Sektörü.....	44

2.2. BANKALARIN GELİR-GİDER ÇEŞİTLERİ.....	46
---	-----------

2.2.1. Bankacılıkta Gelir Çeşitleri	46
2.2.1.1. Faiz Gelirleri	47
2.2.1.2. Faiz Dışı Gelirler.....	48
2.2.1.2.1. Ticari Kar.....	48
2.2.1.2.2. Ücret ve Komisyon Gelirleri	49
2.2.1.2.3. Temettü Gelirleri	52
2.2.1.2.4. Diğer Faaliyet Gelirleri.....	52
2.2.2. Bankacılıkta Faiz Dışı Giderler	53

2.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANS KAVRAMI.....	55
---	-----------

2.4. BANKACILIK SEKTÖRÜNE ÖZGÜ PERFORMANS BELİRLEYİCİLERİ	57
--	-----------

2.4.1. Sermaye	57
2.4.2. Sektör Büyüklüğü	58
2.4.3. Sektör Yapısı.....	58
2.4.4. Likidite Riskleri	58
2.4.5. Bankaların Maliyetleri	59
2.4.6. Banka Ürün Çeşitlendirmesi.....	59
2.4.7. Bilanço Yapısı.....	59

2.5. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KULLANILAN PERFORMANS GÖSTERGELERİ.....	59
---	-----------

2.5.1. Özkaynaklara Dayalı Oranlar	60
2.5.1.1. Sermaye Yeterlilik Oranı	61
2.5.1.2. Özkaynak Toplamının Aktif Toplamına Oranı.....	61
2.5.1.3. Özkaynak Toplamının Mevduat ve Mevduat Dışı Kaynak Toplamına Oranı	61
2.5.1.4. Net Çalışma Sermayesinin Toplam Aktiflere Oranı.....	62
2.5.2. Aktife Dayalı Oranlar	62
2.5.2.1. Toplam Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı.....	62
2.5.2.2. Takipteki Alacakların Toplam Kredilere Oranı.....	63

2.5.2.3. Duran Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı.....	63
2.5.2.4. Getirili Aktiflerin Verimliliği Oranı	63
2.5.3. Likiditeye Dayalı Oranlar	63
2.5.3.1. Likit Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı	64
2.5.3.2. Likit Aktiflerin Mevduat ve Mevduat Dışı Kaynak Toplamına Oranı	64
2.5.4. Karlılığa Dayalı Oranlar	64
2.5.4.1. Aktif Karlılık Oranı (ROA)	65
2.5.4.2. Özkaynak Karlılık Oranı (ROE)	65
2.5.4.3. Net Faiz Marjı (NIM).....	66
2.5.5. Gelir - Gider Yapısına Dayalı Oranlar.....	67
2.5.5.1. Maliyet Verimliliği Oranları	67
2.5.5.1.1. Banka Genel Giderler / Toplam Aktifler Oranı.....	68
2.5.5.1.2. Banka Maliyeti / Toplam Gelir Oranı	69
2.5.5.2. Takipteki Alacaklar Toplamı / Krediler Toplamı Oranı	69
2.5.5.3. Gelir - Gider Oranları.....	69
2.6. BANKACILIK PERFORMANSI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
DEMOKRASİ VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN BANKA	
PERFORMANSINA ETKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ	
3.1. GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE BANKACILIK.....	81
3.2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI.....	85
3.2.1. Demokrasi ve Banka Performansı Literatürü	85
3.2.2. Ekonomik Özgürlük ve Banka Performansı Literatürü	87
3.3. SEÇİLMİŞ ÜLKELERE YÖNELİK EKONOMETRİK ANALİZ	90
3.3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	90
3.3.2. Araştırmanın Yöntemi	92
3.3.3. Ekonometrik Metodoloji.....	93
3.3.3.1. Arellano - Bover/Blundell-Bond Sistem GMM Yöntemi.....	93
3.3.3.2. Araştırma Hipotezleri.....	98
3.3.4. Model ve Veri Seti	99
3.4. AMPİRİK BULGULAR	107
SONUÇ.....	136
KAYNAKÇA	145
DİZİN	165

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1: 2019 The Economist Intelligence Unit Demokrasi Endeksine Göre 2017	
Yılı İlk 10 Ülkenin Sıralaması	15
Tablo 1.2: Son 10 Yıl Türkiye'nin Demokrasi Puanı	16
Tablo 1.3: Demokrasi ile İlgili Çalışmalar	18
Tablo 1.4: Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri	30
Tablo 1.5: 2019 Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlükler Endeksine Göre 2017 Yılı	
İlk 10 Ülkenin Sıralaması.....	31
Tablo 1.6: Son 10 Yıl Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Puanı ve Sıralaması	32
Tablo 1.7: Ekonomik Özgürlük ile İlgili Çalışmalar	33
Tablo 2.1: Bankacılık Performansı Üzerine Yapılan Çalışmalar	76
Tablo 3.1: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Tanımları	100
Tablo 3.2: Gelişmekte Olan Ülkelerin Listesi.....	107
Tablo 3.3: Gelişmiş Ülkelerin Listesi	107
Tablo 3.4: Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	110
Tablo 3.5: Banka Karlılık Performansı Sonuçları.....	112
Tablo 3.6: Banka Maliyet Verimliliği Sonuçları.....	117
Tablo 3.7: Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesine Göre ROA Sonuçları.....	121
Tablo 3.8: Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesine Göre ROE Sonuçları	125
Tablo 3.9: Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesine Göre NIM Sonuçları	128
Tablo 3.10: Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesine Göre BMTG Sonuçları.....	131
Tablo 3.11: Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesine Göre BGGTA Sonuçları	134

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ARDL	Autoregresivve Distributed Lag Bound
ATM	Automatic Teller Machine (Otomatik Para Çekme Makinesi)
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIST	Borsa İstanbul
CEE	Central and Eastern European
CSP	The Center for Systemic Peace
EFW	Dünya Ekonomik Özgürlüğü
EFI	Ekonomik Özgürlük Endeksi
EFT	Elektronik Fon Transferi
EIU	The Economist Intelligence Unit
GMM	Generalized Method of Moments
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	International Monetary Fund (Uluslar arası Para Fonu)
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
MENA	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi
NIM	Net Faiz Marjı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ROA	Aktif Karlılık Oranı
ROE	Özkaynak Karlılık Oranı
SFA	Stokastik Sınır Yaklaşımı
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
VZA	Veri Zarflama Analizi

TEZ METNİ

GİRİŞ

Geçmişten günümüze ekonomistler tarafından sıkça tartışılan bir konu olan bankacılık performans belirleyicilerinin neler olduğu araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi olan bankacılık performansının belirleyicileri hakkında birçok teori geliştirilse de kesin bir sonuç elde edilememiştir. Ülkelerin kurumsal yapısının toplumsal ilişkileri düzenlemenin yanı sıra, makro değişkenlerin arka planında yer alarak bankacılık performansını da belirlediği düşünülmektedir. Son yıllarda ekonomi alanında yapılan çalışmalarda kurumsal yapının etkisinin göz ardı edilemeyeceği görüşü hakim olmaktadır. Literatürde bankacılık sektörünü birden çok boyutla ele alıp, kurumsal yapının bankacılık sektörü üzerindeki etkisini inceleyen neredeyse hiç çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple de yapılan çalışmada kurumsal yapının temel bileşenleri olan demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin bankacılık performansına olan etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu tez çalışmasında 36 gelişmiş ve 46 gelişmekte olan ülke örneklem olarak kabul edilmiştir. Diğer önemli bir özellik de, bankacılık performansının karlılık ve maliyet verimliliği yönleri ile incelenecek olmasıdır. Aynı zamanda karlılığa dayalı performans analizi için üç ayrı ölçütün kullanılmasıdır. Bunlar; Aktif Karlılık Oranı, Özkaynak Karlılık Oranı ve Net Faiz Marjı'dır. Maliyet verimliliğine dayalı performans analizi için iki ayrı ölçüt kullanılmaktadır. Bunlar; Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler ve Banka Maliyeti/Toplam Gelir'dir. Sonuç olarak, çalışmamız iki boyuttan oluşup, modelleme beş ayrı bağımlı değişken bazında yapılmaktadır.

Literatürde bankacılık sektörünün performansını birden fazla boyutla ele alan, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yoğunlaşan ve aynı zamanda karşılaştırması yapılan, ülke bankacılık sistemlerini bu kadar yüksek şekilde temsil eden örneklem büyüklüğüne sahip bir çalışmanın çok nadir olması, kurumsal yapının temel bileşenleri olan demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin çalışmaya dahil edilmesinden dolayı yapılan bu çalışmanın önem arz ettiği düşünülmektedir.

Çalışmada incelenen ülkelerin hem birlikte ele alınmasının hem de ülke gruplarına ayrılmasının nedeni ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin farklılığının da baz alınarak analize tabi tutulmalarının hedeflenmesidir. Bu şekilde demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin etkisinin, ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklılık gösterip

göstermediğinin anlaşılması, aynı zamanda çalışmada kullanılan ülkelere bir bütün olarak etkisinin olup olmadığının anlaşılması amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda ülkeler gelişmişlik seviyelerine göre 2 farklı grup olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte analize katılan ülkelerle birlikte tüm ülkelerin de dahil edildiği ayrı bir grup ile de analize yapılmıştır. Bu şekilde hem gelişmişlik seviyelerine göre demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin etkilerini görmenin mümkün olması hem de çalışmada kullanılan bütün ülkelerin dahil edildiği “Tüm Ülkeler” grubu ile genel olarak demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin bankacılık performansına etkisinin tahmin edilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma 2005 ve 2017 yılları için toplam 82 ülkeyi kapsamıştır. Çalışmaya 36 gelişmiş ülke, 46 gelişmekte olan ülke katılmıştır. Ülke grupları oluşturulurken ülkelere ait verilerin ulaşılabilirliği göz önünde bulundurulmuştur. Analiz çalışmasında dinamik panel tahmin yöntemlerinden biri olan Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998) tarafından geliştirilen sistem, genelleştirilmiş momentler yöntemi tahmincisi yani Sistem GMM kullanılmıştır.

Üç temel bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde makro iktisadi değişkenler ve banka performansı bağlamında demokrasi ve ekonomik özgürlük kavramı başlığı altında demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin temel belirleyicileri ile ölçülmesine değinilmiştir. İkinci bölümde ise bankacılık sektörüne ilişkin bir bakış yapılarak, bankaların gelir-gider çeşitleri, bankacılık sektöründe performans kavramı, performans belirleyicileri ve göstergelerine değinilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise, demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin banka performansına etkisinin ekonometrik analizi gerçekleştirilmiştir. Ekonometrik model ve uygulamaya ayrılan bu son bölümde dinamik panel veri modelleri ve modellerin tahmininde kullanılan tahminciler ele alınmıştır. 2005-2017 dönemine ait gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankalarına ait verilerinin kullanıldığı analiz kısmında ise hipotez testlerinde dinamik modelin bir türevi uygulanmış, elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında hipotezlere ilişkin elde edilen bulgulardan yola çıkılarak ulaşılan sonuç ve gelecek çalışmalar için öneriler ifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

**BANKA PERFORMANSI VE MAKRO İKTİSADİ DEĞİŞKENLER
BAĞLAMINDA DEMOKRASİ VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KAVRAMI**

1.1. BANKACILIK PERFORMANSI AÇISINDAN DEMOKRASİ KAVRAMI

Demokrasi, tarihi kökeni eski çağlara uzanan 2500 yıl öncesi Antik Yunan’a dayanmaktadır (Dahl, 1994: 24). Demokrasi kelimesi kavram olarak, halk anlamına gelen “demos” ile yönetmek, kural koymak, hükmetmek, iktidar ve güç anlamlarına gelen “kratos (arche)” kelimelerinin birleşmesi ile “democratia” kelimesinden türetilmiştir (Heywood, 2007: 52).

Demokratia, Yunan şehirlerinde ve özellikle Atina’da şehirlerin nasıl idare edileceğini açıklamada yararlanılan bir kavram olarak ele alınmış; bu kavram halkın yönetimi, iktidarı ve halk tarafından koyulan kurallar anlamında kullanılmıştır (Seger, 2006: 5). “Demos” ve “kratos” sözcüğünün birleşmesi ile oluşan demokrasi kelimesi, kısaca “halkın iktidarı” anlamına gelmektedir (Tunç, 2008: 1113). Bu anlam, demokrasinin en temel düşüncesi olarak değerlendirilmektedir (Campell, 2008: 5). Abraham Lincoln demokrasiyi “Halkın halk tarafından halk için yönetimi.” olarak, Mustafa Kemal Atatürk ise “Vatandaşın hakimiyete, insan sıfatıyla iştirak etmesi” (Şimşek, 2004: 472) olarak tanımlamaktadır.

Siyasi bir sistem olarak demokrasi; seçimde aday olanların oy toplamak için özgürce rekabet edebildiği, tüm yetişkinlerin seçme hakkına sahip olduğu ve karar alıcıların periyodik seçimler sonucu güçlü bir yetkiyle yönetime geldikleri bir rejimdir (Huntington, 1984: 195).

Demokrasi kavram olarak, siyaset bilimindeki gibi sosyal demokrasi, katılımcı demokrasi, liberal demokrasi gibi kavramsal ayrımı gözetmeksizin genel kabul görmüş haliyle kullanılmıştır. Demokrasi kendi kaderini tayin etme ve özgürlük imkanı vermektedir (Schwartz, 1993: 552).

Gelişmişlik kavramının iktisadi, siyasi ve toplumsal boyutları bulunmaktadır ve içeriğinde iktisadi ve beşeri veriler yer almaktadır. Bu verilerin toplumsal ve siyasal etkileri ise ülkelerin genel olarak gelişme düzeylerini açıklayabilir.

19. yüzyıldan beri sosyal bilimciler tarafından demokrasinin mi ekonomik gelişmenin/ büyümenin/ kalkınmanın nedeni olduğu yoksa ekonomik gelişme/ büyüme/ kalkınmanın mı demokrasi üzerinde etkili olduğu tartışılmaktadır. Günümüze kadar bu iki değişken arasındaki ilişkinin nasıl olduğuna dair birçok fikir tartışılmıştır ve günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında

demokrasi iktisadi gelişmeye göre ikincil sorun olarak algılanmış, demokrasinin iktisadi gelişmenin sonucu olduğu belirtilmiştir. Lipset, demokrasinin belli bir iktisadi gelişmeden sonra mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Lipset'e göre demokrasi ancak gelişmiş toplumlarda süreklilik kazanabilir (Lipset, 1986: 41). Demokrasinin sürdürülebilir olabilmesi için toplumların gelişmiş olması gerekmektedir (Doğan, 2005: 2). Serbest piyasa ekonomisinin kurumlarından olan demokrasinin ekonomik kalkınma / gelişme / büyüme için ön koşul olduğu görüşleri de mevcuttur (Ökten, 2007: 91).

1980'lerden önce demokrasi ve kalkınma arasındaki ilişkinin yönüne dair iktisadi tartışmalara, küresel siyasi değişimler yön vermiştir. Hangi ekonomik sistemin nasıl bir demokratik sisteme sahip olması gerektiği tartışılmıştır. Ekonomi bağımsız değişken, demokrasi ise bağımlı değişken olarak düşünülmüştür. Demokrasi; ekonomik gelişmenin sebebi değil, ekonomik gelişmenin sonucu olarak görülmüştür. 1980'lerden itibaren dünyanın birçok yerinde küresel bir demokratik değişim dalgası ortaya çıkmış ve demokrasi ve ekonomi arasındaki ilişki tekrar yorumlanmıştır. Demokrasi ve siyaset, ekonominin kalkınmasında öncelikli neden olarak görülmeye başlanmıştır. Yeni tartışmalar demokrasinin, ekonominin gelişmesinin nedeni ve kolaylaştırıcısı olup olmadığı yönünde olmuştur. Böylece demokrasi bağımsız değişken ve ekonomi bağımlı değişken olarak düşünülmüştür. 1980'lerden sonra demokrasinin sadece gelişmiş ülkeler için değil, tüm toplumlar için uygulanabilir ve teşvik edilebilir bir politika aracı olduğu kabul edilmiştir (Adejumobi, 2000: 27).

Demokratik ülkeler ile otoriter rejime sahip ülkeler kıyaslandığında demokratik ülkelerde çalışma ve iletişim üzerindeki kısıt otoriter rejime göre daha az olduğu için demokratik ülkelerde gelişim için gerekli olan yenilikçi ve girişimci ortam sağlanmaktadır. Sadece demokrasi ile önemli bir büyüme sağlanamamakta, ancak rekabetçi piyasaların varlığı ile birlikte ekonomik büyüme mümkün olmaktadır. Ülkenin demokratik kurumları yeni teknolojilerin yeni fikirlerin oluşmasını sağlamaktadır fakat eğer bu fikir ve teknolojinin, etkin ve verimli bir şekilde kullanılabileceği piyasalar yok ise bunların ekonomiye yansımaları kısıtlı olacaktır. Bu nedenle piyasa kurumları ve demokrasi kurumları uyguladıkları politika ile karşılıklı olarak birbirlerini desteklemeli ve iyileştirmelidir (Bhagwati, 2002: 158).

Demokrasinin ekonomik gelişmeye katkı sağladığına dair kesin verilerin ortaya konması oldukça zordur. Ancak dünyanın en zengin ülkelerinin en demokratik ülkeler olduğuna dair, gerek bilim adamları gerekse demokrasi ölçümü yapan Freedomhouse gibi kuruluşların verilerinde demokratik ülkelerin iktisadi verilerinin incelenmesiyle elde edilen sonuçlar mevcuttur. Demokratik kurumların, ülkelerin ekonomik gelişmelerini çeşitli mekanizmalarla olumlu etkilediğine yönelik birçok çalışma yer almaktadır. İstikrarlı büyüme, yatırım ve tüketim kolaylıkları, yaşam koşullarının daha az riskli olması, hukuki ve iktisadi alt yapının ekonomik krizlere karşı daha dayanıklı olması ya da bu krizleri daha az zararla atlatabilir olması ekonomik gelişmeyi olumlu olarak etkilemektedir. Hesap verme mekanizmalarının demokrasilerde otoriter rejimlere göre daha etkin çalışması ekonomik gelişmeye katkı sağlayacaktır (Bardhan, 2004: 4).

Demokrasinin iktisadi gelişmenin ön koşulu olmadığına yönelik açıklamalarda ise günümüz ülkelerinin ve sanayileşmiş, aynı zamanda demokratik olarak kabul edilen ülkelerin tarihsel deneyimlerinden yola çıkılarak açıklanmaktadır. Chang, bu ülkelerin tarihinde demokratik değerlerden olan oy verme hakkında; cinsiyet, ırk ve mülkiyet kısıtlamaları görüldüğünü, bu hakların kazanılmasında yıllarca süren mücadelelerin yer aldığını, ekonomik gelişmeyle ilgisinin olmadığını belirtmektedir (Chang, 2003: 134). Chang'ın bu yaklaşımına en açık örnek olarak Suudi Arabistan verilebilir. Yani oldukça zengin bir ülkedir. İktisadi anlamda varlıklıdır. Ancak The Economist Intelligence Unit 2019 verilerine göre demokratik olmayan bir ülkedir (The Economist Intelligence Unit, 2019).

Parasını biriktiren tasarruf sahibi insanlar; tasarruflarını, para ve sermaye piyasalarında değerlendirmektedir. Yurt içi yerleşik piyasalardaki yatırım ortaklıkları, fon şirketleri, bankalar, aracı kurumlar gibi kurumlar sayesinde, yurtdışı piyasalarda da tasarrufları yatırıma dönüştürme imkanı sağlanmaktadır. Yatırımcılar küreselleşme ve teknolojik gelişmeler ile birlikte, bir ülkenin finansal piyasalarında olan yatırımını kısa surede başka bir ülkenin finansal piyasasında aktarım yoluyla yatırıma dönüştürme imkanına sahiptirler. Dünyadaki neredeyse gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğu global sermaye hareketlerinden pay almak adına para ve sermaye piyasalarında önemli reformlar gerçekleştirmişlerdir.

Bir ülkedeki yatırımcılar finansal piyasada yatırımlarını şekillendirirken sadece finansal piyasa hareketlerine bakmazlar. Aynı zamanda ülkenin ekonomik değişkenlerini, politik ve siyasi risklerini, hukuki yapısını da irdeledikleri yapılan çoğu araştırmada görülmektedir. Bu nedenle ülkeler, yatırımcıların bakış açısı olarak ülkelerini güvenilir bir ülke olarak görmeleri için siyasi ve politik reformları da gerçekleştirmişlerdir. Demokrasi kavramını, iktisadi yönden gelişmişlik ve bankacılık performansı açısından da incelemek mümkündür. Bir ülkenin finansal piyasalarının gelişmişlik seviyesini belirlemede kullanılan ölçütlerden biri de bankacılık performansıdır. Bankacılık performansı ile birlikte ülkenin finansal piyasalarının geliştirilmesi sağlanır. Bu çerçevede, ülkenin yönetim biçimi ve demokrasi yapısının, bankacılık performansına olan etkisi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.1.1. Demokrasinin Temel Belirleyicileri

Günümüzde ülkelerin önemli bir kısmının demokrasi ile yönetildiği görülmektedir. Demokrasi endeksi raporları incelendiğinde, dünya ülkelerinin yaklaşık %75'i demokrasi ve kusurlu demokrasi; geri kalan %25'lik kısım ise demokrasi dışı otoriter rejimler ile yönetilmektedir. Ne var ki günümüzde birçok gelişmekte olan ülkede demokrasi kavramı salt çok partili seçimlere indirgenmektedir. Bu tip ülkelerde "her şey yapılabilir" ilkesiyle hareket eden siyasal partiler olabildiğince fazla oy almak ve iktidara gelebilmek için onlara oy verenlerin "hoşuna giden" ama insan haklarına zarar veren şeyleri vaat etmeye ve yapmaya devam etmektedir. Bu durumdaki devlet kurumları, bütün yurttaşlarına sahip çıkabilecek bir tüzel kişi olmaktan çıkmakta ve sadece iktidarda olanlara ait sayılan bir varlık haline dönüşmektedir (Kuçuradi, 1998: 22-23). Bu nedenle asıl mesele demokrasi değil demokrasi uygulamalarıdır. Dolayısıyla gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin hangisinde olursa olsun demokrasilerin halk için bir yönetim biçimi olmasının bazı temel koşulları bulunmaktadır. Bu koşullar demokrasinin temel ilkeleridir. Bu ilkelerin bir veya birden çoğunun yoksunluğu demokrasinin işleyişini olumsuz manada etkileyebilir ve bu ilkelerin sağlanamaması rejimleri demokratik olmaktan alıkoyabilir. Bu ilkeler halkın veya milletin egemenliği, seçme ve seçilme hakkı, katılım, eşitlik ve özgürlük, çoğulculuk, çoğunluk, hukuk devleti olma ve kuvvetler ayrılığı olarak gösterilebilir.

1.1.1.1. Halkın veya Milletin Egemenliği

Demokrasinin temel yapı taşlarından olan milletin veya halkın egemenliği, yönetilenlerin egemenliğini, yönetilenlerin yetkisiyle seçilmişlerin idari faaliyetlerini gerçekleştirebilmesini konu alır. Hakimiyet millete veya halka aittir. Yönetmeye talip olanlar ancak halkın veya milletin kendilerini yetkilendirebilmesi ile yönetim vazifesini alabilirler.

Literatürde milli egemenlik ve halk egemenliği olmak üzere iki farklı şekilde sınıflandırma yapıldığı gözlemlenmektedir. Fransız İhtilali ile beraber ilgili literatürde halk egemenliği ve milli egemenlik olmak üzere iki farklı fikrin türediği gözlemlenmektedir.

Rousseau'nun halk egemenliğine kaynak oluşturan Sosyal Sözleşmeler Kuramı kendisinden önce tartışılmış olmasına rağmen gerçek değerini Rousseau döneminde bulmuştur. Rousseau döneminde Sosyal Sözleşmeler Kuramı bir devlet doktrini haline gelmiştir (İpek, 2008: 218). Felsefi olarak temelini Rousseau'dan alan halk egemenliği kuramına göre egemenlik; toplu olarak halka aittir. Halk, egemen güçtür. İktidarın kullanımı halka aittir, iktidarı halk belirler. Halkın egemenliğiyle, halk yönetime katılır (Küçük, 2015: 336).

Millet egemenliği kavramı egemenliğin tüm millete ait olduğunu belirtmektedir. Buna göre sadece belirli bir zaman diliminde yaşamış olan fiziki varlık olan halk egemen değildir. Millet egemenliği kavramı içerisine halk da dahil edilerek dünden bugüne uzanan manevi ve siyasi bir varlık betimlenmek istenmektedir. Bu kapsamda halk ve millet egemenliği kavramları birbirinden ayrılmaktadır (Demir, 2005: 37).

Milletin egemenliği fikri halk egemenliği fikrine karşılık olarak ortaya atılmıştır. Fransız İhtilali'ni gerçekleştiren burjuva kesime göre egemenlik bütün bir millete aittir. Bu kesime göre millet; bireylerin tek tek toplamından meydana gelmemektedir. Millet; fertlerin üzerindedir, bütün bir varlıktır ve tüzel kişiliğe sahiptir (Akyılmaz, 1998: 213).

Bakıldığı zaman halkın somut bir kavram, milletin ise soyut bir kavram olduğu görülmektedir. Fakat bu sınıflandırma kastedilen şeyin aynı olduğunu

değiştirmemektedir. Millet egemenliği veya halk egemenliği adına ne denirse densin, demokrasi için vazgeçilmez bir unsur olduğu aşikardır.

1.1.1.2. Seçme ve Seçilme Hakkı

Vatandaşların demokratik sistem içerisinde en önemli siyasi haklarından birisi seçme ve seçilme hakkıdır. Siyasal yaşama, siyasal iktidara diğer bir deyişle devletin idaresine vatandaşlar ancak bu şekilde paydaş olabilirler (Adıgüzel, 2014: 22). Seçme hakkı halkın yerel yönetimlerde veya merkezi hükümette kendilerini yönetmeye aday olan temsilcileri seçebilme hakkıdır. Buna göre vatandaşlar seçim veya halkoylaması yoluyla kamusal alanda görüş ve tercihlerini bildirebilmektedirler (Aliefendioğlu, 2005: 76).

Seçilme hakları ise temsilci adayı olabilmeyi açıklar. Seçilme hakları genelde belirli kriterlere göre kullanılabilir. Bu kriterler toplumdan topluma değişebilmekle beraber genel olarak; yurttaş olmak, belirli bir yaşı üzerinde olmak ve kısıtlı olmamak şeklinde belirlenebildiği gibi daha yüksek yaş ve daha yüksek tahsil düzeyi gibi kriterler de temsilciliğin statüsüne göre atanabilmektedir (Aliefendioğlu, 2005: 78).

Seçme ve seçilme hakları toplumlarda belirli yasalar dahilinde güvence altına alınmış ise o toplumlarda demokratik işleyiş sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilebilecektir. Seçme ve seçilme hakları kapsamında farklı görüşler açıklanabilmeli ve bu farklı görüşlerin örgütlenebilmesi serbest olmalıdır. Bu serbestiyetin aynı zamanda seçmenlere alternatif tercih imkanı oluşturacağı unutulmamalıdır. Aynı zamanda alternatiflerin çok olması demokratik çeşitliliği artıracaktır. Bireyler hür ve özgür irade ile baskı ortamından uzak ve eşit bir şekilde oy kullanabilmeli, tercihini belirtebilmelidir (Ekici, 2009: 11).

1.1.1.3. Katılım

Dünden bugüne vatandaş ve devlet arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi sonucu ortaya çıkan katılımcılık kavramı, kamu yönetiminin yeniden yapılanmasını zorunlu hale getirmiştir. Katılım, saydamlık ve hesap verme hususları noktasında vatandaşların

talepleri üzerine, vatandaş ve devlet arasındaki ilişkiler yeniden düzenlenmiş ve geliştirilmiştir (Caddy ve Vergez, 2001: 19).

Kamu siyasalarının belirlenmesi, uygulanması ve denetlenmesinde yer alma; katılma olarak tanımlanmaktadır. Bunun dışında katılma, iktidar sahibi kurum ve kişilerin alacağı kararları etkilemeye yönelik tüm girişimler olarak nitelendirilebilmektedir (Çitci, 1996: 10).

Katılım kavramı vatandaşların sahip oldukları seçme ve seçilme hakları ile siyasi karar alma mekanizmasına katılımlarını, yönetime paydaş olmalarını esas almaktadır. Vatandaşlar hem seçmen profiliyle hem de temsilci profiliyle siyasi karar alma mekanizması içerisinde yer edinebilmektedirler.

Halkın katılımının sağlanması toplumsal eşitliği tesis edecek politikaların daha kolay üretilebilmesini sağlayacaktır. Halkın katılımı hem merkezi boyutu hem de yerel boyutu ilgilendiren ve eşitliğin, özgürlüğün tesis edilmesine aracılık edecek önemli bir gerektir (Görün, 2006: 164).

1.1.1.4. Eşitlik ve Özgürlükler

Özgürlük, hem bireysel hem de toplumsal-siyasal manasıyla en esas insani değerler arasında yer almaktadır. Medeni bir toplumsal varoluş ancak özgürlük kavramının sağlanması ile gerçekleştirilebilecektir. İnsanlar ancak özgürlük ile düşüncelerini ifade edebilir, kendi potansiyellerini geliştirebilir ve hayatı kendileri için anlamlı hale getirebilirler. Özgürlük ve özgürlükle bağlantılı insan hakları temel insani değerlerdendir. Kişisel özgürlük kavramı bireylerin belirli sınırlar içerisinde kendi tercih ettikleri şekilde karar alabilmelerini ve eylemde bulunabilmelerini açıklamaktadır (Erdoğan, 2013: 23).

Özgürlükler; literatürde siyasi özgürlük, ekonomik özgürlük ve sosyal özgürlük olmak üzere üç ayrı şekilde sınıflandırılmaktadır. Siyasi özgürlükler; bireylerin devlet yönetimine katılımını sağlayan hak ve özgürlükleri, ekonomik özgürlükler; bireylerin iktisadi faaliyetlerde özgür hareket edebilmelerini ve sosyal özgürlükler de bireylere iktisadi yaşama katılan çalışan bireylere tanınan hak ve özgürlükleri betimlemektedir (Aktan, 2015: 61).

Temel hak ve özgürlüklerle donatılmış, baskılardan soyutlanmış özgür birey demokrasinin odağındadır. Demokratik sistem içerisinde her şey bu odağa göre konumlanmaktadır. Demokrasi; kurumların, örgütlerin, yöntemlerin ve tekniklerin tamamıdır. Bundan dolayı demokrasi, özerklik kapsamında bir değer olarak betimlenen özgürlük kavramı üzerine konumlandırılmıştır (Selçuk, 1999: 23).

Eşitlik; hukuksal eşitlik, siyasal eşitlik, sosyal ve ekonomik eşitlik ve fırsat eşitliği olmak üzere dört farklı şekildedir. Yasalar önünde eşit olmak hukuksal eşitliği, bireylerin eşit siyasi haklara sahip olmaları siyasal eşitliği, bireylerin sosyal ve ekonomik kapsamda eşit olması gerekliliği sosyal ve ekonomik eşitliği ve fırsat eşitliği de tüm bireylerin başlangıçta aynı imkanlara sahip olmalarını betimlemektedir (Baltacı, 1997: 206).

Demokrasilerde eşitlik, her bireyin her yönden eşit olması anlamına gelmemektedir. Eşitlik; devletin bireylere hizmet ulaştırırken veya yasalar bireylere uygulanırken dil, din, ırk, yaş, cinsiyet, eğitim, felsefi görüş, siyasi ve ideolojik düşünce farkı gözetmeden her bireye eşit olarak uygulanması anlamına gelmektedir (Demir, 2010: 600).

Demokratik perspektifte eşitlik ilkesine bakıldığında bireylerin insan olarak eşit siyasal öneme haiz olması gerekliliği öngörülmektedir. Bireyler arasında fark gözetilmemeli, tüm bireylere eşit davranılmalı, siyasal katılım süreci içerisinde tüm bireyler aynı haklara sahip olmalıdır. Eşitlik; demokrasi kuramları ve modellerinin temel bazda ele aldığı en önemli demokrasi ilkelerindendir (Pustu, 2016: 91).

1.1.1.5. Çoğulculuk

Çoğulculuk; farklı değerlere, farklı görüşlere, farklı inançlara, farklı kimliklere sahip bireylere saygı gösterilmesini ve bu farklılıklara sahip bireylerin çoğunluk statüsünde olan bireyler ile eşit hak ve hürriyetlere sahip olmasını gerektirir. Toplum içerisindeki bu farklı öğeler çoğunluktan ayırt edilmemeli, toplum içerisinde organik bir bütünlük sağlanmalıdır (Bakker, 2003: 370).

Demokrasilerde çoğunluk ilkesi ve çoğulculuk ilkesi beraber düşünülmelidir. Çoğunluğun yönetme hakkı olabilir fakat azınlıklar veya farklı düşünenler demokrasiler içerisinde ihmal edilmemelidir. Toplum içerisinde yer alan farklı grupların hak ve

hürriyetleri teminat altına alınmalı, çoğunluk tarafından ezilmelerine fırsat tanınmamalıdır (Hakyemez, 2003: 76).

Demokrasilerde farklı görüşe sahip, farklı çıkarlara sahip bireyler veya toplumlar doğal olarak bulunabilir. Çoğulculuk ilkesine göre hoşgörü gözetilerek bu bireylere veya topluluklara egemen görüş empoze edilmemeli, hak ve hürriyetleri korunmalıdır.

1.1.1.6. Hukukun Üstünlüğü ve Kuvvetler Ayrılığı

Demokrasilerin işleyişi için en önemli ilkelerden birisi olan hukukun üstünlüğü, vatandaşların yalnızca yasal olarak ilan edilen kanunlara uymasını, halk tarafından seçilen temsilcilerin, yöneticilerin legal sınırlar içerisinde kalmasını ve kanunlara saygılı olmasını ve yasama ve yargı faaliyetlerinin birbirinden ayrılmasını ifade etmektedir (Rosenfeld, 2014: 31).

Demokrasilerde hukukun üstünlüğü ilkesinin tesis edilmesi, tüm devlet faaliyetlerinin eşitlik ilkesi kapsamında ifa edilmesini sağlayacaktır. Azınlık konumunda olan vatandaşların veya farklılıkların yaşam alanlarına, fikir ve düşünce hürriyetlerine müdahale edilmesinin önüne hukukun üstünlüğünün sağlanmasıyla geçilebilir. Hukuk devleti olmak, bireylere her koşulda eşit muamele etme sorumluluğuna sahip olan devlet olmak demektir (Erdoğan, 2000: 53).

Kuvvetler ayrılığı ilkesi kapsamında kuvvetler kuvvetle durdurulmalıdır. Bireylerin hak ve özgürlüklerinin muhafazası için yasama, yargılama ve yürütme erkleri farklı organlar tarafından idare edilmelidir (Demir, 2010: 224). Kuvvetler ayrılığı kavramı modern düşünsel kapsamda ilk olarak Montesquieu'nun "Kanunların Ruhu" eserinde vücut bulmuştur. Montesquieu bu eserinde yasama, yargılama ve yürütme erklerinin farklı toplumsal güçlerce paylaşılmasını önermiştir. Esasen bu öneri kapsamında yetkiler; kral, soylular ve köylüler üçgeninde paylaştırılmış olsa da düşüncenin idealize edilmesi kapsamında Montesquieu'nün rolü büyüktür (Topçu, 2016: 2).

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin mutlak monarşici rejimlerin baskıcı uygulamaları sonucu ortaya çıktığı ifade edilebilir. Devletin sınırlandırılması ve yargı, yasama ve yürütme erklerinin birbirinden ayrılması ile bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması

ve kamu hizmetlerinin daha iyi ifa edilmesi amaçlanmıştır. Bunların dışında kuvvetler ayrılığı ilkesi milli egemenlik ilkesinin anlam kazanması kapsamında önem arz etmektedir (Büke, 2016: 227).

1.1.2. Demokrasinin Ölçülmesi

Literatürde ülkelerin demokrasi seviyelerini ölçmek için farklı endeksler kullanılmaktadır. Bu endekslerden öne çıkanlar Polity Demokrasi Endeksi, Freedom House Demokrasi Endeksi ve The Economist Intelligence Unit Demokrasi Endeksi'dir (Kalaycı ve Adtan, 2012:201). Ancak bu endeksler içinde günümüzde en çok referans alınan, diğerlerine göre daha kapsamlı ve uluslararası yetkinliğe sahip akademisyenlere yaptırılmış olan The Economist Intelligence Unit Demokrasi Endeksi'dir (Gün, 2013: 4).

1.1.2.1. The Economist Intelligent Unit Demokrasi Endeksi

1946'da kurulan Londra merkezli The Economist Intelligence Unit, The Economist dergisi yayın grubuna ait olup önemli bir araştırma ve analiz kuruluşudur. The Economist Intelligence Unit, ortaya koymuş olduğu araştırmalarla ve raporlarla finansal firmalara, işletmelere ve hükümetlere ekonomi yönetimi kapsamında yol gösterici olmayı amaçlamaktadır.

The Economist Intelligence Unit tarafından yayınlanan Demokrasi Endeksi, 165 ülkeyi kapsamaktadır. Ekonomist İstihbarat Birimi (EIU) tarafından yıllık bazda, 0'dan 10'a kadar bir ölçek olarak hesaplanmaktadır. İsveç'in Stockholm kentinde kayıtlı Gapminder Vakfı bunu yüzde olarak iletişimi kolaylaştırması açısından 0'dan 100'e kadar bir ölçek biçimine dönüştürmektedir. EIU, bu sayıyı, farklı alanlardaki uzmanların tahminlerine ve Dünya Değerler Anketi gibi çeşitli kaynaklardan alınan verilere dayanarak oluşturmakta ve demokrasinin 60 yönünü birleştirerek hesaplamaktadır. 60 göstergenin beş alt dizini;

1. Seçim çoğulculuğu endeksi;
2. Hükümet endeksi;
3. Siyasi katılım endeksi;
4. Siyasi kültür endeksi;

5. Sivil özgürlük endeksidir (The Economist Intelligence Unit, 2019).

Demokrasi endeksi beş alt kategoriye dayanarak oluşturulmaktadır. Yani demokrasi endeksi altında beş adet alt endeks bulunmaktadır. Bunlar; seçim süreci ve çoğulculuk, sivil özgürlükler, hükümetin işleyişi, siyasal katılım ve siyasal kültürdür.

The Economist Intelligence Unit (EIU) bütün bu kriterleri bir arada değerlendirerek genel bir skor oluşturmuş ve ülkelerin demokratikleşme seviyelerini belirlemiştir. Elde ettikleri genel skorlarla ülkeleri dört kategoriye ayırmışlardır. 0-40 arası skora sahip ülkeler “otoriter rejim”, 40-60 arası skora sahip ülkeler “karma rejim”, 60-80 arası skora sahip ülkeler “kusurlu demokrasi” ve 80-100 arası skora sahip ülkeler “tam demokrasi” şeklinde sınıflandırılmıştır.

Tam Demokrasi seviyesine sahip ülkelerde kuvvetler ayrılığı ilkesi etkin, yargı ve basın bağımsız, temel hak ve özgürlükler garanti altına alınmaktadır. Kusurlu Demokrasiler seviyesine sahip ülkelerde tam demokrasi kategorisinde olan ülkelerin tersine, demokrasinin gelişmesine imkân veren bir siyasal kültürün varlığından bahsedilemez. Bundan dolayı bazı yönetsel sorunlar ve düşük düzeyli bir siyasal katılımın varlığından söz edilebilir. Bunlara rağmen kusurlu demokrasiler kategorisinde bulunan ülkelerde muhalefetin iktidar olabileceği özgür ve adil seçimler yapılmaktadır. Temel hak ve hürriyetler garanti altında olsa da kimi zaman basın özgürlüğü ihlalleri de görülebilmektedir.

Karma Rejimler kategorisinde yer alan ülkelerde ise çoğu zaman seçimlerin özgür ve adil bir ortamda gerçekleşmesini engelleyen önemli düzensizlikler görülebilmektedir. Muhalefet partileri hükümetin baskısı altında kalabilmektedir. Bu ülkelerde siyasal katılım, hükümetin işleyişi ve siyasi kültürde ciddi zayıflıkların mevcut olduğu ileri sürülebilir. Basın ve yargı kimi zaman baskı ya da yönlendirme altında kalabilir. Tüm bunlarla birlikte bu ülkelerde sivil toplum da zayıftır. Otoriter Rejimler içerisinde yer alan ülkelerde ise siyasal çoğulculuğun ciddi şekilde sınırlandırıldığı hatta kimi zaman da olmadığı ileri sürülebilir. Bu ülkelerde seçimler yapılıyorsa da bu seçimlerin adil ve özgür olduğunu iddia etmek oldukça güçtür. Demokrasinin gelişimini destekleyen bir siyasal kültürden bahsedilemeyeceği gibi temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması ya da ortadan kaldırılması durumlarında da toplumda bir umursamazlığın var olduğu söylenebilir. Muhalefet edebilme olanağı ya

yoktur ya da oldukça sınırlıdır. Basın genelde devlete aittir ve iktidardaki gruplar tarafından kontrol edilmektedir. Yargı bağımsız değildir.

The Economist Intelligence Unit'in ortaya koymuş olduğu Demokrasi Endeksi önemli bir demokrasi ölçüm aracı olarak araştırmacılar tarafından çalışmalarda kullanılmaktadır. Kapsamının diğer demokrasi endekslerine göre daha geniş boyutlu olması ve endeksi hazırlayan araştırmacıların alanlarında tanınmış ve yetkin kişiler olması The Economist Demokrasi Endeksi'ni diğer demokrasi ölçüm araçlarına tercih edilir konuma getirmektedir (Gün, 2013: 4).

The Economist Intelligence Unit'in en son yayımladığı 2019 yılı dünya demokrasi raporunda 2017 yılı verilerine yer verilmiştir. Bu raporda 167 ülke üzerinde çalışma yapılmıştır. Demokrasi endekslerine göre ülkeler 0-100 arasında puanlanmıştır. Demokrasi seviyeleri doğrultusunda aldıkları puanlara göre sıralanan ülkeler en yüksekten en düşüğe doğru dört gruba ayrılmıştır. İlk grupta yer alan ülkeler “tam demokrasi” adıyla en iyi olan ülkelerdir. Son gruptaki ülkeler ise diğer gruplara göre demokrasi düzeyi en alt seviyede olan “otoriter rejim” ülkeleridir Tablo 1.1.'de demokrasi düzeyi en iyi durumda olan ilk 10 ülke ve Tablo 1.2.'te Son 10 Yıl Türkiye'nin demokrasi puanı yer almaktadır.

Tablo 1.1: 2019 The Economist Intelligence Unit Demokrasi Endeksine Göre 2017 Yılı İlk 10 Ülkenin Sıralaması

Ülke Adı	Dünya Sıralaması	2017 Yılı Puanı
Norveç	1	98.7
İzlanda	2	95.8
İsveç	3	93.9
Yeni Zelenda	4	92.6
Danimarka	5	92.2
İrlanda	6	91.5
Kanada	7	91.5
Avustralya	8	90.9
Finlandiya	9	90.3
İsviçre	10	90.3

Kaynak: The Economist Intelligence Unit (EIU), <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>, 2020.

Gelişmiş ülkeler kategorisindeki 2017 yılı verilerine göre bazı ülkelerin sıralamasına bakıldığında; Almanya 13'üncü, Japonya 22'nci, Fransa 29'uncu ve İtalya 33'üncü sırada bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler kategorisindeki ülkelerden ise

Brezilya 50'nci, Kuveyt 116'ncı, Rusya 144'üncü ve Çin 130'uncu sırada yer almaktadır.

Tablo 1.2: Son 10 Yıl Türkiye'nin Demokrasi Puanı

Ülke Adı	Yıl	Puan
Türkiye	2017	48.8
Türkiye	2016	50.4
Türkiye	2015	51.2
Türkiye	2014	51.2
Türkiye	2013	56.3
Türkiye	2012	57.6
Türkiye	2011	57.3
Türkiye	2010	57.3
Türkiye	2009	57.1
Türkiye	2008	56.9

Kaynak: The Economist Intelligence Unit (EIU), <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>, 2020.

Türkiye, Ekonomist İstihbarat Birimi'nin (EIU) yaptığı bu çalışmada 48.8 puan olarak 167 ülke arasında 110. sırada yer almıştır. Demokratikleşme durumuna göre Türkiye “Karma Rejim” grubunda bulunmaktadır.

1.1.2.2. Polity Demokrasi Endeksi

Polity Demokrasi Endeksi, siyasal şiddet üzerine yoğunlaşan ve güncel siyasi meseleler üzerine araştırmalar yapan yenilikçi bir araştırma kuruluşu olan CSP (The Center for Systemic Peace) tarafından ortaya konulmuştur. Ülkelerin otokrasiye mi yoksa tam demokrasiye mi daha yakın olduğunu belirleme adına ortaya konan Polity Demokrasi Endeksleri ilk olarak Polity I projesi olarak ortaya konulmuş, daha sonra her yeni araştırmada ülke sayısı artırılarak Polity II, Polity III ve son olarak da Polity IV projeleri oluşturulmuştur.

Polity demokrasi endeksi 167 ülkeyi kapsamakta olup Polity demokrasi endeksi içerisinde ülkeler -10 ila 10 arası değerler almaktadır. -10 değeri kuvvetli monarşiyi işaret etmekte olup 10 değeri kuvvetli demokrasiyi işaret etmektedir. 10-6 arası değerler demokrasileri, -5 ila 5 değerleri arası anokrasiyi ve -6 ila -10 arası da otokrasileri temsil etmektedir.

Polity demokrasi endeksi içerisinde Demokrasi Skoru ve Otokrasi skoru olmak üzere iki farklı skor bulunmakta ve demokrasi skorundan otokrasi skoru çıkarılarak

Polity demokrasi endeks değeri elde edilebilmektedir. Demokrasi skoruna ulaşılırken Siyasal Katılım Rekabetçiliği, Siyasal Katılım Açıklığı ve Başkanlık Yönetimi Kapsamındaki Sınırlamalar alanları ile kodlamalar gerçekleştirilmişken, otokrasi skoruna ulaşabilmek için belirtilen alanlara ilaveten Katılım Düzenlemesi alanı eklenerek benzer şekilde otokrasi skoru elde edilmiştir (Başar ve Yıldız, 2009: 61).

1.1.2.3. Freedom House Demokrasi Endeksi

Freedom House'un ilk özgürlük araştırması 1950'lerde yapmış olduğu "Özgürlüğün Bilançosu" adlı çalışmasıdır. Daha sonraki yıllarda Raymond D. Gastil tarafından 1972 yılında yapılan "Özgürlük Üzerine Karşılaştırılmalı Çalışma" ile ülkelerin ve bölgelerin özgürlükleri politik haklar ve sivil özgürlükler başlığı altında incelenmiştir. Gastil, yapmış olduğu bu çalışmada 151 ülke ve 45 bölge ele alarak ülkeleri ve bölgeleri; özgür, kısmen özgür ve özgür olmayan şeklinde sınıflandırmıştır.

Freedom House'un demokrasi ölçmede temel aldığı Dünyada Özgürlük Çalışması (Freedom in The World) özgürlük kavramını; sivil özgürlükler ve politik haklar şeklinde sınıflandırmıştır. Sivil özgürlükler; inanç ve ifade özgürlüğü, dernek ve organizasyonel özgürlükler, hukuk düzeni ve devletin müdahalesinin olmadığı özgürlüklerdir. Politik haklar ise; seçimlerde bireylerin özgürce oy kullanabilme hakkı, kamu görevlerinde karar verici olarak bulunabilme ve seçebilme hakkı gibi bireylerin politik özgürlüklerini ele alır (Freedom House, 2020).

Freedom House tarafından yayınlanan "Dünyada Özgürlük" çalışmasında 195 ülke ve 14 seçilmiş bölgenin demokratik durumu analiz edilmektedir. Çalışmada ülkelerin demokrasi raporlarının hazırlanmasında ve demokrasi endekslerinin belirlenmesinde kullanılan bilgi kaynakları; yerli ve yabancı haberler, akademik analizler, sivil toplum örgütleri, danışmanlar, bireysel mesleki rehberler, bölgeye ziyaretler şeklinde sıralanabilir (Freedom House, 2020).

Endeks; skor, derecelendirme ve statü gibi 3 aşamalı bir derecelendirme sistemi kullanmaktadır. Ülkenin politik haklar ve sivil özgürlükleri ile ilgili sorulara verilen cevaplarına göre skorlar belirlenmektedir. Skorlar yöntem tablosu ile reytinglere dönüşmekte, reytingler ise, nihai olarak ülkenin özgürlüğü hakkında genel bir statüyü ortaya koymaktadır. Endeks iki ana başlık olan politik haklar ve kişisel özgürlüklerden

oluşmaktadır. 10 adet politik haklar göstergesi ve 15 adet kişisel özgürlükler göstergesine (0-4) puan arası skorlar verilir. Bu skorlardan (0) en küçük özgürlük derecesini, (4) ise en büyük özgürlük derecesini temsil etmektedir. Bu skorların toplamı ile politik haklar ve kişisel özgürlükler için (1-7) arasında ayrı ayrı reytingler belirlenmektedir. Reytinglerden, (1) puan en yüksek politik haklar veya sivil özgürlükler düzeyini; (7) puan ise, en düşük politik haklar veya kişisel özgürlükler düzeyini temsil etmektedir. Son olarak, reytinglerin kombine edilen ortalamaları ise ülkenin özgürlük statüsünü belirtmektedir. Ülke ortalamalarına göre ülkeler; (1.0 ile 2.5) arasında ise özgür, (3.0 ile 5.0) arasında ise kısmi özgür, (5.5 ile 7.0) arasında ise özgür değil olarak sınıflandırılmaktadır (Freedom House, 2020).

1.1.3. Demokrasi ile İlgili Çalışmalar

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde son dönemde makro değişkenlerin yanı sıra demokrasi indeksinin de modellerde yer aldığı görülmektedir. Son dönemlerde demokrasinin ölçülebilir olmasıyla ampirik çalışmalar da modellerde yer alabilmiştir. Bu değişkenin modellere eklenmesi ile etkilerinin önemli düzeyde olduğu belirlenmiştir. Aşağıdaki Tablo 1.3.'te demokrasi ilgili yerli ve yabancı literatürde yapılan ampirik bulgulara yer veren çalışmalar yer almaktadır.

Tablo 1.3: Demokrasi ile İlgili Çalışmalar

Yazar/Yıl	Ülke(ler) ve Analiz Dönemi	Analiz Yöntemi	Bulgular ve Sonuçlar
Barro (1994)	100 Ülke (1960-1990)	Regresyon Analizi	Demokrasinin büyüme üzerindeki etkisinin zayıf ve negatif işaretli olduğu sonucuna ulaşmıştır.
Leblang (1996)	50 Ülke (1960-1990)	Panel Veri Analizi	Demokrasinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğunu, ayrıca mülkiyet hakları ile de ilişkili olarak ekonomik büyüme üzerinde dolaylı etkisi olduğunu belirlemiştir.
Rodrik (2000)	90 Ülke (1970-1989)	Panel Veri Analizi	Katılımcı demokrasilerin daha kaliteli bir büyüme sağladığını söylemektedir. Demokrasinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucunu elde etmiştir.
Tavares ve Wacziarg'in (2001)	65 ülke	Panel Veri Analizi	Demokrasi insan sermayesi birikimini iyileştirmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğini de azaltarak büyümeyi teşvik ettiği yönünde bulgulara ulaşmışlardır.

Tablo 1.3: (devam) Demokrasi ile İlgili Çalışmalar

Yazar/Yıl	Ülke(ler) ve Analiz Dönemi	Analiz Yöntemi	Bulgular ve Sonuçlar
Acemoğlu vd. (2003)	96 Ülke (1970-1997)	Zaman Serisi Analizi	Zayıf kurumsal yapıya sahip ülkelerin ekonomik gelişimlerinin kötü olduğu sonucuna varmışlardır. Kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır.
Inglehart, Foa, Peterson ve Welzel (2008),	52 farklı Ülke (1981-2007)	Zaman Serisi Analizi	Özgür bir ortamda gerçekleştirilen seçimlerin refah üzerinde olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir. Demokratikleşme ile beraber toplumsal refahın arttığı ifade edilmiştir.
Başar ve Yıldız (2009)	Türkiye için (1923- 2003) dönemi	Regresyon Analizi	Bulgularda, Gayri safi milli hasıladada meydana gelen artış demokrasi düzeyine pozitif etki yapmaktadır.
Zouhaier ve Karim (2012)	MENAbölgesin deki Orta Doğu ve Kuzey Afrika 11 ülke (2000-2009)	Panel Veri Analizi	Analiz sonuçlarında, demokrasi ile yatırımlar arasında, sivil özgürlükler ile de ekonomik büyüme arasında önemli pozitif bir etki olduğunu ayrıca, siyasi haklar ile yatırım arasında pozitif bir etkileşimin olduğunu tespit etmişlerdir.
Artan ve Kalaycı (2014)	63 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	Eşbütünleşme Analizi	Analiz bulgularında demokrasi seviyesindeki artış, gelişmekte olan ülkeler için gelir dağılımı adaletsizliğini arttırmış, gelişmiş ülkelerde ise demokrasi seviyesindeki artış gelir dağılımı adaletsizliğini azaltıcı etkiye sahip olmuştur.
Acaravcı ve Erdoğan (2015)	Türkiye için (1984-2012) dönemi	Granger Nedensellik ve ARDL Sınır Testi yaklaşımı	Dışa açıklıktan demokrasiye uzun dönemde negatif; ekonomik büyüme ve dışa açıklıktan demokrasiye kısa dönemli ilişki; dışa açıklık ve demokrasiden ekonomik büyümeye uzun dönemli ilişki; demokrasiden dışa açıklığa kısa dönemli ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.
Lehkonen ve Heimonen (2015)	49 Ülke (2000-2012)	Panel Veri Analizi	Demokrasi düzeyinin borsa getirilerine etkisi olduğuna dair bulgulara ulaşmışlardır.
Williams (2017)	78 ülke (1982-2011)	Panel Veri Analizi	Demokrasinin, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki bir ilişkiye rastlanamamıştır.
Akkaya (2018)	Türkiye (1996- 2015)	Granger Nedensellik Yaklaşımı	Analiz sonuçlarında, BİST 100 Getiri Endeksi ile demokrasi düzeyi ve basın özgürlüğü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
Tütüncü (2020)	Gelişmekte olan 24 ülke (1992 -2017)	Panel Nedensellik Testi	Arjantin, Brezilya, Bulgaristan, Endonezya, Ermenistan, Malezya, Nijerya, Peru, Şili ve Türkiye için demokrasinin ekonomik büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

1.1.4. Bankacılık Performansı ve Demokrasi İlişkisi

Demokrasi; bireylerin özgürlüklerini esas alan, bireylere seçme, seçilme, karar verme ve denetleme hakkı kazandıran, insanların daha iyi yaşam standardını yakalamasını amaçlayan bir yönetim şekli olarak düşünüldüğünde, bireylerin sosyal yaşamları üzerinde bir etkisinin olduğu söylenebilir. Demokrasinin sosyal etkilerinin yanında ekonomi ile arasındaki ilişkinin varlığı veya yönü konusunda yapılan çalışmalarda bir görüş birliğine varmak oldukça güçtür.

Ülkeler 1980’li yıllardan itibaren finansal piyasaların entegrasyonuna önem verirken aynı zamanda yatırımcıların, ülkelerini güvenilir bir ülke olarak görmeleri için siyasi ve politik reformları da gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bu çerçevede yatırımcıların küresel sermaye piyasalarındaki hareketlerinde, ülkedeki yönetim biçimi olan demokrasinin etkisi büyük önem arz etmektedir. Lipset (1959) ve Olson (1996)’a göre demokratikleşme düzeyi ile finansal piyasalar, bankacılık sektörü, ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme arasında bir ilişkiden söz edilmektedir (Arlı vd., 2019: 574).

Demokratik bir sistem; birbirini tanımayan en çok sayıda insan arasında güven sağlar. İnsanların tercih ettikleri finans ve kredi, ekonomik büyümeyi besleyen endüstriyel veya ticari fırsatlara yönelik parasal araçlar sağlamada önemli ve hatta merkezi bir rol oynar.

Bankacılık sektörü ve sermaye piyasaları, ekonomik faaliyetin temel bir bileşeni olan ve merkez bankalarının para politikalarının belirleyicisi olan borç kullanımı yoluyla ekonomik bir ortam yaratmıştır. Kredi envanterleri ekonomik faaliyetin doğasını yansıtır ve kullanılabilir hale gelen yeni krediler, ekonomik faaliyetlerdeki gelişen eğilimleri yansıtır. Finans sektörü ve daha spesifik olarak kredi (öz sermaye yerine yatırım), bu nedenle belirli bir ekonominin bileşenleri olan üreticileri, tüketicileri, düzenleyicileri ve devlet kurumlarını birbirine bağlayan çimento olarak düşünülebilir (Snaije, 2017: 151).

Mali sözleşmeler ve özellikle kredi kullanılabilirliği ve geliştirme, finansman ve kredi üretimi ve tüketen taraflar arasındaki güven anlaşmalarını temsil eder. Bu güven anlaşmaları ağı, en fazla sayıda ekonomik temsilcinin ekonomik faaliyete katılmasını ve gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) büyümesine katkıda bulunmasını

sağlar. Güven ağı ne kadar genişse, ekonomi o kadar kapsayıcıdır ve bir ülkenin GSYİH'sinin gelişme potansiyeli o kadar yüksek olur.

Gelişmiş kredi sistemlerinin demokrasi yönetimi, temel olarak aşağıdaki unsurlardan oluşur;

- Bağımsız bir yargı sistemi: Tamamen gelişmiş ticaret ve iflas kanunlarına sahip bağımsız mahkemeler.
- Lisanslar ve İzinler: Kredi üretmek, dağıtmak ve yönetmek için, bankalar ve finans kurumları; kredi hacmi ve fiyatı için şartlar koyan ve hangi kurum, kuruluş veya bireylerin bunlara erişebileceğini belirleyen bir dizi düzenleme dahilinde faaliyet göstermelidir. Bankalar ve finans kurumları, tüm tarafların üye olduğu yönetim bağlamında lisanslanmalıdır.
- Düzenleyici kurumlar: Bağımsız veya tarafsız kuruluşlar (merkez bankaları, sermaye piyasası yetkilileri ve borsa kurulları) sistemin işleyişini denetlemelidir.
- Bilgi: Bilgiler, kredi dağıtımçıları tarafından sağlanan ürünleri ve potansiyel müşterilere yönelik risklerini açıklayan belgeleri ve bu ürünlerin zaman içindeki gelişiminin anlaşılmasını ve yönetilmesini kolaylaştıran uygun sorumluluk reddi beyanları ve raporları içermelidir. Bilgi aynı zamanda kredinin işlediği yönetim bağlamının bir işlevidir ve bu bağlam, tüm ekonomik verileri ve muhasebe standartlarını aktif katılımcıların kullanımına sunmalıdır. Demokratik bir çerçeve; merkezi, bağımsız bilgi enstitüleri (ulusal istatistik enstitüleri) ve genel bir muhasebe ve mali düzenlemeler dizisi sağlar ve kredi işlemlerinde sözleşme yapan tüm tarafların aynı bilgilere erişmesine izin verir (Snaije, 2017: 152).

Bir ülke bu çerçeveye ne kadar yaklaşırsa, kredi kullanılabilirliği ve büyüme koşulları o kadar iyi olur. En gelişmiş kredi sistemlerini ve çerçevelerini geliştiren ülkelerin demokratik kurumlara sahip olması tesadüf değildir. Hukukun üstünlüğüne, veri şeffaflığına, bağımsız kurumlara ve girişim özgürlüğüne kaçınılmaz olarak sınırlamalara dayanan otoriter rejimler altında, gelişmiş bir kredi sistemi için uygun koşulların elde edilmesini beklemek zordur.

Demokrasi seviyesinin yükselmesi üç ana güç ile kredi maliyetlerini düşürmektedir. Seçimlerin belirli zamanlarda yapıldığı çok partili bir seçim sistemi, bu

beklentilerin oluşumunun olmazsa olmazıdır. Demokrasinin bu ilk boyutu; siyasal çevre ve istikrar, mülkiyet haklarının korunması ve ekonominin verimli işleyişini etkileyebilecek sosyal çatışma olasılığı hakkında piyasa beklentilerini oluşturur. Sonuç olarak, bankalar bu ilgili riske dayalı olarak bir risk primi talep edebilir. İkinci boyut; etkin yönetim, siyasi istikrar ve mülkiyet haklarının korunması üzerindeki etkisiyle bu piyasa algılarını artıran etkili denetim ve dengelerin oluşturulmasıdır. Bunların hepsi borç alan firmaların performansı, yenilikçiliği ve büyüme fırsatları için önemlidir. Son olarak, sivil özgürlüklerin teminatı, esas olarak artan bilgi akışı yoluyla, kredi maliyeti üzerinde eşit derecede düşürücü bir etkiye sahip olabilir. Asimetrik bilginin azaltılması, genel olarak finansal piyasaların ve özellikle banka kredisi verilmesinin verimli işleyişinde (değilse) kilit bir konudur (Delis vd., 2019: 572).

Demokrasilerde bilgi daha özgürce akar ve vatandaşlar ayrıca otokrasilerde olduğundan daha fazla finansal okuryazardır. Bu nedenlerden dolayı, demokrasi seviyelerindeki artış, kredi maliyetini azaltıcı etki yaratmaktadır (Klapper vd., 2015:19).

Demokratik kalkınma, her zaman kredi oranları için faydalı olmayabilir. Birincisi; otokrasideki firmalar daha kolay tekel oluşturabilir veya geniş devlet desteğine sahip olabilir ve bu nedenle temerrüt olasılıkları daha düşük olabilir. İkinci olarak; firma içi organizasyon yapıları daha az demokratik ülkelerde genellikle daha basittir ve muhtemelen firmaya özgü stratejik hedefler konusunda daha az anlaşmazlığa ve sonuçları olumlu yönde etkilemeye neden olur. Bu özellikler bankalar tarafından fiyatlandırılırsa, daha az demokratik ülkelerdeki kredi marjları aslında daha düşük olabilir.

Demokrasi, finansal serbestleşmenin ve ayrıca yeterli ve etkili bir finansal düzenleme çerçevesinin kurulmasının ön koşulu olarak kabul edilir. Bankacılık sektörünü düzenleyici çerçevenin başlıca üç amacı vardır. Finansal istikrar, şeffaflık ve tüketicinin korunması, rekabet. Bunlar aynı zamanda bankacılık sektörünü güvence altına alma becerilerine sahiptirler (Agoraki vd., 2019: 190).

Daha demokratik ülkeler mali krizlere daha duyarlı olmaktadır. Demokratik yönetim; yürütme yetkisi üzerindeki kısıtlamalar, özgür ve adil seçimler yoluyla hesap verebilirlik, sivil özgürlükler için korumalar ve büyük kazanan koalisyonlarla karakterize edilir. Bu özellikler, yaygın olarak kabul gören önemli faydalar sağlar.

Ancak finansal istikrarsızlık ve kriz olasılığını artıran istenmeyen sonuçlara da sahip olabilirler. Demokrasilerin kriz yaşama olasılığı otokrasilere göre yaklaşık iki kat daha fazladır. Sık sık yönetici değişimi, demokratik liderlerin kısa vadeli spekülatif patlamaları teşvik eden politikalarının uzun vadeli maliyetlerini ihmal etmesine neden olabilir (Lipsky, 2019: 937).

1.2. BANKACILIK PERFORMANSI AÇISINDAN EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KAVRAMI

Ekonomik özgürlük kavramı, serbest ekonomi yani liberal anlayışın en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu kavram, bireylerin istediği gibi ekonomik faaliyette bulunmalarına ve bu faaliyetler sonrasında elde ettikleri kıymetleri ve varlıkları herhangi bir baskı, kısıt veya zorlama unsuru olmaksızın istedikleri gibi kullanabilmelerini ifade etmektedir.

Ekonomik özgürlük kavramının temeli Adam Smith ve liberal düşünce sistemidir. Liberalizm, bireysel özerklik ve sorumluluk sahibi olmayı benimseyen bir düşünceye sahiptir. Bu düşünceye göre bireyin refah seviyesini artırmanın tek yolu bireyin özgürleştirilmesidir. Bu nedenle devlet müdahalesi ve baskısı olmadan, birey kendi iradesi ile özgürce hareket etmelidir. Aksine; devletin politika ve yürüttüğü faaliyetlerle bireysel özgürlükleri, en üst seviyeye çıkarması gerekmektedir (Kasper, 2007: 180).

Ekonomik özgürlük tanım olarak, bireylerin ve mülkiyet haklarının korunmasının, rekabet etme özgürlüğünün ve bireysel seçim yapma haklarının birleşiminden oluşmaktadır (Gwartney vd., 1999: 643).

Ekonomik özgürlükler, ekonomik faaliyetlerde ve ondan elde edilen getirilerde bir kısıtlama ve baskının olmasını engelleyen kurallar bütünüdür. Ekonomik özgürlükler; kişilerin ve bireylerin iktisadi faaliyetlerde bulunurken, piyasada hareket özgürlüğü tanıdığı için verimli ve etkin çalışabilmesini sağlamaktadır. Ekonomik özgürlükler neticesinde yatırım kararları da hızlı alınabilmekte ve serbest ticarete rekabet sağlanabilmektedir (Çukurçayır ve Tezcan, 2011: 58). Ekonomik özgürlükle ilgili farklı tanımlamalar olmakla birlikte, tanımların birleştikleri nokta; bireylerin

ekonomik faaliyetler gerçekleştirirken, devletin ve bireylerin birbirine müdahale etmemesi, serbest olması gerekliliğidir.

Ekonomik özgürlüğü Adam Smith şu şekilde açıklamıştır: “Piyasa ekonomisinin sağlanma derecesi, gönüllü mübadele özgürlüğü, serbest rekabet ile mülkiyetin korunması”. Friedman ise ekonomik özgürlükleri; üretim araçlarının özel olması, mülkiyet haklarının korunması, piyasa giriş ve çıkışlarının serbest olması, ticaret yapma ve serbest rekabette bulunma hakkına sahip olma olarak ifade etmiştir (Oral, 2014: 46).

Ekonomik özgürlük konusunda, özgürlük kavramında olduğu gibi devletin bu kavramların içerisinde nerede olması gerektiği sıkça tartışılmaktadır. Devlet müdahalesinin olmaması gerektiğinden sıkça bahsettik fakat bu, devletin tamamen olmaması demek değildir. Liberal toplumlar, devletlerde yaşayan bireylerin güvence altına alınması, korunması için minimum düzeyde devlete ihtiyaç duymaktadırlar (Carlsson ve Lundström, 2002: 336). Ekonomik özgürlüklerin var olması demek devletin olmaması demek değildir. İfade edilmek istenen devlet müdahalesinin asgari düzeyde olması, kısıtlamaların minimum düzeyde kalmasıdır.

1.2.1. Ekonomik Özgürlüklerin Temel Belirleyicileri

Beş temel kategoride toplanmış olan ekonomik özgürlük endeksi iktisadi göstergeleri esas alarak hesaplanmaktadır. Bunlar; kamu kesimi (devlet) büyüklüğü, hukuki yapı ve mülkiyet hakkı, sağlam para, dış ticaret özgürlüğü, kredi, işgücü ve işletme piyasalarına yönelik düzenlemelerdir. Aşağıda bu konular hakkında kısa detaylar aktarılacaktır.

1.2.1.1. Kamu Kesimi Büyüklüğü

Kamu kesimi büyüklüğü, kamu harcamalarının toplam bütçe içerisindeki seviyesini ve mali özgürlük seviyesini ölçmektedir. Kamu kesiminin büyüklüğü; kamu harcamaları, transferler ve sübvansiyonlar, kamu işletmeleri ve yatırımları, marjinal vergi oranı olacak şekilde dört başlık altında sınıflandırılmaktadır.

Hükümetin büyüklüğü, hükümet harcamalarının ve vergi oranlarının ekonomik özgürlüğü nasıl etkilediğine odaklanmaktadır. Birlikte ele alındığında, bir ülkenin

hükümet bütçeleri ve siyasi karar alma süreçlerinden ziyade kişisel seçim ve pazarlara ne derece bağlı olduğunu ölçmektedir. Daha düşük devlet harcamaları, daha düşük marjinal vergi oranları ve daha az devlet varlıklarına sahip ülkeler bu alanda en yüksek puanları almaktadır (Fraser Institute, 2019: 3).

Ekonomik özgürlük endeksi kamu kesimi büyüklük ölçütü, üretim kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı sırasında piyasadaki bireysel seçimin yerini, siyasi sürecin hangi kriterde aldığını ölçmeyi hedeflemektedir. Kamu harcamalarının ekonomik anlamda büyüklüğü, özel kesim harcamalarına kıyasla arttıkça, devletin özel sektöre göre ekonomide kontrolü büyüyeceğinden, devletin piyasanın dışındaki karar alma mekanizmaları, piyasadaki aktörlerin bireysel tercihlerinin yerini alır. Buradan çıkarılacak sonuç, bireylerin ekonomik özgürlük seviyelerinin azalması anlamına gelmektedir.

Bu ölçütler bir arada değerlendirildiğinde; kamu harcamalarının düşük olduğu, kamu girişiminin özel girişime göre daha az olduğu ve vergi oranlarının düşük uygulandığı ülkeler, ekonomik özgürlükler bakımında sağlam durumda ve üst sıralarda yer almaktadırlar.

1.2.1.2. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları

Bireylerin yasal yollarla elde ettikleri mülkiyetlerini garantiye almak, ekonomik özgürlüklerin ve sivil toplumun temelleridir. Ekonomik özgürlüğün yasal kısmını hukuki yapı ve mülkiyet haklarının garantiye alınmış olması tamamlamaktadır.

Ekonomik özgürlük endeksi hukuki yapının sağlamlığı ve mülkiyet haklarının koruma seviyesini dokuz madde ile ölçmektedir. Bunlar; yargı bağımsızlığı, tarafsız mahkemeler, mülkiyet haklarının korunması, hukukun üstünlüğü ve siyasete askeri müdahale, hukuk sisteminin bütünlüğü, sözleşmelerin hukuki yaptırımı, taşınmaz satışının düzenleme maliyetleri, polisin güvenilirliği ve suçun iş maliyetleridir.

Hukuk sistemi ve mülkiyet hakları, ekonomik özgürlüğün belirleyicisi olarak hukuk sisteminin önemine odaklanmaktadır. Kişilerin ve haklı olarak edinilen mallarının korunması ekonomik özgürlüğün merkezi bir ögesidir. Birçoğu bunun hükümetin en önemli işlevi olduğunu savunmaktadır. Ekonomik özgürlüğe uygun bir hukuk sisteminin temel bileşenleri hukukun üstünlüğü, mülkiyet haklarının güvenliği,

bağımsız ve tarafsız bir yargı ve yasanın tarafsız ve etkili bir şekilde uygulanmasıdır. Yukarıda bahsedilen dokuz bileşen, hükümetin koruyucu işlevlerinin ne kadar etkili bir şekilde gerçekleştirildiğinin göstergeleridir (Fraser Institute, 2019: 5).

1.2.1.3. Sağlam Para

Endekste, sağlam paraya erişimi ölçmek için dört temel gösterge yer almaktadır. Bunlar; para arzının artış hızı, enflasyonun standart sapması, enflasyon, en son yıl ve yabancı para banka hesaplarına sahip olma özgürlüğüdür.

Sağlam para, değişim sürecinde paranın önemine ve göreceli fiyat istikrarına odaklanır. Sağlam para, zaman içinde nispeten istikrarlı satın alma gücüne sahiptir. Paranın işlem maliyetlerini azaltır ve değişimi kolaylaştırır. Böylece ekonomik özgürlüğü destekler. Bu alanın dört bileşeni, farklı ülkelerdeki insanların sağlam paraya ne ölçüde erişebildiklerinin bir ölçüsünü sunmaktadır. Bu alanda yüksek bir derece elde etmek için bir ülke, bu politikaları izlemeli ve düşük (ve istikrarlı) enflasyon oranlarına yol açan kurumları benimsemeli, aynı zamanda alternatif para birimlerini kullanma yeteneğini sınırlayan düzenlemelerden kaçınmalıdır (Fraser Institute, 2019: 5).

Tüketici fiyatlarındaki dalgalanmanın fazla olmaması, enflasyonun düşüklüğü, para arzının çok yüksek olmayan oranlarda artması, yurtiçinde ve yurtdışında vatandaşların yabancı para cinsinden hesap açtırabilme hakkına sahip olması, sağlam paraya erişimi pozitif yönde etkilemektedir. Bu kavramların tersi bir durumun gerçekleşmesi sağlam paraya erişimi negatif etkilemektedir.

1.2.1.4. Dış Ticaret Özgürlüğü

Ekonomik özgürlük endeksinin beş unsurundan biri olan ticaret serbestisi; ülkelerde ekonominin uluslararası sermaye hareketlerine, doğrudan ve dolaylı yabancı yatırımlara, ne kadar açık ve dış ticaretin ne kadar serbest olduğunu ölçmektedir. Dış ticaretin serbestleştirilmesi görüşü, Adam Smith'in mutlak özgürlükler teorisinden bu zamana kadar gelmektedir. Dış ticaretin özgür ve serbest olup olmadığı aşağıdaki göstergelere bakılarak ölçülmektedir.

- Tarifeler
 - ✓ Ticari vergilerden elde edilen gelir (ticaret sektörünün yüzdesi)
 - ✓ Ortalama tarife oranı
 - ✓ Tarife oranının standart sapması
- Düzenlemeye yönelik ticaret engelleri
 - ✓ Tarife dışı ticaret engelleri
 - ✓ İthalat ve ihracatın uyum maliyetleri
- Karaborsa döviz kurları
- Sermayenin ve insanların hareketinin kontrolleri
 - ✓ Yabancı mülkiyet / yatırım kısıtlamaları
 - ✓ Sermaye kontrolleri
 - ✓ Yabancıların ziyaret etme özgürlüğü

Ticaret özgürlüğü, uluslararası olarak ulusal sınırlar arasındaki değiş tokuşa odaklanır. Modern dünyamızda, diğer ülkelerdeki insanlarla ticaret yapma özgürlüğü ekonomik özgürlüğün önemli bir bileşenidir. Hükümetler, diğer ülkelerdeki insanlarla gönüllü alışveriş yapma kabiliyetini azaltan kısıtlamalar uyguladığında, ekonomik özgürlük azalmaktadır. Dış ticaret özgürlük bileşenleri, çok çeşitli ticaret kısıtlamalarını ölçmek için tasarlanmıştır. Bunlar; tarifeler, kotalar, gizli idari sınırlamalar, döviz kurları ve sermayenin hareketi üzerindeki kontrollerdir. Bir ülkenin bu alanda yüksek bir derecelendirme elde etmesi için; düşük tarifeleri, kolay gümrükleme işlemini ve gümrüklerin etkin bir şekilde yönetilmesini, serbestçe dönüştürülebilir bir para birimi ve beşeri sermayenin hareketini kontrol altına alması gerekmektedir (Fraser Institute, 2019: 5).

Bir ülkenin ekonomik özgürlük ölçümünde yüksek puanlar alabilmesi ve üst sıralarda yer alabilmesi için o ülkenin ticareti üzerindeki kısıtlamaların az olması gerekmektedir. Bu bağlamda düşük gümrük tarifelerinin, serbest sermaye hareketlerinin ve etkin-verimli gümrük yönetiminin sağlanması için, liberal politikalar izleyerek dış ticaretin daha özgürce ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

1.2.1.5. Kredi, İşgücü ve Piyasa Düzenlemeleri

Bu düzenlemeler yabancı ve yerli sermayedarların etkinlik ve verimliliklerini ölçmektedir. Yani devletin payının azlığı ve ekonominin ne ölçüde özel sektöre girişime dayalı olduğu ölçülmektedir. Özel sektör için kredi faizlerinin derecesi çok büyük önem arz etmektedir. Bundan dolayı işletmelerin ve işgücünün krediye kolay ulaşılabilir olup olmadığı ve faizler üzerinde devletin kontrol mekanizmasının sıklığı önemli olmaktadır (Eser, 2016: 61).

Ekonomik özgürlük endeksinde; işgücü, işletme ve kredi piyasasını ilgilendiren düzenlemelerin katı veya esnekliğini ölçümleyebilmek için aşağıdaki göstergeler ele alınmaktadır:

- Kredi piyasasındaki düzenlemeler (Bankaların mülkiyeti, Özel sektör kredisi, Faiz oranı kontrolleri/negatif reel faiz oranları)
- İşgücü piyasası düzenlemeleri (İşe alım yönetmelikleri ve asgari ücret, İşe alınma ve işten çıkarılma yönetmelikleri, Sistemik merkezi toplu pazarlık, Saat düzenlemeleri, İşçinin işten çıkarılmasının zorunlu maliyeti ve Zorbalık)
- İş yönetmeliği (İdari gereklilikler, Bürokrasi maliyetleri, Bir iş kurmak, Ekstra ödemeler/rüşvet / kayırmacılık, Lisans kısıtlamaları ve Vergi uyum maliyeti)

Düzenleme, düzenlemelerin pazarlara girişi nasıl kısıtladığını ve gönüllü alışverişe girme özgürlüğüne nasıl müdahale ettiğini ölçer ve ekonomik özgürlüğü azaltır. Kredi, iş gücü ve işletme düzenlemeleri bileşenleri; kredi, işgücü ve ürün piyasalarında değişim özgürlüğünü sınırlayan düzenleyici kısıtlamalara odaklanmaktadır (Fraser Institute, 2019: 5).

Emek piyasasının katı olduğu, finans piyasasına yönelik sert ve sıkı düzenlemelerin olduğu yerlerde ekonomik faaliyetler yavaşlamaktadır. Mal ve hizmet piyasalarının giriş çıkışlarının zor olduğu, para ve sermaye piyasasında sıkı düzenlemelerin olduğu ortamlarda, girişimci ruh ve üretim zorlaşmaktadır. İşletme, işgücü ve kredi piyasalarında düzenleme zorlaştıkça ekonomik özgürlük her geçen zaman diliminde azalmaktadır. Bahsedilen piyasalar esnek oldukça ve serbest hareket edebilmeleri arttıkça ekonomik özgürlük düzeyi de daha yüksek noktaya gelecektir (Acar, 2010: 14).

1.2.2. Ekonomik Özgürlüklerin Ölçülmesi

Soyut kavramların karşılaştırılabilmesi, yorumlanabilmesi ve değerlendirilebilmesi için ölçülebilmesi gerekir. Ekonomik özgürlük, soyut bir kavram olmakla birlikte şirketlerin veya kuruluşların ölçülebilir hale getirilmesi için endeksler geliştirmişlerdir. Bu geliştirilen endeksler sayesinde ekonomik özgürlük; değerlendirilebilir, karşılaştırılabilir ve kullanılabilir hale gelmiş olmuştur.

Günümüzde ekonomik özgürlükler iki farklı endeks ile ölçülmektedir. Bu endekslerden biri, Heritage Foundation'ın Wall Street Journal ile hazırladığı, "Ekonomik Özgürlük Endeksi"dir. Heritage vakfına ait olan ekonomik özgürlük endeksi 4 farklı alanda 10 farklı bileşen ile ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyini belirlemektedir. Bir diğeri ise bizim çalışmamızda kullandığımız Fraser Institute isimli uluslararası sivil toplum kuruluşunun yayınladığı, "Dünya Ekonomik Özgürlüğü" endeksidir. 5 farklı alanda 24 farklı bileşen ile ekonomik özgürlükleri ölçmektedir. Şu anda, bu kuruluşlar birbirlerinden farklı ölçütler kullansalar da, birbiriyle nerdeyse çok yakın veya aynı sonuçlar elde etmektedirler.

Tablo 1.4: Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri

Fraser Enstitünün Düzenlediği Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri	Heritage Vakfı'nın Düzenlediği Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri
1) Kamu Kesimi Büyüklüğü - Hükümet Harcamaları - Transfer ve Sübvansiyon Harcamaları - Kamu İşletmeleri ve Yatırımları - En Yüksek Vergi Oranı	1) Hukukun Üstünlüğü - Mülkiyet Hakları - Yolsuzluğun Önlenmesi
2) Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları - Bağımsız Yargılama - Mahkeme Tarafsızlığı - Askeri Darbe Girişimi - Hukuki Yapının Bütünlüğü - Sözleşmelerin Uygulanabilirliği - Mülkiyet Satışı Üzerinde Düzenlemeler - Polise Güvenilirlik - Suçun Maliyeti	2) Kamu Kesimi Büyüklüğü - Mali Özgürlük - Kamu Harcamaları
3) Paraya Erişilebilirlik - Parasal Büyüme - Enflasyonun Standart Sapması - Enflasyon Oranı - Döviz Transfer Serbestliği	3) Düzenleyici Etkiler - İş Yapma Özgürlüğü - İşgücü Özgürlüğü - Parasal Özgürlük
4) Uluslararası Ticaret Özgürlüğü - Gümrük Tarifeleri - Düzenleyici Tarife Benzeri Önlemler - Karaborsa Döviz Kurları - Sermaye Kontrolleri	4) Pazar Erişimi - Ticaret Özgürlük - Yatırım Özgürlük - Finansal Özgürlük
5) Düzenleyici Etkileri - Kredi Piyasası Düzenlemeleri - İşgücü Piyasa Düzenlemeleri - Piyasa Düzenlemeleri	

Kaynak: Fraser Institute, 2019.

1.2.2.1. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi

Fraser Enstitüsü tarafından yayınlanan ekonomik özgürlük endeksi en eski endekstir. 1970 yılından itibaren beşer yıl ara ile diğer endeks kuruluşunun yayınlanmaya başladığı yıl olan 2000 yılına kadar yayınlanmıştır. Sonrasında ise yıllar itibarıyla yayınlanmaya devam etmiştir.

Fraser Enstitüsü (Fraser Institute) tarafından hazırlanan, “Dünya Ekonomik Özgürlüğü” (Economic Freedom of the World: EFW) endeksi, 162 ülke için hesaplanmaktadır. Dünya Ekonomik Özgürlük (EFW) endeksi, ülkelerdeki politikaların ve kurumların ekonomik özgürlükle ne derece uyumlu olduğunu ölçmek için tasarlanmıştır. İlk başlarda 1970-2000 yılları arasında beşer yıllık hazırlanan endeks, 2000 yılından itibaren yıllık olarak hazırlanmıştır. Ülkelerin özgürlük endeksi hesaplanırken on üzerinden puanlama yapılmaktadır. Ülkeler derecelendirilirken en düşük seviye sıfır, en yüksek seviye on değeridir. Ülkenin sahip olduğu değer sıfıra yaklaştıkça özgürlük seviyesi azalmakta, ona yaklaştıkça ekonomik özgürlük seviyesi artmaktadır (Gwartney vd, 2018: 25).

Fraser Enstitüsü’nün en son yayınladığı 2019 yılı dünya ekonomik özgürlük raporunda 2017 yılı verilerine yer verilmiştir. Diğer yıllar için de bu şekilde olup hazırlanan raporda iki yıl öncesinin verileri sunulmaktadır. Ekonomik özgürlük seviyeleri doğrultusunda aldıkları puanlara göre sıralanan ülkeler en yüksekte en düşüğe doğru dört gruba ayrılmıştır. İlk grupta yer alan ülkeler ekonomik özgürlüğü en iyi olan ülkelerdir. Son gruptaki ülkeler ise diğer gruplara göre ekonomik özgürlüğü en alt seviyede olan ülkelerdir (Fraser Institute, 2019: 2).

Tablo 1.5.’de ekonomik özgürlüğü en iyi durumda olan ilk 10 ülke ve Tablo 1.6.’te Türkiye’nin ekonomik özgürlük puanı ve sıralaması yer almaktadır (Fraser Enstitüsü, 2019: 11).

Tablo 1.5: 2019 Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlükler Endeksine Göre 2017 Yılı İlk 10 Ülkenin Sıralaması

Ülke Adı	Dünya Sıralaması	2017 Yılı Puanı
Hong Kong	1	8.91
Singapur	2	8.71
Yeni Zelanda	3	8.50
İsviçre	4	8.40
ABD	5	8.19
İrlanda	6	8.13
Birleşik Krallık	7	8.09
Kanada	8	8.08
Avustralya	9	8.07
Mauritius	10	8.07

Kaynak: Economic Freedom of the World 2019 Annual Report, Fraser Institute, <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/map?geozone=world&page=map&year, 2020>.

Gelişmiş ülkeler kategorisindeki 2017 yılı verilerine göre bazı ülkelerin sıralamasına bakıldığında; Japonya 17'nci, Almanya 20'nci, Norveç 32'nci, İtalya 46'ncı ve Fransa 50'nci sırada bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler kategorisindeki ülkelere ise Rusya 85'inci, Yunanistan 102'nci ve Çin 113'üncü sırada yer almaktadır.

Tablo 1.6: Son 10 Yıl Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Puanı ve Sıralaması

Ülke Adı	Dünya Sıralaması	Yıl	Puan
Türkiye	95	2017	6.67
Türkiye	84	2016	6.83
Türkiye	82	2015	6.84
Türkiye	84	2014	6.87
Türkiye	83	2013	6.86
Türkiye	69	2012	7.01
Türkiye	66	2011	7.05
Türkiye	75	2010	6.87
Türkiye	73	2009	6.83
Türkiye	67	2008	6.95

Kaynak: Economic Freedom of the World 2019 Annual Report, Fraser Institute, <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/map?geozone=world&page=map&year,2020>.

Türkiye, Fraser Enstitüsü'nün yaptığı bu çalışmada 6,67 puan alarak 162 ülke arasında 95'inci sırada yer almıştır. Ekonomik özgürlüğüne göre Türkiye üçüncü grupta bulunmaktadır. 2016 yılında 84'üncü sırada yer alan Türkiye, 2017 yılında 95'inci sıraya gerilemiştir.

1.2.2.2. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi

1995'ten bu yana Wall Street Journal ile birlikte dünya genelinde ekonomik özgürlükleri seviyelerini ölçmek üzere Ekonomik Özgürlükler Endeksi'ni (EFI) hazırlamakta olan Heritage Vakfı, Amerika Birleşik Devletleri'nin ileri gelen düşünce kuruluşlarından biridir. Yaklaşık olarak 180 ülkenin içinde bulunduğu bir çalışma ile her ülkenin ekonomik özgürlük puanı değerlendirilmekte ve ülkeleri ekonomik özgürlüklerine göre gruplandırmaktadır.

Endeks, çok uzun zamandır 10 bileşen ile belirlenmekte olup, 2012 yılında bu 10 bileşen 4 ana kategoriye ayrılmıştır. Ayrıca 2017 yılında ise ekonomik özgürlük endeksinin hesaplanmasında 12 değişken kullanılarak bir yeniliğe gidilmiştir (Miller ve Kim, 2013: 89).

- Hukukun üstünlüğü (mülkiyet hakları, yolsuzluğun önlenmesi)
- Kamu kesimi büyüklüğü (mali özgürlük, kamu harcamaları)
- Düzenleyici etkiler (iş yapma özgürlüğü, işgücü özgürlüğü, parasal özgürlük)
- Pazar erişimi (ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük)

Bu değişkenlerin puanlanması 0-100 puan arasında gerçekleşmekte olup, sonrasında her bir değişkenin aldığı değerler toplanmakta ve yukarıda yer alan 10 değişkenin aritmetik ortalaması belirlenerek hesaplanmaktadır. Elde edilen skor o ülkeye ait ekonomik özgürlük skorunu vermektedir.

1.2.3. Ekonomik Özgürlük ile İlgili Çalışmalar

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde son dönemde makro değişkenlerin yanı sıra ekonomik özgürlük endeksinin de modellerde yer aldığı görülmektedir. Son dönemlerde ekonomik özgürlüklerin ölçülebilir olmasıyla, ampirik çalışmalarda yer alabilmiştir. Bu değişkenin modellere eklenmesi ile etkilerinin önemli düzeyde olduğu belirlenmiştir. Aşağıdaki Tablo 1.7.'de ekonomik özgürlük ilgili yerli ve yabancı literatürde yapılan ampirik bulgulara yer veren çalışmalar yer almaktadır.

Tablo 1.7: Ekonomik Özgürlük ile İlgili Çalışmalar

Yazar(lar)/Yıl	Ülke(ler) ve Analiz Dönemi	Analiz Yöntemi	Bulgular ve Sonuçlar
Carlsson ve Lundström (2002)	74 ülke (1975-1990)	Panel veri analizi	Analiz sonuçlarında ekonomik özgürlüklerden ekonomik büyümeye olan etkinin boyutu incelenmiştir. Sonuç olarak ise ekonomik özgürlük düzeyindeki bir artışın ekonomik büyümeyi arttırdığı görülmüştür.
Doucouliağos ve Ulubaşoğlu (2006)	82 ülke (1970-1999)	Panel veri analizi	Analiz sonuçlarına göre ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olduğu görülmüştür.
Beşkaya ve Manan (2009)	Türkiye (1970-2005)	Zaman serisi Engle-Granger eşbütünleşme testi	Analiz sonucunda ekonomik özgürlükler ile ekonomik performans arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur ancak demokrasinin ekonomik performansa etkisinin belirsiz olduğu görülmüştür
Mahmood ve Azid (2011)	96 ülke (2000-2006)	Panel ARDL testini	Analiz sonuçlarında ekonomik özgürlüğün ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin; yüksek ve alt-orta gelirli ülkelerde çift yönlü ilişki tespit edilirken, üst-orta ve düşük gelir grubuna dahil ülkelerde tek yönlü yani ekonomik özgürlüklerden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1.7: (devam) Ekonomik Özgürlük ile İlgili Çalışmalar

Yazar(lar)/Yıl	Ülke(ler) ve Analiz Dönemi	Analiz Yöntemi	Bulgular ve Sonuçlar
Tunçsiper ve Biçen (2014)	9 yükselen piyasa ekonomisi (2000-2012)	Panel Veri Analizi	Bulgularda, ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlük ilişkisini ele aldığı çalışmada, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.
Gemrik (2015)	117 ülke	Doğrusal regresyon analizi	Analiz sonuçlarına göre ülkelerin kurumsal yapılarının ve gelişmişlik düzeylerinin ekonomik özgürlüklerini etkilediği ve İslami ülkelerin en az özgürlük düzeyine sahip olduğu görülmüştür.
Pattanaik ve Nayak (2014)	Hindistan (2004/2005, 2006/2007 ve 2009/2010)	Panel Veri Analizi	Çalışmalarının sonucuna göre ekonomik özgürlüklerin ve kurumsal kalitenin ekonomik büyümeyi beslediği sonucuna varmışlardır.
Işık (2016)	OECD üyesi 32 ülke (1995-2014)	Panel GMM Analizi	Kamu harcamaları ve ticari özgürlükler endeksleriyle ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Yatırım özgürlükleri endeksiyle ekonomik büyüme arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Finansal özgürlükler ve iş özgürlükleriyle ekonomik büyüme arasında anlamsız bir ilişki olduğu görülmüştür.
Badri ve Sheshgelani (2017)	Gelişmekte olan 10 ülke (2001-2013)	Panel Veri Analizi	Ülkelerin ekonomik özgürlüklerinin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına etkisini incelemişlerdir. Ekonomik özgürlüğün doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde pozitif ve anlamlı etkisinin olduğu görülmüştür.
Yamarik ve Redmon (2017)	162 ülke (1995-2012)	Panel Veri Analizi	Analiz sonucunda ekonomik özgürlüklerin yolsuzluk üzerindeki etkisine bakılmış, diğer değişkenlerle anlamlı ilişkilerinin yanında ekonomik özgürlüklerin yolsuzluğu azaltıcı etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Sucu (2017)	9 Yükselen Piyasa Ekonomisi (2000-2013)	Panel Veri Analizi	Ekonomik özgürlük bileşenlerinden mülkiyet haklarının ve hukuki yapının güçlendirilmesinin, kamu hacminin küçültülmesinin ve güçlü paraya erişimin artmasının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucunu elde etmiştir.
Gövdeli (2018),	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye (1995-2016)	Panel Veri Analizi	Analiz sonuçları, ekonomik özgürlüklerin artması ile ekonomik büyümede artış sağladığını göstermekte ve turizm gelirlerinin de ekonomik büyüme üzerinde olumlu katkı sağladığını göstermektedir.
Aslan vd. (2018)	101 Türk imalat sanayi firması 1995-2016	Panel Autoregressive Distributed Lag yöntemi	Sonuçlar uzun dönemde ekonomik özgürlüğün firma performansına anlamlı ve pozitif etki ettiğini göstermiştir

Tablo 1.7: (devam) Ekonomik Özgürlük ile İlgili Çalışmalar

Yazar(lar)/Yıl	Ülke(ler) ve Analiz Dönemi	Analiz Yöntemi	Bulgular ve Sonuçlar
Santiago R. vd. (2018)	Latin Amerika ve Karayip'den 21 gelişmekte olan ülke (1996-2013)	Panel veri analizi - Dinamik Driscoll-Kraay	Küreselleşme ve ekonomik özgürlüğün ekonomik büyümesi üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Tahminlerden elde edilen sonuçlar, ekonomik özgürlüğün örneklemdaki ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.
Şenalp (2019)	83 ülkenin (1970-2009)	Panel veri analiz yöntemi	Analiz sonuçlarına göre gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik özgürlüğün doğrudan yabancı yatırımlar üzerinden ekonomik büyümeyi etkilediğini göstermiştir.
Üre vd. (2019)	OECD ülkeleri (1996-2017)	Granger nedensellik testi	Analizler sonucu elde edilen bulgularda borsa endekslerinin sadece finansal özgürlükler ve ticaret özgürlükleri arasında çift taraflı nedensel ilişkiler yakalanmıştır. Diğer taraftan finansal özgürlüklerle ile ticari özgürlükler arasında çift yönlü nedensel ilişki bulunmuştur.

1.2.4. Bankacılık Performansı ve Ekonomik Özgürlük İlişkisi

Ekonomik özgürlükler, siyasi ve sivil özgürlüklerle birlikte genel anlamdaki özgürlüğün önemli bir belirleyicisidir. Ekonomik özgürlükler; aynı zamanda ekonomik etkinliğin, büyümenin ve refah artışının da önemli bir belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda bankacılık performansı üzerine yapılan çalışmalar; ülkeler arasındaki bankacılık sistemi ve refah düzeyindeki farklılaşmanın sadece sermaye birikimi, nitelikli insan gücü ve teknolojik gelişme ile açıklanamayacağını ortaya koymakta ve kurumsal yapıdaki yani ekonomik özgürlük ve demokrasi gibi farklılığın da bankacılık performansının önemli bir belirleyicisi olduğunu ifade etmektedirler.

Adam Smith'in iktisat teorisinden bu yana, ekonomik özgürlüklerin işgücünün çalışma arzusunu, üretkenliğini etkilediğini ve kaynakların kullanımında etkinliği sağladığını savunmaktadır (De Haan ve Sierman, 1998: 364).

Ekonomik özgürlükler son yıllarda yapılan ampirik çalışmalarda, ülkelerin ekonomik performanslarının farklılaşmasının açıklanmasında önemli bir unsur haline gelmektedir (Sturm ve De Haan, 2001: 839). Bu durum ekonomik özgürlüklerin sayısal olarak ifade edilebilmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü ekonomik özgürlüklerin sayısal olarak ifade edilebilmesi ve ölçülebilmesi, ekonomik özgürlükler

ve bankacılık performansı arasındaki ilişkilerin doğrudan test edilmesini mümkün hale getirmiştir. Aynı zamanda, ekonomik özgürlüklerin ölçülebilmesi, ekonomik özgürlüklerin performansı etkileyen diğer faktörlerle karşılaştırılmasına da imkan tanımaktadır (Gwartney vd., 1999: 645).

Herhangi bir ekonominin gelişmesi için gerekli olanlar; seçme özgürlüğü, iş dünyasında açık rekabet, başkalarıyla serbest ticaret ve mülkiyet haklarını güvence altına alma kolaylığıdır. Ekonomik özgürlük bankacılık ortamını canlandırır, yenilikçi fikirleri teşvik eder ve üretim kapasitelerini genişletir. Ekonomik özgürlüğün bankacılık sektörü için önemi göz önüne alındığında, Avrupa'da (Chortareas vd., 2012), altı Doğu Asya ülkesinde (Soo-Wah Low, 2010), Doğu ve Kuzey Afrika'da (MENA), İslami bankacılık (Sufian ve Zulkhibri, 2012) ve Orta Doğu'da (Sufian ve Habibullah, 2010) olduğu gibi, bu bağlamda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ekonomik özgürlük; bir ülkenin, hükümetin çok fazla müdahalesi olmadan ekonomik faaliyetlerde bulunma konusunda esnek olmasını sağlamaktadır. Hem yurt içi hem de uluslararası sermaye dolaşımının kısıtlanması; kaynakların verimli tahsisine zarar verir, üretkenliği düşürür ve ekonomiyi bozmaktadır (Chortareas vd, 2012: 1225). Ekonomik özgürlüğün aksine, ülke riskleri banka performansını düşürmektedir. Ülke riskleri yüksek olduğunda yatırım azalmakta, yatırımcılar caymakta ve dolayısıyla bankacılık sektöründeki mevduatlar da azalmaktadır (Iannotta, vd., 2007: 2133).

Devletin ekonomik özgürlüğü yerel bir bankanın hisse senedi performansı ile son derece ve olumlu bir şekilde ilişki içerisindedir. Varlıkların getirisi ve yüksek ekonomik özgürlükler ekonomik olarak büyük aktif karlılıklara yol açmaktadır. Aynı zamanda bankacılık sektörünün, yerel banka performansı üzerinde önemli bir siyasi etkisi olsa da, bu etki ekonomik anlamda daha özgür olarak nitelendirilen alanlarda sınırlı kalmaktadır (Gropper vd., 2015: 77).

Bankalarla ilgili olarak Levine (2004), bankaların neden farklı olduğuna dair güçlü bir gerekçe sunmaktadır. Bankaların onları pratikte farklı kılan iki benzersiz özelliğini vurgulamaktadır. Şirket için başlıca yönetim kavramlarını gözden geçirdikten sonra, bankaların daha fazla şeffaflık sergilediğini ve daha fazla hükümet düzenlemesiyle karşı karşıya kaldığını söylemektedir. Daha spesifik olarak, bankaların risk seviyelerini ayarlama ve aynı zamanda finansal olmayan firmalara kıyasla sorunları

"gizleme" konusunda daha fazla yetenekleri olduğunu belirtmektedir. Üzerinde durduğu ikinci bir nokta, bankaların karşı karşıya kaldığı önemli düzenlemedir. "Son noktada, bankalar devlete aittir" demektir. Ayrıca Laeven ve Levine (2009), banka düzenlemelerinin, bankanın kurumsal yönetim yapısına bağlı olarak banka risk alma üzerindeki çeşitli etkilerini göstermektedir. Dolayısıyla, böyle bir düzenlemenin siyasi güçler tarafından etkisi altında kalması beklenmektedir.

Lawson ve Roychoudhury (2008) ekonomik olarak daha özgür kabul edilen ülkelerde faaliyet gösteren bankalardan daha yüksek öz sermaye getirisi elde edilmektedir. Literatüre dayanarak, eyaletlerdeki ekonomik özgürlüğün banka performansı ile pozitif yönde ilişkili olmasını beklemektedir.

Daha yüksek düzeyde ekonomik özgürlüğe sahip eyaletlerde bulunan bankalar, daha yüksek varlık getirisine sahiptir. Fahlenbrach ve Stulz (2011)'da büyük ve büyüyen bankaların daha iyi getiri sağladığını söylemektedirler. Bu da bankaların muhtemelen diğer firmalardan daha fazla faaliyet özgürlüğüne sahip olması nedeniyle oluşmaktadır. Bankaların; önemli merkezi düzenleme ortamı karşısında bile, ekonomik özgürlüğün daha fazla olduğu ülkelerde, hala daha iyi durumda oldukları görülmektedir. Bu daha yüksek performans seviyesi, bankaların ticari müşterilerinin ekonomik olarak daha özgür ülkelerde daha iyi performans göstermesiyle ilgili olabilmektedir. Yani bankalar iyi giden bir müşteri tabanına sahipse, o zaman bankaların performanslarının da iyi olmaları beklenmektedir (Gropper vd., 2015: 81).

1.3. MAKRO İKTİSADİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN DEMOKRASİ VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KAVRAMI

Makro iktisadi değişkenlerden enflasyon oranlarının ekonomi literatüründe bahsedilen bütün olumsuz etkilerine rağmen gelişmekte olan ülkelerde fiyat istikrarı veya diğer bir ifadeyle düşük enflasyon oranı hedeflerine ulaşmak çoğunlukla mümkün olmamaktadır. Bunun birinci nedeni yüksek enflasyona sebebiyet veren faktörlerin ortadan kaldırılmasına yönelik politikaların uygulanmaması veya bu faktörlere gereğince önem verilmemesidir. İkinci neden enflasyonu düşürmeye yönelik uygulanan para ve maliye politikalarına ağırlık verilmesi ve bu yüzden daha çok kısa dönemli politika yaklaşımlarının benimsenmesidir. Bahsedilen politikaların gelişmiş ülkelere enflasyonu düşürmede marjinal etkisinin gelişmekte olan ülkelere göre fazla olması

beklenmektedir. Çünkü bu ülkelerde yapısal sorunların önüne geçilmesinde gelişmekte olan ülkelere göre önemli mesafeler alınmıştır. Bu çerçevede yapısal sorunlardan kaynaklanan enflasyonist etkiler minimize edilmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde ise ekonomi teorisinde enflasyon katılığı olarak ifade edilen ve enflasyon oranının düşürülmesinde direnç gösterilmesine neden olan bazı yapısal sorunlar vardır. Bunlar emek piyasalarının esnek olmaması, vergi sisteminin karmaşıklığı, bürokratik işlemlerin fazlalığı, hukukun üstünlüğü, demokrasinin gelişmesi gibi ekonomin arz yönünü ilgilendiren ve yapısal reformlar ile ortadan kaldırılabilen faktörlerdir. Demokrasinin geliştirilmesi bu anlamda ekonomide verimliliği ve dolayısıyla üretimi artırmak suretiyle düşük enflasyona katkıda bulunmaktadır. Bu noktada demokrasinin gelişmişliğinin nispeten düşük seviyelerde kaldığı ülkelerde enflasyonu düşürmede ciddi sorunlarla karşılaşılabilir. Gelişmekte olan ülkelere göre gelişmiş ülkelerde enflasyon oranlarında düşük seviyeler görülmektedir. Bu seviyelerin elde edilmesinde başarılı maliye ve para politikalarının uygulanmasının yanında yapısal sorunların minimize edilmiş olmasının payı büyüktür. Söz konusu ülkelerde yapısal sorunların çözümü noktasında başarılı uygulamaların gerçekleştirilmiş olması düşük enflasyon oranlarının kalıcılığını sağlamaktadır. Bu bakımdan enflasyonu düşük seviyede tutmayı amaçlayan politika uygulamalarının yanında yapısal önlemlerden elde edilen kazanımların muhafaza edilmesi önem kazanmaktadır. Bu kazanımların başında ise gelişmiş ülkelerde demokrasinin gelişimi yönünde atılan adımlar gelmektedir.

Demokrasinin gelişmesinin enflasyonu azaltmadaki katkısı enflasyon bekleyişlerini olumluya çevirmek suretiyle de gerçekleşmektedir. Enflasyonu düşürmeye yönelik uygulanan politikalar üretim ve istihdam üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Bu durum özellikle fiyatların katı olduğu Keynesyen ve Yeni Keynesyen modelde analiz edilmektedir. Diğer yandan enflasyon bekleyişleri enflasyonla birlikte değiştiğinde merkez bankası enflasyonu üretim ve istihdam değişkenlerinde bir etki doğurmaksızın düşürebilmektedir (Roberts, 1997: 173).

Demokrasi ve ekonomik büyüme birbirini tamamlayıcı ve pekiştirici kavram çiftleridir. Söz konusu kavramlar arasındaki bağlantı oldukça kuvvetlidir. Bu bağlantı bireylerin ve toplumların özlemlerinden kaynaklanır. Çünkü müreffeh toplum,

ekonomik özelemlerin yanı sıra demokratik özelemlerin de gerçekleştirilebildiği bir toplumdur. Tarih demokratikleşme ve gelişmenin birbirinden ayrıştırıldığı durumlarda büyük olumsuzlukların yaşandığını göstermektedir. Aksine, demokratikleşme ve gelişmenin birleştirilmesi her ikisinin sağlam biçimde kökleşmesine yardımcı olmaktadır. Politik demokrasinin sağlamlaştırılması için, ekonomik büyümeyi özendirerek ekonomik ve sosyal tedbirlere gereksinim vardır. Benzer biçimde herhangi bir ekonomik büyüme stratejisinin başarılı biçimde uygulanabilmesi için demokratik katılımı onaylanması gerekmektedir (Ghali, 2003: 10).

Ekonomik özgürlükler, ülkelerin genel anlamdaki özgürlük seviyelerinin tayin edilmesinde önemli bir etkidir ve ekonomik büyümenin de önemli bir belirleyicisi olarak kabul görmektedir. Ekonomik büyümenin ana kaynağı, ülkenin mevcut üretim faktörleri ve bu faktörlerin verimliliğindeki artıştır. Üretim faktörlerinin verimliliğinin artmasına ve bu sayede kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmasına yardımcı olan ekonomik özgürlükler de ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Ekonomik özgürlüklerin, özgür piyasa ekonomisi altında, mülkiyet haklarına önem veren ve piyasa müdahalesi az olan devletlerin bulunduğu ortamda ekonomik büyümeyi desteklediği düşünülmektedir (Barro, 1996: 23).

Ekonomik özgürlüğün, ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi olduğunu savunan birçok çalışma söz konusudur. Bu çalışmalarda 90'lı yıllarda yatay kesit verileri ve 2000'li yıllardan itibaren ise panel veri setleri kullanılarak ekonomik özgürlüğün ekonomik büyüme üzerine etkisi araştırılmıştır.

Ekonomik özgürlüklerin işgücünün çalışma arzusunu, üretkenliğini etkilediğini ve kaynakların kullanımında etkinliği sağladığını savunulmaktadır (De Haan ve Sierman, 1998: 364). Ekonomik büyüme, reel Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın bir yıldan diğer yıla artışı şeklinde tanımlanmakta ve ekonomik büyümenin temel kaynağının ülkenin sahip olduğu üretim faktörlerindeki ve bu faktörlerin verimliliğindeki artış olduğu kabul edilmektedir. Ekonomik özgürlükler de yukarıda belirtildiği gibi, üretim faktörlerinin üretkenliğini arttırarak ve kaynak dağılımında etkinliği sağlayarak ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır.

Ekonomik özgürlükler makroekonomik istikrar üzerindeki etkisi kanalıyla da ekonomik gelişmeleri etkilemektedir. Makroekonomik istikrarın temel göstergeleri

başarılı devlet düzenlemeleri, düşük ve öngörülebilir enflasyon oranları, ülke ihtiyacına uygun reel faiz düzeyleri ve rekabetçi yapıdaki reel döviz kurlarıdır. Bu çerçevede örneğin enflasyon oranları, kamu tarafından ekonominin kontrol altında tutulma gücünün bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Özellikle ani ve öngörülemeyen enflasyon oranları; piyasa mekanizmasının etkinliğinin ya da liberal iktisadi yapının bozulduğunu, devletin ekonomi üzerindeki payının genişlediğini, mali dengenin istikrarını kaybettiğini ve bütçe açıklarının arttığını ima etmektedir. Bu olumsuzluklar ekonomik performansı negatif yönde etkilemektedir. Tam tersine devlet müdahaleciliğini olmadığı, serbest piyasa mekanizması koşullarında oluşan fiyatlar ise, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Bu bölümde banka performansı ve makro iktisadi değişkenler bağlamında demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin ilişkisi anlatılmıştır. Demokrasi ve ekonomik özgürlük kavramı çerçevesinde literatür çalışmalarına yer verilmiştir. Bir sonraki bölümümüzde ise bankacılık sektörüne genel bir bakış yapıldıktan sonra, bankacılık sektöründe performans hakkında detaylı bilgilendirme yapılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANS

2.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN GENEL BAKIŞ

Bankacılık sektörüne genel bir bakış açısı ile incelenecek olan bölümümüzde; bankanın tanımı, bankacılık sektörü, bankacılığın temel fonksiyonları ve bankacılık sektörünün sınıflandırılmasından bahsedilecektir.

2.1.1. Bankanın Tanımı

Banka kelimesi; literatürde genel kabul görmüş tanımı ile İtalyanca kökeninden gelen bir kelime olmaktadır. Günümüzde, bankalarda yer alan “Banco” terimi aslında bankacılık isminin ortaya çıkması ile ilişkili olmaktadır. Gişe işlemlerinin yapıldığı yer olarak tanımlanan bankolar, ilk bankacılık faaliyetlerinin yapıldığı mekândaki masa ya da sıralara verilen isimler olmaktadır. İlk bankacılık işlemlerini yapan sarraflar, bu işlemleri bir masa ya da sıranın üzerinde yapmaktaydı. İtalyanca’ da kullanılan bu masalara/sıralara “Banco” adı verilmekteydi (Yetiz, 2016: 108).

Banka kavramı genel olarak toplumda mevduat toplayan ve kredi veren kuruluşlar olarak bilinmektedir. Bankacılık ve bankanın birçok kere tanımlaması yapılmıştır. Bu tanımlamalarda mevduat ve kredi kavramları esas olarak bulunmaktadır. Banka, mevduat toplayan ve topladığı bu mevduatı verimli bir şekilde farklı sektörleri finanse etmek amacıyla hizmet veren ayrıca çalışmalarının temel konusu düzenli bir şekilde kredi almak veya kredi vermek olan iktisadi bir müessesedir. Farklı bir şekilde tanımlayacak olursak banka; para, mevduat, kredi alanında bulunan her türlü işlemleri yapan veya düzenleyen, bireysel veya kurumsal kişiliklerle firmaların bu alandaki farklı taleplerini karşılayan ve yol gösteren iktisadi bir birimdir (Günceler, 2014: 7).

Literatüre bakıldığında banka ve bankacılık için çok çeşitli tanımlar yapılmaktadır. En basit şekliyle, bankalar mevduat kabul eden ve kredi veren finansal kurumlar olarak tanımlanmaktadır (Mishkin, 2000: 8).

Bankalar yatırılan mevduatlardan elde ettikleri fonlarla ihtiyaç sahiplerine kredi aktarma görevini yaparak ticari anlamda önemli röle sahip olmaktadır. Böylelikle; bankalar, kaydi para yaratarak ekonominin büyümesine katkıda bulunmaktadır. Bankaların temel fonksiyonlarına ek olarak çeşitli faaliyetleri, tasarrufları güvenli şekilde saklama, para transferi yapma, ithalat ve ihracat işlemleri,

fatura yatırma işlemleri, menkul kıymetler alım satımı, çek ve havale işlemleri vs. yaparak insanların yaşamını kolaylaştıran hizmetler yapmaktadırlar (Köse, 2009: 2).

Temel olarak bankalar, bir takım özelliklere sahip olan yükümlülüklerini satın farklı özelliklerdeki varlıkları alarak gelir elde etmeye çalışmaktadırlar. Bu durum çoğunlukla varlıkların değişimini ifade etmektedir. Bir şahıs komşusuna rehin karşılığı borç vermektense, parasını bankadaki bir tasarruf mevduatı hesabına yatırarak, komşusuna vereceği krediyi bankaya sağlamış olmaktadır. Bu şekilde bankada tasarruf edilen mevduatını kaydi paraya dönüştürmüş olmaktadır (Mishkin, 1998: 232).

Bankalar; para, sermaye akışları, nakit ve kredi işlemleri üzerinde çeşitli işlemler yapan ve yeni ürünler oluşturan, birey ve kurumların, devletin ve firmaların finans ve yatırım anlamındaki ihtiyaçlarını karşılamak için çalışan iktisadi kuruluşlardır. Kısaca özetlemek gerekirse bankalar para ve parayla ilgili tüm finansal enstrümanlar ile işlem yapan, çalışan kuruluşlardır. Bankalarda yapılan işlemler sıralamaya konulursa mevduat toplama, kredi işlemleri, finansal araçların alım ve satımı, borsa aracılık hizmetleri, yurtiçi ve yurt dışı para transferleri, kıymetli evrak tahsili ve teminatı, döviz, ithalat ve ihracatın finansman işlemleri, teminat mektubu ile müşteri taahhütleri ve ülkemiz kanunlarının çerçevesinde yetki verilen tüm işlemlerdir (Mishkin, 1998: 232).

Bankaları işletme olarak nitelemek de mümkündür. Bankalar; kuruluşunda, önceden belirlenmiş sermayeyle kurulup, belirli amaçlara göre örgütlenip ve bazı hizmetleri yerine getirerek ve gelir sağlayarak, hissedarı, borçlusu ve alacakları olan bir işletmedir (Gülhan, 2009: 4). 140 Bankaların ekonomik faaliyetlerine ek olarak toplumun sosyal yaşamında da etkileri görülmektedir. Sanat evleri, kültür yayınları, sergiler, spor organizasyonları ve sponsorluk gibi hizmetlerle insanların sosyal yaşamlarında katkıda bulunmaktadır (Kaya, 2014: 4).

2.1.2. Dünya’da Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Bankacılığın tarihsel gelişimine bakacak olursak Sümerlere kadar gittiğini, geçmişten günümüze kadar borç verme, geçmişte adı her ne olursa olsun bir yatırımı finanse etme işlemleri olduğu görülmektedir. Bankacılığın başlangıcı hususunda çok sayıda görüşler vardır. İlk olarak bankacılığın eski Babil ve Sümerlere kadar gittiği düşünülmektedir. Çeşitli arkeolojik kazılarda tespit edilen sonuçlara göre bilinen ilk

banka M.Ö. 3500 yılında Sümerler tarafından kurulmuştur. Yine yapılan kazılar sonucunda ulaşılan bulgulara göre rahipler, tarihte ilk kez resmi anlamda borç veren kimseler olmuşlardır. Çeşitli araştırmalarda, rahiplerin tarımda harman zamanında geri ödenmek üzere çiftçilere, tohum vs. ve teçhizat için ilk dönemlerde aynı, sonraki zamanlarda ise nakdi kredi verdikleri ortaya çıkarılmıştır (Ataş, 1966: 7).

2.1.3. Bankacılık Sektörü

Bankanın, temel olarak anlamının nereden geldiğine bakıldıktan sonra ekonomideki yerine bakmak gerekmektedir. Bankalar, finansal sistem içerisinde yer alan finansal kuruluşlardan birisi olmaktadır. Finansal sistem olarak adlandırılan yapı; fon arz edenler, fon talep edenler, finansal aracılar, finansal araçlar, hukuki ve idari kuralları içeren bir yapı olmaktadır. Bu yapının içerisindeki finansal kuruluşlar ise finansal aracılık rolünü üstlenerek finansal aracılar arasında fon ve değer akışı sağlayan kesim olmaktadır. Finansal sistem aslında sağladığı işlevler sayesinde ekonominin temelini oluşturmaktadır. Finansal sistem;

- Malların ve hizmetlerin el değişiminde aracılık rolü üstlenilmesi,
- Büyük projelerin gerçekleştirilmesi ve riskin dağıtılması yönüyle beraber mülkiyetin tabana yayılması,
- Ekonomik kaynakların bölgeler ve farklı sektörler arasındaki sirkülasyonunun sağlanması,
- Riske dair yönetim ve kontrol mekanizması geliştirmek,
- Oluşan fiyatlara dair doğru ve güvenilir bilgi sağlanması,
- Kişiler ve kurumlar arasındaki bilgi eşitsizliği sorununun (asimetrik bilgi) çözümüne yardımcı olması, işlevlerini gerçekleştirerek hem ekonominin sağlıklı bir şekilde işlemlerini hem de içerisinde bulunan kurumların işlem hacminin genişlemesini sağlamaktadır (Afşar, 2007: 189).

Finansal kurumlar; para yaratan finansal kurumlar ve para yaratmayan finansal kurumlar olarak ikili ayrıma tabi tutulmaktadır (Yardım, 2005: 37).

Para yaratan finansal kurumlar; merkez bankaları, ticaret bankaları, katılım bankalarından oluşmaktadır. Kalkınma ve yatırım bankaları, sigorta kurumları, menkul kıymet borsaları, faktoring ve finansal kiralama şirketleri, finansman şirketleri, varlık

yönetim şirketleri, yatırım ortaklıkları ve diğer finans kuruluşları ise para yaratmayan finansal kurumlar olarak sayılabilmektedir (Doğukanlı, 2013: 11)

Bankalar da finansal sistem içerisinde para yaratan finansal kuruluşlar arasında yer almaktadır. Para yaratan finansal kurumlar arasında yer alan bankaların en önemli faaliyeti ise aracılıktır. Aracılık faaliyeti; bir finansal işlem anında, iki taraf arasındaki iletişimi sağlayan taraf olarak tanımlanabilmektedir. Bankalar aracılık faaliyetlerini “Mudi” olarak adlandırdıkları mevduat sahiplerinden toplanan mevduatları, fon açığı olan taraflara, kredi yoluyla aktararak gerçekleştirmektedir. Yani bankalar, fonu fazla olup yatırım yapmak isteyen yatırımcıdan mevduat yoluyla paralarını alıp, fonu olmayıp yeterli fonu arayan taraflara da bu mevduatları kredi olarak kullanarak, iki taraf arasında köprü görevi gören kurumlar olmaktadır. (Bilal, 2015: 8).

Bankaların aracılık faaliyetleri dışındaki işlevleri şunlardır (Orhan ve Erdoğan, 2013: 26);

- Fon fazlası olan yerlerden fon açığı olan yerlere kaynak aktararak, ulusal ve/veya uluslararası etkide bulunarak kaynaklara akıcılık sağlar
- Topladıkları kaynakları verimli alanlara ve toplumsal açıdan öncelikli sektörlerle aktararak kaynak kullanımını iyileştirir
- Bireylerin kısa süreli ve küçük tasarruflarını toplayarak ekonomide yatırımların finansmanında kullanılmak üzere uzun vadeli fonlar haline dönüştürür
- Maddi varlığı olmayan, banka hesaplarına borç/alacak kaydı düşülerek bir ödeme aracı olarak kaydi para (banka parası) yaratmak. Kaydi para bankaların müşterilerine kredi açmaları, kredi kartı tahsis etmeleri şeklinde de gerçekleşebilir. Günümüz para arzının büyük bir kısmını oluşturmaktadır.
- Para politikasının etkinliğini artırır.
- Uluslararası ödemelerde kullanılan akreditif, kabul kredisi gibi yöntemlerle, uluslararası ticaretin güven içinde yapılmasına katkı sunarak bu yöndeki ticaretin gelişimine katkıda bulunur.
- Doğru bir kredilendirme politikasının izlenmesi ve ekonomide belli kesimlere kaynak aktarımı sağlayarak gelir ve servet dağılımını da etkilemektedir.

Tasarruf sahipleri (fon fazlası olan taraflar) ile yatırımcılar (fon ihtiyacı olan taraflar) arasında finansal aracılık fonksiyonu üstlenen bankalar sadece gelişmekte olan

ekonomilerde değil aynı zamanda gelişmiş ülke ekonomilerinde de finansal sistemin en önemli parçalarından biri konumundadır (Djalilov ve Piesse, 2016: 70). Hem banka hem de piyasa odaklı finansal sistemlerde fon transfer mekanizması olarak işlev gören bankalar, ülkedeki sermayenin artması, reel sektör firmalarının büyümesi, sanayileşmenin hız kazanması, ekonominin gelişimi ve büyümesi açısından önemli etkilere sahiptir (Menicucci ve Paolucci, 2016: 86).

Düzenleyici otoritelerin çeşitli kısıtlamalarına tabi olan bankacılık sektörü, finansal sistem içinde kredi ve likidite riski başta olmak üzere birçok riskle karşı karşıya kalmaktadır. Finansal istikrarın devamlılığı için söz konusu riskleri en etkin şekilde yönetmek durumda olan bankalar aynı zamanda hissedarlar ve diğer menfaat sahipleri için de kâr sağlama amacı gütmektedirler. Ayrıca, finansal aracılık sürecinde banka faaliyetlerinden dolayı ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçlar finansal sistemin istikrarını azaltarak ekonomi üzerinde daraltıcı etkiye neden olabilmektedir. Bu da hem ülke çapında hem de global düzeyde banka kaynaklı finansal krizlere yol açabilmektedir. 2007'nin son çeyreğinde Amerikan piyasalarında başlayan ve kısa sürede bu ülke ile yakın ekonomik bağları olan diğer ülkelere yayılan küresel ekonomik kriz, etkin ve istikrarlı bir finansal sistemin varlığının bir yandan sürdürülebilir ekonomik büyüme için diğer yandan da bankacılık sektörünün olumsuz dış şoklara karşı daha dirençli olması için son derece önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır (Küçükbay, 2017: 138).

2.2. BANKALARIN GELİR-GİDER ÇEŞİTLERİ

Bu bölümde bankaların gelir-gider çeşitlerinde, ilk olarak gelir çeşitleri sonrasında ise gider çeşitleri hakkında bilgi verilecektir.

2.2.1. Bankacılıkta Gelir Çeşitleri

Bankaların esas gelirlerinin faiz olduğu daha önce belirtilmişti ancak ekonomideki gelişmeler nedeniyle düşen faizler, daha dengeli konjonktürel hareketler ve gelişen teknoloji ile günümüzde değişkenlik gösteren ihtiyaçlar nedeniyle bankalar gelir kaynaklarını ticari kar, temettü gelirleri, ücret ve komisyon gelirleri ve diğer faiz dışı kaynaklarla çeşitlendirme yoluna gitmiş ve faiz dışı gelir kaynaklarını zaman içerisinde arttırmaya gayret etmişlerdir. Ancak bankalar gelirlerini artırırken bir yandan da bu gelirleri elde edebilmek adına personel gideri, işlem zararları, kambiyo zararları,

amortisman maliyeti ve diğer amortisman giderleri türünde belli bir maliyete katlanmak zorunda kalmışlardır ve bu maliyetler de bankaları ve çalışanlarının performansını etkileyerek çeşitli riskler oluşturmuştur (Yıldırım, 2008: 248).

2.2.1.1. Faiz Gelirleri

Banka faiz gelirleri yedi alt gruptan meydana gelmektedir. Bunlar şu şekilde ifade edilmişlerdir; krediler üzerinden sağlanan faiz gelirleri, zorunlu karşılıklar yoluyla sağlanan faiz gelirleri, bankalar üzerinden sağlanan faiz gelirleri, para piyasası hareketlerinden sağlanan faiz gelirleri, menkul kıymetler üzerinden sağlanan faiz gelirleri, finansal kiralama vasıtasıyla sağlan gelirler ve diğer faiz gelirleridir (Yıldırım, 2008: 250).

Faiz gelirlerini oluşturan kaynaklar ise; aşağıda verildiği gibidir.

- **Krediler Üzerinden Sağlanan Faiz Gelirleri:** Uzun vadeli, orta ve kısa vadeli kredilerden, takibe düşen kredilerden alınan faizlerden ve kaynak kullanımını destekleme fonundan elde edilen primlerden meydana gelmektedir.

İştirak ve bağlı ortaklıklardan iskonto senetleri ile iştirak senet faizleri, kıymetli maden kredilerinden sağlanan faizler, faktöring alacaklarından sağlanan faizler, ihracat kredileri, ihtisas kredileri, fon kaynaklı krediler, mali kesime sağlanan krediler, yurtdışı kredileri, diğer krediler, tüketici kredileri, bireysel kredi kartları, taksitli ticari kredilerden, kurumsal kredi kartlarından, personel kredilerinden, personel kredi kartlarından, kredili mevduat hesaplarından alınan faiz gelirlerinden oluşur.

- **Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faiz Gelirleri:** Merkez Bankası tarafından verilen zorunlu karşılıklardan sağlanan faizlerdir.
- **Bankalardan Alınan Faiz Gelirleri:** Yurtdışı ve yurt içindeki bankalardan, TCMB'den sağlanan faizlerdir.
- **Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faiz Gelirleri:** İMKB ve Merkez Bankası vasıtasıyla bir başka bankaya sağlanan borç nedeniyle alınan faizlerden oluşmaktadır.
- **Menkul Değerlerden Alınan Faiz Gelirleri:** Alış-satış amacıyla, satışa hazır ve satış tarihine kadar elde bulundurululan menkul değerlerden sağlanan faizlerden oluşmaktadır. Menkul değerlerin satım tutarı ile alış bedeli arasındaki fark, faiz

geliri olarak tanımlanmaktadır. Ancak, menkul değerin satım fiyatı, satım zamanındaki itfa edilmiş maliyetinin üstünde olması durumunda, satım tutarı ile itfa edilmiş maliyet arasındaki olumlu fark “Sermaye Piyasası İşlemleri Kârları” olarak bilinmektedir.

Menkul değerlerden elde edilen faiz gelirlerinin, bankanın esas faaliyetini oluşturan mevduat yoluyla para toplayarak kredi vasıtasıyla onu satın faiz geliri elde etmesi, faaliyet konusunun aksi bir durum olduğu için menkul değerlerden elde edilen faiz gelirlerinin faiz dışı gelir olarak belirtilmesi gerektiği söylenebilir. Ancak bu doğru olmayan bir durum olacaktır. Zira mevcut uygulamada menkul değerin satım fiyatıyla itfa maliyeti arasındaki fark, faiz dışı gelir olarak belirtilmektedir. Alış maliyeti ile değerlendirme zamanı arasındaki fark ise faiz gelirlerini oluşturmaktadır.

- **Finansal Kiralama Gelirleri:** Finansal kiralama (leasing) işlerinden sağlanan faizlerden meydana gelmektedir.
- **Diğer Faiz Gelirleri:** Yukarıda beyan edilen faiz gelirleri dışında kalan faiz gelirlerinden oluşmaktadır (Yıldırım, 2008: 250-255).

2.2.1.2. Faiz Dışı Gelirler

Bankalar ana gelir kaynağı olan faiz dışında da gelir elde etmektedirler. Bunlar; ücret ve komisyon gelirleri, temettü gelirleri, ticari kar ve faiz dışı gelirler olmak üzere dört ana başlıkta sınıflandırılmaktadır.

2.2.1.2.1. Ticari Kar

Bankaların sermaye piyasalarında yapmış oldukları finansal varlık alış satışı işlemleri veya döviz alış satışı işlemlerinden kaynaklanan kar grubudur ve üç sınıfa ayrılmaktadır.

- **Sermaye Piyasası İşlemleri Kârları:** Menkul değerlerin satışı nedeniyle ortaya çıkan kârlar ile menkul değerlerin alış-satışından kaynaklanan aracılık gelirlerinden oluşmaktadır. Menkul kıymetlerin satılan bedeli ile satın alma maliyeti arasındaki bakiye, faiz geliri adıyla menkul değerlerden alınan faiz gelirleri bölümünde belirtilirken, fiyatın, satış zamanındaki itfa edilen bedelin

üstünde olması halinde, itfa edilen bedel ile alım tutarı arasındaki bakiye, ticari kâr adıyla sermaye piyasası işlem kârları hesabında değerlendirilmektedir.

- **Türev Finansal İşlemlerden Kâr:** Alış-satış amacı olan türev finansal enstrümanlardan meydana gelen kâr ile riskten kaçınma amaçlı türev finansal enstrümanlardan sağlanan kârlardan oluşmaktadır.
- **Kambiyo Kârları:** Kıymetli maden alış-satış işlemleri, döviz, efektif işlemlerinden meydana gelen kârlardır. Efektif döviz alım satım ve arbitraj kârları, değerlendirme kârları ile kıymetli maden alım/satım değerlendirme kârları ile sağlanmaktadır. Bankada bulunan bir kısım dövizin, ihtiyaç olan diğer tür dövizle çevrilmesi esnasında bankanın kurlara nazaran borsada iki fiyat arasında oluşan pozitif farklardan oluşmaktadır (Yıldırım, 2008: 253) .

2.2.1.2.2. Ücret ve Komisyon Gelirleri

Bankacılık kesimindeki finans kurumları arasındaki yarışın zamanla artan bir hale gelmesi, finans kurumlarının müşteri için daha teknolojik ve yeni ürünler ortaya çıkararak müşterilerine sunmayı zorunlu bir hale getirmektedir. Yeni geliştirilen ürünlere tepki vermeyen bankalar; pazar kaybedeceklerinden, yeni teknolojileri hizmete alarak faiz gelirlerine ek olarak faiz dışı gelir meydana gelmesine neden olan yeni çağa uygun ürünler yapmışlardır. Bir taraftan bankaların yeni ürün ve hizmet arzında bulunmaları ve bunları geliştirmeleri öbür yanda ise sağlanan her ürün ve hizmetin karşılığı olarak ücret ve komisyon talebinde bulunmaları, finansal kurumların faaliyet gelirleri içerisinde ücret ve komisyon gelirlerinin oranını önemli ölçüde yükseltmektedir.

Kaynakların sınırlı olarak kullanılması ile meydana gelen faiz dışı gelirlerdeki artışın varlık devir hızını artıracığı ve bu artış ile finansal kurumların kârlılık oranının artacağı öngörülmektedir. Varlık devir hızı, brüt faaliyet gelirinin ortalama varlık toplamına bölünmesiyle ortaya çıkmaktadır. Formülün pay bölümünü oluşturan brüt faaliyet gelirleri ise faiz ve faiz dışı gelirden meydana gelmektedir. Pay bölümünde yer verilen faiz dışı gelirlerdeki artış varlık devir hızını artırarak banka kârlılığını pozitif noktaya taşımaktadır. Bankalar bu nedenle:

- Portföyündeki müşteri grubuna, yeni ve çağa uygun ürün ve hizmetleri pazarlamayı,
- Yeni müşterilerine de çağdaş ürün ve hizmetleri pazarlamayı,
- Ürün ve hizmetlerinde, müşterilerinde devamlı yenilik yapmayı,
- Hali hazırdaki müşteri grubuna, mevcuttaki ürünleri daha çok kullanırmayı öngörmektedirler.

Bankaların faiz dışı gelirlerini artırmak için sundukları bankacılık hizmetleri, genel anlamda kredilere ait hizmetler ve genel bankacılık hizmetleri olmak üzere iki ana kısma ayrılmış olsa bile müşterilerine sunmuş oldukları hizmetin gerektirdiği teknik bilgi seviyesine göre veya hizmetin sınıfına göre ayırt ederek buna göre hizmet fiyatı ortaya çıkartılabilmektedir.

- **Kredilere İlişkin Hizmet Gelirleri:** Bankalar, müşterilerine verdikleri kredilere istinaden birçok kalemden ücret ve komisyonlar talep etmektedirler. Bir örnekle açıklamak gerekirse, kredi talep edenler tarafından gösterilen teminatların değerlendirilmesi (ekspertiz), mevcut kredilerin yenileme işlemleri, verilecek olan kredi miktarına dair ücret ve komisyonlar bu tür hizmet gelirlerinin belli başlılarıdır.

Bankanın kredi talep edenlere vermiş olduğu krediler neticesinde eline geçecek olan faiz gelirin ilaveten krediye ilişkin olarak yapmış olduğu hizmetleri belirterek ücret ve komisyon talebinin olması, gelir çeşitleri içerisinde faiz dışı gelirlerde artım sağlamaktadır. Tüketici kredilerinin sürekli olarak artış trendinde olması ve bu gelirlerin kredi başvurusu esnasında peşin olarak tahsilatının yapıyor olması, bankaların kredi verme neticesinde oluşan ücret ve komisyon gelirlerinin tahsil edilmeme riskini sıfıra indirmektedir (Saunders ve Cornett, 2001: 541-544).

- **Genel Bankacılık Hizmet Gelirleri:** Havale, EFT, Virmanların yerine getirilmesi, nakit idaresi, çek senet karnesi verme, çek senet tahsili vb. hizmetlerden alınan ücret ve komisyonlar bu kapsamdadır.
- ✓ **Menkul Değer Hizmetleri:** Bankaların; menkul kıymetlerin saklanması, bilgi vermesi, müşterilerin adına ivazsız hisse senedi alımı ve rüçhan hakkı kullanımı, menkul değer anapara, kar payı veya faizlerinin tahsilatının yapılması neticesinde aldığı ücretlerden meydana gelmektedir.

- ✓ **Portföy Yönetimi:** Müşteri nam ve hesabına portföy idaresi ve yatırım fonları oluşturmak ve bunların alış-satışını yapmak için vermiş olduğu hizmet karşılığı olarak almış oldukları ödemelerdir.
- ✓ **Menkul Kıymet Çıkarılmasına Aracılık:** Özel kurumların ya da kamunun menkul kıymet çıkartmasında bankalar; aracı yükünün tamamını yüklenim, taahhütlü satış, gişe hizmeti, özel mali yatırımlarda (plasmanlarda) aracılık işlemlerini direkt yerine getirebilecekleri gibi bağlı iş yaptıkları aracı kurumlar vasıtasıyla da gerçekleştirerek sağladıkları gelirlerden oluşmaktadır.
- ✓ **Uluslararası Hizmetler:** Ticari akreditif, teminat işlemleri yahut ihtiyat akreditifi tanımlaması, banka olarak sağlanan hizmetler, kayıtlı tahsilatta aracılık, uluslararası ödeme emri işlemlerinin sonuçlandırılması, akreditif teyidi gibi işlemler neticesinde sağlanan gelirlerdir.
- ✓ **Danışmanlık Hizmetleri:** Bankalar müşterilerine çeşitli hususlarda danışmanlık yapmaktadırlar. Menkul kıymet ihracı, satın almalar ve birleşmeleri, hedge işlemleri, firmaların mali olarak yapılandırılması işlemlerine istinaden sağlanan gelirlerdir.
- ✓ **Sigorta Programı:** Bankalar bugün bankacılık işlemleri yaparken bir yandan da sigorta sektöründe faaliyetlerine devam etmektedirler. Sağlamış oldukları klasik sigortacılık hizmetlerine ilaveten bireysel emeklilik işlemlerini de dahil etmeye başlamışlardır. Sigorta ve emeklilik işlemleri karşılığı sağlamış oldukları gelirlerdir.
- ✓ **Diğer Hizmetler:** Bankaların kredi hakkında bilgi vermekten, birçok fatura ve işlem tahsilatına kadar birçok ürün ve hizmetleri müşterileri adına temin etmeleri neticesinde sağlamış oldukları gelirler bu grupta sınıflandırılmaktadır.

Müşterilere verilen hizmetin içerdiği teknik bilgi seviyesi ya da hizmetin çeşidine göre de bir sınıflandırma yaparak verilen hizmetin zorluk seviyesine göre gruplandırma yaptıktan sonra da hizmetin karşılığı belirlenebilmektedir. Bankalarca temin edilen hizmetlerin zorluk seviyesini tespit eden faktörler; yapılan işin özelliği, kalifiye insan kaynağı ihtiyacı bulunup bulunmadığı, ilgili personelin sağlanan hizmetle alakalı sahip olduğu teknik bilgi seviyesidir.

2.2.1.2.3. Temettü Gelirleri

Bankanın sahip olduğu iştiraklerinin, bağı ortaklıklarının ve beraber idare ettiği ortaklıklarının çalışmaları neticesinde sağladığı kârdan, sermaye hissesi olarak dağıtılan temettülerin banka hissesine düşen tutarı ile gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan menkul değerler ile satışa hazır menkul kıymetlerden sağlanan kârlardan meydana gelmektedir.

İştirakler; bağı ortaklıklar ve beraber idare edilen iş ortaklıklarınca kâr amaçlı içsel kaynakların sermayeye eklenmesi sebebiyle bedelsiz olarak edinilen hisse senetleri gelir olarak kaydedilmektedir. Ancak, sermaye artışına esas olan kârın her türlü muvazaadan arî olması ve esas ortaklık, iştirak, bağı ortaklık ve kontrol edilen ortaklıklar arasında veya bunlarla diğer kuruluş ve ortaklıklar arasında birden fazla işleme konu edilmemiş gerçek ticari işlemler neticesinde olması gereklidir (Yıldırım, 2008: 205).

2.2.1.2.4. Diğer Faaliyet Gelirleri

Bankaların gelir gider çeşitlerinden diğer faaliyet gelirleri aşağıdaki gibidir.

- **Diğer Faiz Dışı Gelirler:** Yukarıda bahsi geçen gelirlere dahil olmayan diğer faiz dışı gelirlere meydana gelmektedir.
- **Depo Giderleri Karşılığı:** Mal mukabilinde verilen krediler nedeniyle bankaya rehin olarak verilen mal/(ipotek) için, banka tarafından yapılan bütün harcamaları karşılamak üzere tahsilatı yapılan bedellerden oluşmaktadır.
- **Haberleşme Giderleri Karşılığı:** Hizmet alanların adına yapılmış olan işlemler sebebiyle yapılmış olan ya da yapılacak haberleşme/istihbarat harcamaları nedeniyle tahsilatı yapılan bedellerden meydana gelmektedir.
- **Ekstre Masraf Karşılığı:** Bankadan hizmet alanlara göndermiş olduğu hesap özeti nedeniyle yapmış olduğu masraflar karşılığında tahsilatını yaptığı tutardır.
- **Aktiflerin Satışından Elde Edilen Gelirler:** Kullanıma ihtiyaç duyulmayan duran varlıklar, bağı ortaklıklar, iştirakler ve yatırım maksatlı menkul değerler ile gayrimenkullerin mukayyet değerinin üstünde bir tutarla satılması nedeniyle sağlanan kârlardan oluşmaktadır.

- **Çek Karnesi Bedelleri:** Bankalarca düzenlenmek üzere müşterilerine sağladıkları çek karnelerinin maliyetleri karşılığında tahsilatını yaptıkları bedellerden oluşmaktadır.
- **Kiralama Gelirleri:** Kiralama işlerine müteallik Türkiye Muhasebe Standartları çerçevesince bankaların kiraya veren adıyla sağladıkları ve dönemsellik ilkesi çerçevesinde ilgili döneme düşen finansal kiralama haricinde faaliyet kiralaması ve diğer kira gelirlerinden sağlanan bedellerden oluşmaktadır.
- **Olağanüstü Gelirler:** Bankaların temel bankacılık işlemlerinin haricinde tekrarlanma yüzdesi pek olmayan işlemlerden sağladığı, cari yıl kâr/zararına anlamlı derecede etki eden gelirlerden oluşmaktadır (Yıldırım, 2008: 264).

2.2.2. Bankacılıkta Faiz Dışı Giderler

Bankanın faiz dışı gelir elde etmek için yaptığı işlemler için birtakım maliyetlere katlanması gerekmektedir. Bu maliyetler personel giderleri, karşılık giderleri, çeşitli işlemler sebebiyle ödenen ücret ve komisyon bedelleri, amortismanlar, kambiyo işlemleri ile ilgili zararlar, sermaye piyasası zararları ve diğer işletme giderlerinden meydana gelmektedir ve aşağıdaki gibi açıklanmaktadır (Yıldırım, 2008: 265).

- Verilen Komisyon ve Ücretler
- ✓ Finansal kurumların diğer ortak kurumlardan sağlamış olduğu kaynaklar ile faktöring borçları ve diğer işlemler neticesinden vermiş olduğu komisyon bedellerinden oluşmaktadır.
- Ticari Zarar
- ✓ Kambiyo Zararları: Efektif, döviz ve kıymetli maden alım/satımı ve değerlemesi ile arbitraj işlemlerinden dolayı oluşan zararlardan meydana gelmektedir. Mevcut yabancı paraların bir bölümünün talep edilen diğer döviz türüne çevrilmesi esnasında oluşan olumsuz farklar (arbitraj zararları) ve döviz alış esnasındaki kur ile satışı esnasındaki kur arasında banka aleyhine oluşan farklar ile kıymetli maden (altın, gümüş, platin vs.) alım fiyatıyla, satım fiyatı arasında banka aleyhine oluşan farklardan meydana gelmektedir.
- ✓ Türev Finansal İşlemlerinden Zarar: Riskten kaçınma ve ticari maksatlı türev finansal enstrümanlardaki kayıplar nedeniyle teşekkül etmektedir.

- ✓ Sermaye Piyasası İşlem Zararları: Menkul kıymetlerin satılmasından kaynaklanan zararlardan meydana gelmektedir. Menkul kıymetin satış esnasındaki fiyatı ile edinim maliyeti arasındaki fark, faiz geliri adıyla gelir tablosunda belirtilirken satış fiyatının satış esnasındaki itfa edilen maliyet fiyatının altında olması durumunda, itfa edilmiş maliyet ile satım bedeli arasındaki olumsuz fark ise “Sermaye Piyasası İşlem Zararı” adıyla faiz dışı gider olarak gösterilmektedir.
- Diğer Faaliyet Giderleri
 - ✓ Personel Giderleri: Bankada çalışmakta olan tüm iş görenlere ödenen ücretler, tazminatlar, sosyal yardımlar, yolluk ve sigorta primleri gibi banka çalışanlarını yasal haklarıyla alakalı olarak ödenecek olan gider kalemleridir.
 - ✓ Karşılık ve Değer Düşüklüğü Giderleri: Kıdem tazminatı karşılığı, vergi karşılığı, diğer karşılık ve değer düşüklüğü gibi kalemlerden meydana gelmektedir. Diğer karşılık ve değer düşüklüğü giderleri ise; menkul kıymet değer düşüklüğü gideri, iştirakler, bağlı ortaklıklar ve vade zamanına kadar elde bulundurulacak menkul kıymet değer düşüklüğü giderleri, kısa vadeli çalışan hakları yükümlülükleri karşılığı giderleri, genel karşılık giderleri, muhtemel riskler için ayrılan serbest karşılık giderleri, duran varlıklar değer düşüklüğü gider kalemlerinden meydana gelmektedir.
 - ✓ Amortisman Gideri: Bankanın portföyünde bulunan ve mülkiyeti kendisine ait olan menkul ve gayrimenkul mallar, özel maliyet bedelleri ile kuruluş ve örgütlenme giderleri gibi giderlerin itfa edilmelerini teminen ilgili bilanço döneminde ayrılan amortismanlardır.
 - ✓ Birleşme Giderleri: Devir ve birleşme işleri için ayrılan gider çeşididir.
 - ✓ Olağanüstü Giderler: Bankaların olağan faaliyetlerinin haricinde tekrar etme oranı düşük olan işlerden, sağladığı, ilgili dönem kârına yahut zararına büyük ölçüde etki eden gider kalemleridir.
 - ✓ Diğer İşletme Giderleri: Reklam, bakım onarım giderleri ve aktiflerin satılmasından meydana gelen zararlardır.

2.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANS KAVRAMI

Performans; işletmelerin amaçları doğrultusunda planlanmış bir etkinliğin sonuçlarının nicel ve nitel olarak tanımlanmasıdır (Öztek, 2005: 19). Bir başka deyişle; verilen bir işi önceden belirlenmiş maliyet, hız, kalite gibi standartlara uygun bir şekilde tamamlamaktır. Performans ölçümü; iktisat, işletme yönetimi, muhasebe ve bilgi teknolojilerinden oluşan en az dört farklı disiplini ilgilendiren karmaşık bir konudur (Tangen, 2004: 735). Bu derece karmaşık bir konu olmasına rağmen, işletmeler genellikle, kar maksimizasyonu hedefleri doğrultusunda, performanslarını karlılık bağlamında ele almakta, performansın diğer boyutlarını göz ardı etmektedirler (Tangen, 2004: 726).

Bir işletmenin hangi performans ölçütlerini kullanacağı, bağlı bulunduğu sektöre, misyonuna ve kurum kültürüne göre değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte genel olarak performans ölçümü, işletmelerin önceden belirlenen hedeflerine ve varsa sektördeki rakiplerinin yarattığı sonuçlara ne ölçüde ulaşıldığını gösteren işlemlerdir. Kısaca performans, firma için sürekli olarak “değer” yaratabilmektir. Taylor'un yirminci yüzyılın başında gerçekleştirdiği verimlilik ölçümleriyle başlayan performans ölçümüne yönelik ilgi, günümüze değin sürekli artış göstermektedir (Akgül, 2004: 74).

1990'lı yılların başlarında performans kavramına bütüncül bir yaklaşım getirilerek, performans yönetiminde önemli bir dönüm noktası olan performans karnesi (balanced scorecard) ile tanışılmıştır. Dünya çapında kabul görmüş bir yönetim muhasebesi aracı olan performans karnesi, finansal performans ölçütlerinin yanında finansal olmayan performans ölçütlerinin de kullanılmasını önererek kurumsal performansın çok boyutlu olarak ölçülmesini ve kurumun stratejilerine odaklanmasını sağlamaktadır (Çoşkun, 2006: 28).

Performans kavramı yerine zaman zaman karlılık, verimlilik ya da etkinlik kavramlarının da kullanıldığı görülmektedir. Ancak performans kavramı karlılık, etkinlik ve verimlilik kavramlarını da içine alan daha geniş bir çerçeveye işaret etmektedir (Coelli ve ark., 2005: 2). Bankalar diğer işletmelere oranla daha soyut, daha karmaşık ve daha büyük yapılar olduklarından, performans değerlendirmelerinin farklı bir bakış açısı ile ele alınması ve nicel sonuçların yanı sıra nitel sonuçlara da odaklanması gerektiği düşünülmektedir.

Performans ölçümünde nitel sonuçları dikkate almak önemli olsa da en temel amacı, sunduğu ürün ve hizmetler ile topluma fayda sağlamak ve karlarını maksimize ederek yaşamını sürekli kılmak olan bankaların, nitel sonuçları finansal sonuçlara dönüştürmesi önem arz etmektedir. Nitekim banka performansları ile ilgilenen karar alıcılar, denetim otoriteleri ve yatırımcılar; çoğu zaman finansal sonuçlara hizmet kalitesi, teknoloji düzeyi, marka bilinirliği gibi nitel değerlerden daha fazla önem vermektedir. Yatırımcılar genellikle sahip oldukları hisselerin değerleri ve ne kadar kâr payı alacaklarıyla ilgilenmekte, denetim otoriteleri sermaye yeterliliği, likidite gibi konularda bankaların finansal göstergelerine ilişkin belirli periyotlarla raporlamalar yapmalarını beklemekte, kamu otoriteleri de kullandıkları kredilerin hacmi ve maliyeti gibi genel ekonomiyi ilgilendiren konularda bankaların finansal göstergelerini dikkate almaktadırlar (Kaplan, 2010: 13-14).

Bankaların performans analizi, sahip oldukları özelliklerden dolayı banka dışı işletmelerden farklılık göstermektedir. Bankaların performans analizi ve değerlendirmesini etkileyen konuların başında bankaların ekonomideki işlevleri gelmektedir. Bunlar arasında finansal aracılık, kaynaklara akıcılık sağlama, kaynak kullanımında etkinlik, kaynaklarda süre ve tutar değişimi yapma, kaydi para yaratma, para politikasının uygulanmasında etkinlik sağlama, uluslararası ticareti geliştirme sayılabilmektedir (Akgüç, 1987: 1).

Bankaların performans analizi ve değerlendirmesini etkileyen konular arasında sundukları hizmet ve işlemlerin niteliği de sayılabilmektedir. Parasal birikimleri mevduat ya da benzeri altında toplama ve saklama, ödünç verme, kredilendirme, finansal kiralama, gayrinakdi kredi, para transfer hizmetleri, ödeme araçları çıkarma ve yönetme, finansal varlık ticareti, portföy yönetimi, alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı, para piyasasında aracılık, muhafaza hizmetleri, istihbarat hizmetleri, tahsil ve ödeme hizmetleri, acentelik hizmetleri ve danışmanlık hizmetleri sunulan hizmet ve işlemler arasında sayılabilmektedir (Akgüç, 1987: 2).

Bankaların performans analizi ve değerlendirmesini etkileyen konuların bir diğeri de karşılaşmış oldukları risklerin çeşitliliğidir. Kredi riski, likidite riski, piyasaya ilişkin likidite riski, yatırım riski, operasyonel risk, döviz kuru riski, faiz oranı riski,

transfer riski, politik risk, piyasa riski, başlıca risk çeşitleri ve risk kaynakları olarak ifade edilebilmektedir (Akgüç, 1987: 2).

Yalnızca finansal verilere bakarak performans değerlendirmesi yapmak çok yeterli gözükmesine de geçmiş dönemlere ilişkin finansal verilerin; genel kabul gören referans değerler, rakiplere ait finansal veriler ya da sektör ortalamaları ile karşılaştırılmasıyla banka performansı hakkında bilgi edinilebilmektedir. Finansal performans ölçümü, kolay ulaşılabilen ve somut sonuçları yansıtan finansal verilere dayanılarak gerçekleştirildiğinden sıkça uygulanan bir yöntem olabilmektedir (Gavurova, 2017: 853).

Performans ölçümleriyle ilgili kar, yatırım karlılığı ve verimlilik gibi finansal ölçümler 1980'li yıllara kadar ön planda iken dünya pazarlarındaki değişimlerin bir sonucu olarak 1980'lerin sonlarında daha düşük maliyet ve çeşitlilikte yüksek kaliteli ürünler üretebilmek, pazar paylarını korumak ve artırmak önemli hale gelmektedir.

2.4. BANKACILIK SEKTÖRÜNE ÖZGÜ PERFORMANS BELİRLEYİCİLERİ

Bankacılık sektörüne özgü performans belirleyicileri sermaye, sektör büyüklüğü, sektör yapısı, likidite riskleri, bankaların maliyeti, banka çeşitlendirmesi ve bilanço yapısı kavramlarıdır. Bu kavramları kısaca açıklayacak olursak;

2.4.1. Sermaye

Sermayenin banka kârları üzerindeki etkisi belirsizdir. Sermaye / aktif oranı yüksek olan bankalar, düşük sermaye oranına sahip kurumlara kıyasla nispeten daha güvenli ve daha az riskli kabul edilmektedir. Ayrıca, sermayenin büyük bir kısmı, potansiyel iflas gibi olumsuz gelişmeler durumunda banka sermayesi bir güvenlik ağı görevi gördüğü için kredibilitiyi arttırmaktadır (Dietrich ve Wanzenried, 2014: 341). Sermaye / aktif oranı daha yüksek olan bankaların normalde, kârlılıkları üzerinde yine olumlu bir etkisi olan dış finansman ihtiyacı azalmaktadır (Pasiouras ve Kosmidou, 2007: 226). Buna ek olarak, daha büyük sermayeli bankaların yüksek franchise değeri vardır, bu nedenle iyi bir şekilde aktifleştirilmeleri ve ihtiyatlı bir kredilendirmeye girişimleri vardır (Garcia-Herrero vd., 2009: 2081). Aksine, aşırı yüksek bir sermaye / varlık oranı, bir bankanın temkinli bir şekilde çalıştığını ve kârlı yatırım fırsatlarını göz

ardı ettiğini gösterebilmektedir. Geleneksel risk getirisi hipotezine paralel olarak, sermaye ile kâr arasında ters bir ilişki var olabilmektedir.

2.4.2. Sektör Büyüklüğü

Bir yandan, daha büyük ölçekli bankacılık sektörü ölçek veya kapsam ekonomilerini toplayarak maliyetleri düşürmelidir. Aslında, daha büyük bir pazara gelen daha fazla çeşitlendirme fırsatı, bankaların riski düşürürken kârlarını korumasına (hatta artırmasına) izin vermelidir. Öte yandan, büyük ölçekli piyasalarda bankalar daha rekabetçi baskılarla karşı karşıya kalacaktır. Bu, daha büyük çalışan maliyetleri ile daha fazla kredi izleme maliyetlerinin artmasıyla banka karlarını düşürebilmektedir (Pasiouras ve Kosmidou, 2007: 228). Sektör büyüklüğü, her bir varlık için toplam varlıkların GSYİH'ye bölünmesiyle ölçülmektedir. Bu, aynı zamanda bankacılık sektörünün genel gelişim düzeyi için de yol gösterici olmaktadır (Demirguc-Kunt ve Huizinga, 1999: 389).

2.4.3. Sektör Yapısı

Kârlar, daha az rekabetçi olan bir bankacılık endüstrisinde genellikle daha yüksektir. Az sayıda banka mevduatlara daha düşük oranlar ödeyerek, krediler ve ücretler için daha yüksek oranlar talep ederek ve daha yüksek karlar elde ederek dolaylı veya açık bir şekilde gizlice gizleyebilmekte veya piyasa güçlerinden bağımsız olarak yararlanabilmektedir. Daha büyük bankalar da ölçek ekonomilerinden yararlanmaktadır. Yüksek konsantrasyonlu piyasalar bu nedenle doğal olarak daha kârlıdır. Sanayi yapısı, banka yoğunlaşma oranları, bir ülkedeki toplam ticari banka varlıklarının payı olarak en büyük üç ticari bankanın varlıklarının varlıkları ile ölçülmektedir.

2.4.4. Likidite Riskleri

Daha fazla likit varlığa sahip olan bankaların daha güvenli bir varlık portföyüne sahip oldukları ve dolayısıyla daha düşük kar kazandıkları düşünülmektedir. Bu, likit varlıkları / kısa vadeli fonlar ve mevduat ile ölçülmektedir. Likit varlıkların payı, bankanın mevduat yükümlülüklerini gelir getiren varlıklara dönüştürme yeteneğini yansıtır; bu da bir ölçüde bankanın işletme verimliliğini yansıtmaktadır.

2.4.5. Bankaların Maliyetleri

Banka yönetiminin verimliliğini yansıtmaktadır. Maliyetler, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı ile ölçülmektedir. İyileştirilmiş yönetsel verimliliğin yol açtığı maliyetlerde bir azalmanın karlılığı artırması beklenmektedir (Goddard vd., 2013: 347; Athanasoglou vd., 2008: 128).

2.4.6. Banka Ürün Çeşitlendirmesi

Bankaların gelir veya kazanç akışları iki bileşene ayrılabilir: faiz ve faiz dışı gelirler. İlki, farklı türden kredilerden elde edilen faiz ve yatırım amaçlı menkul kıymetler gibi geleneksel ticari banka faaliyetlerini içermektedir. İkincisi yatırım bankacılığı, varlık yönetimi ve sigorta taahhütleri, ücret ödeme ve komisyon ödeme hizmetleri, ticaret ve türevleri içermektedir. Türdeş olmayan heterojen bir karışımla, çeşitlendirmenin kontrol edilmesi zorunludur. Genel olarak, daha çeşitlendirilmiş bankalar olumsuz piyasa şoklarına uyum sağlayabilir ve daha yüksek kâr elde etmeleri beklenmektedir. Literatürde, çeşitlendirme her bir ülkedeki banka faiz dışı gelirin toplam gelire payı ile ölçülmektedir (Goddard vd., 2013: 347).

2.4.7. Bilanço Yapısı

Mevduatın daha büyük bir kısmı, ödünç alınan fonlara kıyasla daha istikrarlı ve daha ucuz bir fon oluşturduğundan karlılığı artırmaktadır. Bu, banka mevduatının GSYİH'ye bölünmesi ile ölçülmektedir (Garcia-Herrero vd., 2009: 2085).

2.5. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KULLANILAN PERFORMANS GÖSTERGELERİ

Bankaların performans analizinde kullanılan teknikler temelde banka dışı işletmelerde kullanılanlardan farklılık göstermemektedir. Bankacılık sektöründe performans, finansal ölçütlerin yanı sıra finansal olmayan ölçütleri de içermektedir. Bankaların tüm diğer işletmeler gibi temel amacı piyasa değerini maksimize etmektir. Çarpan analizi, indirgenmiş nakit akımları yöntemi, temettü getiri modeli ve özsermaye artırı getiri modeli bankaların değerini belirlemede kullanılan farklı yaklaşımlar arasındadır. Karlılık, sermaye yeterliliği, verimlilik oranları bankaların finansal

göstergeleri arasında yer alırken müşteri memnuniyeti ve hizmet performansı bankaların finansal olmayan performans kriterlerini oluşturmaktadır.

Bankanın karlılık performansını ölçmek için kullanılan kriterler, banka dışı şirketlerin karlılığını ölçmekte kullanılanlardan farklı olmasa bile; banka karlılığının bileşenleri banka dışı şirketlerdekinden son derece farklıdır. Bu durumun en önemli sebebi, bankaların finansal aracılıkla uğraşmaları ve bilanço yapılarının bundan ötürü banka dışı şirketlerden ciddi ölçüde farklılık göstermesidir. Bankalar ile banka dışı şirketlerin temel amaçlarının aynı olmasına karşın, kullandıkları yöntemlerin ve faaliyet esaslarının farklı oluşu, banka karlılığının analizini de farklılaştırmaktadır (Tunay ve Silpar, 2006: 1).

Vergi sonrası net kar bir bankanın performansını değerlendirmek için başlı başına bir ölçüt olabilmektedir. Ancak banka karlılığının yeterli olup olmadığını konusunda değerlendirme yapılırken; bankanın büyüklüğü, sermayenin alternatif yatırım araçlarında elde edebileceği gelir, genel ekonomide meydana gelen gelişmeler, sektörde faaliyet gösteren diğer bankaların oranları ve ölçek yapısı dikkate alınarak değerlendirme yapılmalıdır.

Performans belirlemede farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bir banka performansı çeşitli oranlar yardımıyla ölçülebilmektedir. Bu oranlar arasında; sermaye, aktif likidite, kârlılık, gelir-gider yapısı oranları sayılabilmektedir. Bu yöntemler bazen tek, bazen de birlikte kullanılmaktadır. Aşağıda bu yöntemler açıklanmaya çalışılacaktır.

2.5.1. Özkaynaklara Dayalı Oranlar

Sermaye, toplam aktiflerle toplam borçlar arasındaki fark olarak düşünülebilir. Bu tanım, aktiflerle borçlar arasındaki ilişkide sermayenin, önemli bir bileşen olduğunu göstermektedir (Ritter vd., 2003: 110). Bankaların sermayesinin ne kadar güçlü olduğu, piyasada güven sağlama, ekonomik istikrarsızlıklardan etkilenme ve faaliyetlerinde daha rahat hareket edebilme açısından önem taşıyan bir kriterdir (Babuşcu, 1997: 168).

2.5.1.1. Sermaye Yeterlilik Oranı

Bu yapıyı genel olarak ifade eden sermaye oranı, toplam banka sermayesinin toplam aktiflere bölünmesiyle elde edilmektedir. Bu oran bize, bankanın ileride meydana gelebilecek herhangi bir zarara karşı ne ölçüde hazırlıklı olduğunu gösteren önemli bir rakamdır (Francis vd, 1998: 64).

Sermaye Yeterlilik Oranı olarak adlandırılan bu oran, özkaynakların hacmini, mevduat ve risk ağırlıklı aktif hacmiyle faaliyette bulunma ihtiyaçları ilave şubeler vb. için gerekli ihtiyaçlarla ilgilendiren bir terimdir (Garcia, 1979: 197). Sermaye yeterliliği oranının düşmesi, aynı zamanda, bankanın yükümlülüklerini yerine getirememesi ve bankanın iflâs etme riskini temsil etmektedir (Koch ve MacDonald, 2014: 128).

2.5.1.2. Özkaynak Toplamının Aktif Toplamına Oranı

Bu oran, bankanın özkaynağının aktif içerisinde ne kadar paya sahip olduğunu göstermektedir. Bu oranın yüksek olması, bankanın sermaye gücünün fazla olduğu anlamına gelmektedir (Gürel, 2002: 88).

Özkaynak Toplamının Toplam Aktife Oranı= Toplam Özkaynaklar / Toplam Aktifler

2.5.1.3. Özkaynak Toplamının Mevduat ve Mevduat Dışı Kaynak Toplamına Oranı

Bu oran özkaynak toplamının mevduat ve mevduat dışı kaynak toplamına oranını ifade etmektedir. Oranın düşük olması bankanın mevduat ve mevduat dışı kaynaklarını özsermaye rakamıyla zor ikame ettiğini göstermektedir. Burada, mevduat dışı kaynaklar bilânçoda; bankalar arası para piyasası, çıkarılmış tahvil ve bonolar, alınan diğer krediler, fonlar kalemlerinin toplanmasından oluşmaktadır (Gürel, 2002: 91).

Özkaynak Toplamının Mevduat ve Mevduat Dışı Kaynaklara Oranı = Toplam Özkaynaklar/ (Toplam Mevduat + Toplam Bankalar Arası Para Piyasası Borçları + Toplam Çıkarılan Bono ve Tahviller + Toplam Fonlar + Toplam Alınan Diğer Krediler)

2.5.1.4. Net Çalışma Sermayesinin Toplam Aktiflere Oranı

Bu oran, net çalışma sermayesinin toplam aktiflere olan oranını göstermektedir. Bu oranı hesaplayabilmek için, önce net çalışma sermayesini tespit etmek gerekmektedir. İşletmelerde net çalışma sermayesi, dönen varlıklarla kısa süreli yabancı kaynaklar arasındaki olumlu fark olarak tanımlanmaktadır (Akıncı ve Ünlen, 1988: 98). Bankacılık sektöründe ise, özkaynak toplamından bağlı menkul kıymetler hariç tutularak, duran aktifler kaleminin çıkarılması olarak tanımlanmaktadır. Bu iki farklı tanım bankacılık sektörü ile diğer işletmeler arasındaki ayrımı da göstermektedir (Gürel, 2002: 93).

$$\text{Net Çalışma Sermayesi} = \text{Toplam Özkaynaklar} - (\text{İştirakler} + \text{Bağlı Ortaklıklar} + \text{Sabit Kıymetler})$$

$$\text{Net Çalışma Sermayesinin Toplam Aktiflere Oranı} = (\text{Toplam Özkaynaklar} - (\text{İştirakler} + \text{Bağlı Ortaklıklar} + \text{Sabit Kıymetler})) / \text{Toplam Aktifler}$$

2.5.2. Aktife Dayalı Oranlar

Aktife dayalı performans ölçümünün birden fazla boyutu vardır. Bunlardan en önemlisi kredi kalitesidir. En belirgin risk, kredi alan müşterilerin borcunu geri ödeyememesidir. Buna aktif kalitesi riski denir ve kısaca hâlihazırdaki bir aktifin gelecekte finansal kayıp olarak ortaya çıkma olasılığı olarak açıklanabilmektedir (Olson, 1988: 391).

2.5.2.1. Toplam Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı

Krediler bankaya gelir getiren en büyük aktif kalemdir. Bu oran, toplam aktiflerin içinde ne kadarlık kısmın verilen kredilere ait olduğunu göstermektedir. Ancak verilen kredinin niceliği kadar, niteliği de önemlidir. Bu da kredinin kime hangi şartlarda verildiğinin bilinmesiyle ortaya konabilmektedir (Gürel, 2002: 96).

$$\text{Toplam Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı} = \text{Toplam Krediler} / \text{Toplam Aktifler}$$

2.5.2.2. Takipteki Alacakların Toplam Kredilere Oranı

Takipteki alacaklar, bankanın verdiği kredinin bir kısmının ya da tamamının geri ödenememesini ifade etmektedir. Bu oran, bankanın aktiflerin kompozisyonu ve kalitesiyle birlikte borç tahsilat bölümünün performansından da etkilenmektedir. Takipteki alacakların toplam kredilere oranı, toplam kredilerin ne kadarının tahsili gecikmiş ve takipteki alacağa dönüşmüş olduğunu göstermektedir. Bu oran verilen kredilerin kalitesini değerlendirmek için önemli bir göstergedir (Hubbard, 2007: 315).

Takipteki Alacakların Toplam Kredilere Oranı= Takipteki Alacaklar Toplamı / Krediler Toplamı

2.5.2.3. Duran Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı

Bu oran, bankanın aktiflerinin ne kadarının duran aktif konumunda bulunduğunu göstermektedir. Duran aktifler, bankanın iştirakleri, bağlı ortaklıkları, bağlı menkul kıymetleri ve sabit kıymetlerinin toplamıdır. Duran aktifler bankanın esnekliğini sınırlandıran bir kalem olarak değerlendirilmektedir (Gürel, 2002: 102).

Duran Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı= Duran Aktifler Toplamı / Aktif Toplamı

2.5.2.4. Getirili Aktiflerin Verimliliği Oranı

Bu oran, getirili aktiflerin toplam aktiflere bölünmesiyle bulunmaktadır. Getirili aktifler, faiz ve kira geliri getiren tüm aktiflerdir. Getirili aktiflere örnek olarak, faiz getirisi elde edilen menkul değerler cüzdanı ve kredileri verebiliriz (Olson, 1988: 393).

Getirili Aktiflerin Verimliliği Oranı = Getirili Aktif Toplamı / Aktif Toplamı

2.5.3. Likiditeye Dayalı Oranlar

Likidite, bir bankanın hem mevduat sahiplerinin hem de kredi talebi olanların ani bir fon talebini karşılayabilme kapasitesi olarak tanımlanabilmektedir. Likidite arzı, mevcut aktiflerin satılmasıyla veya yeni borç alınmasıyla karşılanabilmektedir. Banka likiditesini ölçmek için aktiflerini likidite etme kapasitesi, finansal kaynaklarını

yükseltebilme kapasitesi, aktif/borç yönetimi ve diğer olası kaynaklardan fon elde edebilmesinin ölçülmesini kullanabiliriz (Olson, 1988: 393).

2.5.3.1. Likit Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı

Bu oran, likit değerlerin toplam aktif içerisindeki oranını göstermektedir. Oranın yüksekliği bankanın likiditesinin fazla olduğuna işaret etmektedir. Banka, kısa süreli mevduat çıkışlarının yanında, ani kredi taleplerini de kolaylıkla karşılayabilmektedir. Oranın düşük olması ise, bankanın mevduat çıkışlarında zorlanmasını; dolayısıyla, güçlü ve güvenilir bir banka görünümüne zarar vermesine sebep olabilmektedir (Gürel, 2002: 107).

$$\text{Likit Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı} = \text{Likit Aktif Toplamı} / \text{Aktif Toplamı}$$

2.5.3.2. Likit Aktiflerin Mevduat ve Mevduat Dışı Kaynak Toplamına Oranı

Likit değerlerin, mevduat ve mevduat dışı kaynaklara oranını göstermektedir. Mevduat dışı kaynaklardan kasıt, bankalar arası para piyasaları, alınan krediler, fonlar ve çıkarılan menkul kıymetlerdir. Oranın yüksek olması, mevduat ve mevduat dışı kaynaklar toplamında meydana gelecek azalmayı bankanın rahatlıkla karşılayabileceği anlamına gelmektedir. Ancak, oranın düşük olması, bankanın mevduat ve mevduat dışı kaynaklarındaki bir azalma durumunda, bunu güçlüklerle karşılayabileceği biçiminde yorumlanabilmektedir (Gürel, 2002: 110).

$$\text{Likit Aktiflerin Mevduat ve Mevduat Dışı Kaynak Toplamına Oranı} = \text{Likit Aktif Toplamı} / (\text{Mevduat Toplamı} + \text{Mevduat Dışı Kaynak Toplamı})$$

2.5.4. Karlılığa Dayalı Oranlar

Bankaların aktif büyüklüğünü de değerlendirmeye alarak elde edilen en önemli performans göstergesi aktif karlılık oranıdır (ROA). Bu oran, banka varlıklarının kara dönüşmekte ne kadar etkin kullanıldığını göstermesi nedeniyle banka yönetimine ilişkin bir etkinlik kriteri olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, ROA oranının yüksek çıkması istenmektedir.

Banka sermayedarları bankaya koydukları sermayenin karlılığını maksimize etmek isterler. Özkaynak karlılık oranı (ROE), bankaya konulan sermayenin hangi

karlılıkla çalıştırıldığını göstermektedir. ROE oranının yüksek çıkması sermayedarlar tarafından istenen bir durumdur.

Net faiz marjı (NIM), hem bankanın karlılığını hem de yönetimin etkinliğini göstermektedir. Net faiz marjı, bir birim varlık için elde edilen net faiz gelirin e işaret eder. NIM oranının yüksek olması banka karlılığını olumlu etkilediği için, banka yönetiminin aktif ve pasif yönetimindeki başarısını göstermektedir (Özkan, 2011: 48).

2.5.4.1. Aktif Karlılık Oranı (ROA)

Aktif karlılığı, bankanın varlıklarını net kazanca dönüştürme yetisini göstermektedir. ROA oranı, bir liralık varlık için ne kadar net kar elde edildiğini gösteren etkinlik ölçütüdür (Francis vd., 1998: 163). Bankanın hangi etkinlikte faaliyetlerini yürüttüğüne ilişkin bir gösterge olan ROA oranının mümkün olduğunca yüksek olması istenmektedir. ROA oranı, bankanın ölçeğine göre değişir; belirli dönemlerde küçük bankaların ROA oranları büyük bankalara göre daha yüksek olurken, diğer dönemlerde bunun tam tersi bir durum olabilmektedir.

$$ROA = Net\ Kar / Toplam\ Aktifler$$

Gelir getiren aktiflere dayalı bir performans analizi aktiflerin niteliği göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Bankanın gelir getiren aktifleri temel olarak kredi portföyü, menkul değerler portföyü ve ücret ve komisyon geliri kazandıran bankacılık hizmetleri olarak üçe ayrılabilir. Menkul değerler portföyünden elde edilen getirinin toplam gelirler içindeki payının yüksek olması bankanın gerçek performansını incelemekte yanıltıcı olabilmektedir (Tunay ve Silpar, 2006: 4).

2.5.4.2. Özkaynak Karlılık Oranı (ROE)

Özsermaye karlılığı; iyi işleyen finansal pazarlarda, yönetimin etkinliğini belirlemede, yatırılan sermaye için şirketin doyurucu bir kar sağlama yeteneği temel bir göstergedir (Berk, 2005: 51). Özsermaye karlılığı, banka hissedarlarının özsermaye üzerinden sağladıkları getiridir.

$$ROE = Net\ Kar / Toplam\ Özsermaye$$

ROE oranı, bankaya konulan sermayenin hangi karlılıkla çalıştırıldığını göstermesi nedeniyle temel bir karlılık kriteridir. ROE oranının yüksek çıkması

beklenmektedir. Büyük bankalar aktiflerini daha düşük maliyetle fonlayabilmeleri nedeniyle daha yüksek ROE oranına sahiptir.

ROA ve ROE rasyolarının Du Pont sistemi çerçevesi içinde diğer bileşenleriyle izlenmesi gerekmektedir. Du Pont sistemi, bir tümden gelim oranlar sistemidir. Daha çok büyük işletmelerin performans değerlemesinde kullanılan pratik olan bu yaklaşım, bölümlerin ayrı bir birim olarak katkılarının tespit edilmesini sağlamaktadır (Berk, 2005: 65).

Özsermaye üzerinden getiri aktif üzerinden getiri oranının Toplam Aktifler/Özsermaye şeklinde tanımlanan finansal kaldıraçla çarpılmasıyla bulunmaktadır. Hissedarlar için, özsermaye getiri oranı geçerli bir ölçüttür. Çünkü bu oran net kârı özsermayenin defter değeri ile ilişkilendirilmektedir. Özsermaye getiri oranı, varlıklar üzerinden sağlanan getiriden ve kaldıraçtan etkilenmektedir (Madura, 2014: 533).

ROA ve ROE oranları birbirleriyle direkt bir ilişki içindedir. İki rasyo arasındaki ilişki Özkaynak Çarpanı (Equity Multiplier) ile kurulmaktadır. Özkaynak çarpanı, aktif toplamının sermayeye bölünmesiyle elde edilen bir büyüklüktür.

$$\text{Özkaynak Çarpanı} = \text{Ortalama Toplam Aktifler} / \text{Toplam Özsermaye}$$

$$\text{ROE} = \text{ROA} * \text{Özkaynak Çarpanı}$$

2.5.4.3. Net Faiz Marjı (NIM)

Net faiz marjı (NIM), faiz gelirleriyle faiz giderleri arasındaki farkın kazanç getiren aktiflere olan oranıdır. NIM oranı, bir birim varlık için elde edilen net faiz gelirini göstermektedir.

$$\text{NIM} = (\text{Faiz Gelirleri} - \text{Faiz Giderleri}) / \text{Kazanç Getiren Aktifler}$$

Net faiz marjı, faiz gelirleriyle faiz giderleri arasındaki fiyat farkının (spread) büyüklüğünü ölçmekte ve banka yönetimine kazanç getiren aktiflerin kontrolü ile en ucuz fonlama kaynaklarının bulunmasında yön göstermektedir. Net faiz marjının artması, banka karlılığını da arttırmaktadır. Bu nedenle, net faiz marjı hem karlılığa hem de banka yönetiminin aktif ve pasif yönetimi ilkelerini uygulamadaki başarısını göstermektedir.

Net Faiz marjı ve Aralık (Spread) oranları, bir bankanın faiz oranı riskini idare etme kabiliyetini değerlendirmede son derecede önemlidir. Faiz oranları değıştikçe, bankanın faiz geliri ve faiz gideri de değışecektir. Örneğin, eğer faiz oranları artarsa, bazı varlık ve borçlar daha yüksek oranlardan yeniden fiyatlanacakları için hem faiz geliri hem de faiz gideri artacaktır. Net faiz marjındaki ve aralıktaki dalgalanmalar, bir bankanın faiz oranlarındaki değışmelerden faydalanmak için varlık ve borçlarını ayarlanıp ayarlanmadığını göstermektedir. Yani, faiz oranları arttığında, ya da düştüğünde kâr veya zarar yaptığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, net faiz marjı ve aralık (Spread), bir bankanın kârlı olması ve kârlarını büyütmesi için yük, kredi/zarar karşılıkları ve vergileri karşılayacak kadar büyük olmalıdır (Koch ve MacDonald, 2014: 119).

2.5.5. Gelir - Gider Yapısına Dayalı Oranlar

Bu oranlar, gelirler ve giderler arasındaki ilişkiyi irdeleyen oran gurubudur. Yaygın olarak kullanılan gelir gider yapısı oranları ilerleyen bölümde özet bir şekilde açıklanmaya çalışılacaktır.

2.5.5.1. Maliyet Verimliliği Oranları

Verimlilik ve kalite aynı anlama gelmemektedir. Kalite daha yüksek verimlilik için en önemli faktörlerden birisidir. Ürün ya da hizmetin kaliteli olması, yeniden daha az çalışmak, daha az iade, daha düşük maliyet, daha az israf demektir; böylece daha çok satış ve daha yüksek verimlilik anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, hizmetlerin ve ürünlerin kaliteli olması yüksek verimlilik için katkıda bulunmaktadır (Dilek, 2011: 16).

Verimlilik ölçümü hangi seviye ve amaçla olursa olsun, verimlilik yönetiminde ilk adımlardan birisidir, verimliliği ölçmeden yönetmek mümkün değildir. Verimlilik ölçümünün yardımıyla üretim öğelerini değıştirmek ve daha verimli ve iyi bir düzeyde kullanmak mümkün olur. Yukarıda değinildiği gibi, Verimlilik = Çıktı / Girdi olarak tanımlanmıştır. Burada pay ve paydadaki artış ya da azalışlar verimliliği gerçekleştirmektedir. Verimliliğin artması için paydaki artışın paydadaki artıştan daha çok olması gerekmektedir. Eğer formülde paydanın değeri sabit olursa o zaman en yüksek çıktı elde edilir ve verimlilik maksimizasyon olarak adlandırılmaktadır (Karakurt, 2011: 19).

Bankacılık sektöründe koşullar zamanla değişikliklere uğramış, faiz oranlarındaki istikrar daha azalmış, mevduat sahiplerine bankayı daha cazip kılmak ve onları bankada tutabilmek daha zor hale gelmiştir. Bu nedenle, bir bankayı verimli ve karlı bir şekilde yönetmek çok daha güç olmuştur (Kiddwell ve Blackwell, 2005: 408).

Bankacılık sektöründe eğer bankalar finansal aracılık işlevlerini en az kaynak ile yerine getirebilirler ise o zaman banka, verimlilik açısından doğru yol izlemektedir denilebilir. Bankalar mal yerine hizmet üreten ve para işlemleri ile uğraşan kuruluşlardır. Bu nedenle verimlilik ölçüsünde bazı zorluklar ile karşılaşabilmektedirler (Akbaş, 1993: 33-34).

Verimlilik, hesaplanan bir uygulama oranıdır. İşletmelerde verimliliğin hesaplanması, üretim süreci ile güçlü ilişkisini ve özel giriş çıkışlarını göz önüne alarak ve dikkat ederek girdilerin çıktılara dönüştürülmesi ile mümkündür. Bunlara ek olarak, verimlilik fiyat bileşenlerine göre de hesaplanabilir ve farklı boyutlara sahip olan çeşitli faktörlerle toplanabilir. Ancak, mali faktörlerin değerlendirilmesi sadece hesaplamalarda yardımcı olmaktadır. Bankalar arasında yapılan deneyimlere göre, verimliliğin karşılaştırılması farklı bankalar arasında son derece zordur ve bankalar arasında ana terimlerin tanımı için (kart işlemleri, sipariş hacmi, havale...) ortak kabul edilebilen ve fikir birliği olmamaktadır. Verimliliğin ölçülmesi özellikle yönetim süreci içinde fırsatları tanıtmak ve işletmenin yeteneğini belirlemek için gereklidir. Örnek olarak, eğer bir banka az girdilerle (az maliyet kullanarak veya çalışma saatlerini azaltarak) güvenilir işlemler yapabilirse o zaman daha çok verimlilik elde edebilmektedir (Burger ve Moormann, 2008: 86).

Bankacılık sektöründe maliyet verimliliği Banka Genel Giderler/ Toplam Aktifler ve Banka Maliyeti / Toplam Gelir göstergeleri ile açıklanmaktadır.

2.5.5.1.1. Banka Genel Giderler / Toplam Aktifler Oranı

Banka yönetiminin verimliliğini yansıtmaktadır. Maliyetler ve faiz dışı giderlerin toplamının toplam aktiflere oranı ile ölçülmektedir. İyileştirilmiş yönetsel verimliliğin yol açtığı maliyetlerde bir azalmanın karlılığı artırması beklenmektedir.

Bankanın genel giderleri; idari giderler, ücretler ve çalışanlara tazminat, reklam giderleri, emlak maliyetleri, bankaların faiz ödemeleri ve vergiler hariç işletme

maliyetleri olarak tanımlanır. Daha yüksek banka genel giderleri, daha fazla maliyet verimsizliğini yansıtmaktadır (Ghosh, 2016: 61).

2.5.5.1.2. Banka Maliyeti / Toplam Gelir Oranı

Maliyet verimliliğinin başka bir ölçüsü de bankaların maliyetinin toplam gelire oranıdır. Maliyetlerin arasında faiz ödemeleri ve vergilerde hesaplanmaktadır. Bankacılık verimliliğinin nihai göstergesi, genel maliyetleri gelirlere göre ölçen maliyet-gelir oranı, yüksek olduğunda daha düşük maliyet verimliliği seviyelerini göstermektedir. Maliyet-gelir oranı bankanın kârlılığını etkileyen bir faktördür. Faaliyet giderlerinin faaliyet gelirlerine bölünmesiyle tanımlanan maliyet gelir oranı, operasyonel verimliliği incelerken bankanın kıyaslaması için kullanılabilmektedir.

Bankacılık hizmetlerinin sunumundaki verimlilik, karlılığın önemli bir belirleyicisidir. Maliyet-gelir oranı, verimlilik için bir gösterge olarak dahil edilmektedir. Bir bankanın maliyet-gelir oranında, iyileştirilmiş yönetsel verimliliğin neden olduğu bir düşüşün karlılığı artırması beklenmektedir. Bununla birlikte, artan verimliliğin faydaları müşterilere daha düşük kredi oranları ve / veya daha yüksek mevduat oranları şeklinde aktarılırsa, kârlılıkta beklenen artış gerçekleşmeyebilmektedir (Goddard vd., 2013: 352).

2.5.5.2. Takipteki Alacaklar Toplamı / Krediler Toplamı Oranı

Bu oran, verilen kredilerin kalitesini aktarmakta olup, toplam krediler içerisinde takipteki kredilerin payını göstermektedir.

Takipteki Alacak Toplamının Toplam Kredilere Oranı= Takipteki Alacaklar Toplamı / Krediler Toplamı

2.5.5.3. Gelir - Gider Oranları

Gelir tablosu içinde yer alan gelir ve giderlerin birbiri içinde oranlanması ile elde edilen oranlar olup aşağıda kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Faiz Gelirleri Toplamı / Faiz Giderleri Toplamı Oranı; Faiz gelirlerinin faiz giderlerine bölünmesiyle elde edilen bu oran brüt faiz gelirleri ile brüt faiz giderleri arasındaki ilişkiyi ölçmektedir.

Faiz Dışı Gelirler Toplamı / Faiz Dışı Giderler Toplamı Oranı; Bankanın faiz dışı gelirlerinin faiz dışı giderlerine bölünmesiyle elde edilmektedir. Bankanın faiz dışı gelir ve giderleri arasındaki ilişkiyi değerlendirmede kullanılmaktadır.

Toplam Gelir / Toplam Gider Oranı; Brüt gelir ve faiz dışı gelirler toplamının, brüt gider ve faiz dışı giderler toplamına oranıdır. Bankanın genel olarak gelir gider dengesini ölçmektedir.

2.6. BANKACILIK PERFORMANSI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Banka performans belirleyicileri ve ölçümü ile ilgili literatür incelenmiştir. Bankacılık ile ilgili farklı açılardan çok fazla çalışma yapılmıştır ve performans analizini dikkate alan çalışmalar da aynı şekilde sayıca fazladır. Fakat banka performans analizinin genel olarak üç kategoride incelendiğini görmekteyiz. Bu kategorilerden ilkinde; ülkeler bazında yapılan çalışmalar, ikincisinde; belirli bir coğrafyada bölgeler veya ülkeler için yapılan çalışmalar, son olarak üçüncü kategoride ise sadece bir ülkeyi dikkate alan çalışmaların sınıflandırıldığını görmekteyiz.

Djalilov and Piesse (2019), “Banka Düzenlemeleri ve Performansı: Geçiş Ülkelerinden Kanıtlar” adlı çalışmada, 2002-2014 dönemi için geçiş ülkelerinde düzenlemenin bankacılık performansı üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Bu nedenle, gelişmiş ve gelişmekte olan diğer ülkelerde eksik olan benzersiz koşulları göz önünde bulundurarak, geçiş ekonomilerinin bankacılık sektöründeki düzenleme-performans bağına ışık tutmasının esas olduğu vurgulanmaktadır. Banka performans değişkenlerinin dinamik yapısının ve diğer önemli değişkenlerin içselliğinin önemini dikkate almak için sistem GMM yöntemi uygulanmıştır.

Sonuçlar, geçiş ülkelerindeki bankaların kriz döneminde (2007–2009) daha az verimli görüldüğünü, ancak kriz sonrası dönemde (2010–2014) daha verimli olduklarını göstermektedir. Dahası, dinamik panel niceliksel sonuçları, düzenlemelerin farklı boyutlarda farklı verimlilik etkilerinin bulunduğunu ve bir boyutun hepsine uymadığını göstermektedir. Genel olarak, bulgular önemli politika sonuçları sunmaktadır. Özellikle, sonuçlar sermaye gereklilikleri, piyasa disiplini ve denetim gücü gibi bankacılık düzenlemelerinin geçiş ülkelerinde bankacılık karlılığını ve verimliliğini artırmak için yeterince etkili olmadığını göstermektedir. Bu, politika

yapıcıların ve denetçilerin devam eden bankacılık düzenlemelerinin zayıf yönlerini keşfetmeleri ve etkinliklerini iyileştirmeleri gerektiğini göstermektedir. Bunu yaparken, kurumlarının özelliklerini, ticari ve ekonomik ortamlarını dikkate almaları gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Isshaq, Amoah ve Appiah-Gyamrah (2019), “Faiz Dışı Gelir, Risk ve Banka Performansı” adlı çalışmada faiz dışı gelirin belirleyicileri ve ayrıca Gana bankacılığı örneğiyle faiz dışı gelirin risk-getiri sonuçları için testler yapmıştır. Faiz dışı gelir belirleyicilerinin, ampirik uygulamanın elde edilen sonuçlarda banka performansı üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Faiz dışı gelirin toplam varlıklar veya kazanç varlıkları tarafından ölçeklendirilmesi durumunda, önemli banka özelliklerinin banka büyüklüğü, net faiz marjı, toplam mevduat varlıkları ve maliyet / gelir oranı gibi değişkenlerin hepsinin olumsuz bir ilişkisi içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Faiz dışı gelirin risk etkileri üzerine, faiz dışı gelirin bankaların başarısızlık riskine veya banka kârlarının değişkenliğine önemli bir katkı sağlamadığını tespit etmiştir.

Ekinci ve Poyraz (2019), “Kredi Riskinin Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Finansal Performansına Etkisi” isimli çalışmada varlıkların getirisi (ROA) ve özkaynak getirisi (ROE) olarak iki farklı karlılık göstergesi kullanılmıştır. Çalışmada, kârlılığın belirleyicisi olarak kullanılan kredi riskine ek olarak, bir grup kontrol değişkeni de bankaya özgü, sektöre özgü ve makroekonomi olarak kullanılmaktadır. Bunlar; kredi riski, varlık kalitesi, banka büyüklüğü, mülkiyet yapısı, konsantrasyon, GSYİH büyüme oranı, TÜFE enflasyonu ve kriz gibi dışsal değişkenler ile analiz edilmektedir. 2005-2017 yılları dikkate alınarak kredi riskinin banka karlılığı üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bağımsız değişkenler arasında zayıf bir korelasyon olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Işık ve Kambay (2019)'da ‘Türkiye’de Ticari Bankaların Karlılığını Etkileyen Bankaya Özgü ve Makro Ekonomik Belirleyiciler’ adlı çalışmada 2002-2017 yılları arası dönemi yıllık olarak analiz etmişlerdir. Türkiye bünyesinde yer alan 15 ticari bankanın analizinin yapıldığı çalışmada, banka karlılığı bankaya özgü değişkenler ve dışsal açıklayıcı makro ekonomik değişkenler incelemeye dahil edilmektedir. Öz sermaye karlılığı (ROE) ve aktif karlılığı (ROA) iki temel performans göstergesi olarak kullanılmış, panel veri analizi ile incelenmektedir. Araştırmada özsermaye, operasyonel

etkinlik, aktif yönetimi, likidite, banka büyüklüğü gibi bankaya ait değişkenler yanında GSYH, döviz kuru, enflasyon oranı, faiz oranı gibi açıklayıcı makro ekonomik belirleyiciler de kullanılmaktadır. Araştırmacıların elde ettiği bulgulara göre banka performansını belirlemede en güçlü değişkenler; operasyonel etkinlik, döviz kuru, enflasyon, faiz oranı, aktif yönetimi ve banka büyüklüğü olmuştur.

Saona and Azad (2018), “Asya'da Bankaların Performansının Banka ve Ülke Bazında Belirleyicileri” adlı çalışmada; bankacılık performansı konusundaki geleneksel araştırmaların aksine, Asya bankalarının performansına yönelik banka bazlı ve kurumsal temelli sürücülerinin ortak etkisini incelemektedir. Bulgular, önceki literatürlerin aksine, bankaların kârlılığı ile sermaye oranı arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Asya bağlamında, sermaye varlıkları oranı arttıkça bankanın karlılığı artar, ancak aşırı sermayenin bankaların karlılığına zarar verdiği göz önünde bulundurularak belirli bir seviyeye kadar yükseltilebilmektedir. Kurumsal değişkenlerle ilgili olarak bulgular, Asya bölgesindeki yasaların ve düzenleyici sistemlerin daha iyi uygulanmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Yatırımcıların çıkarlarını koruyan mevzuat zayıf olduğunda ve düzenleyici kurumlar güvenilirliğini yitirdiğinde, bankalar işaretlerini artırarak anormal karlar elde edebilmektedirler. Özetle; banka düzeyinde ve ülke düzeyindeki değişkenler, iç ve dış kurumsal yönetim mekanizmalarının Asya bağlamında hala zayıf olduğunu, azınlık hissedarları için değer bakımından bir zarara ve bankacılık hizmetlerine ödenen daha yüksek fiyatlara neden olduğunu ortaya koymaktadır.

Chen, Liang ve Yu (2018) “Varlık Çeşitliliği Ve Banka Performansı: İkili Bankacılık Sistemine Sahip Üç Asya Ülkesi Üzerine bir İnceleme” adlı çalışma 2006'dan 2012'ye kadar Endonezya, Malezya ve Pakistan'daki bankaların incelenmesi, varlık çeşitlendirmesinin banka performansını belirlemede rol oynadığını göstermektedir. Tüm test sonuçlarına dayanan sonuçlar; çeşitlendirmenin, geleneksel bankaların kârlılığı ve varlık kalitesi üzerinde, aynı zamanda maliyet verimliliği üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşılık, çeşitlendirmenin İslami bankaların karlılığı ve maliyet etkinliği üzerinde hiçbir etkisi yoktur, ancak varlık kalitesi üzerinde az da olsa olumsuz etkisi vardır. Banka büyüklüğü göz önüne alındığında, sonuçları çeşitlendirmenin büyük bankaların karlılığı üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Buna ek olarak, çeşitlendirmenin, en

büyük %25 büyüklüklere sahip geleneksel bankaların maliyet verimliliği üzerinde olumlu bir etkisi vardır ve İslami bankaların maliyet etkinliği üzerinde olumlu bir etkisi yoktur. Çeşitlilik, en büyük %25 olan İslami bankaların aktif kalitesi üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir sonucuna ulaşılmaktadır.

Amit Ghosh (2016), “Bankacılık Sektörü Küreselleşmesi ve Banka Performansı: Gelişmekte Olan Piyasalara ve Gelişmiş Ekonomilere Sahip Düşük Gelirli Ülkelerin Karşılaştırmalı Analizi” yapılan araştırmada veri seti olarak 1998–2013 dönemini kapsayan 169 adet dengeli bir panelden oluşmaktadır. ROA, ROE bağımlı değişkenlerin yanında makro ekonomik değişkenler dışsal olarak açıklayıcı değişken olarak analize dahil edilmektedir. Daha büyük ülke ortaklıkları, bankacılık sektörünün küreselleşmesinin etkisi üzerine istatistiksel olarak daha güvenilir sonuçlar vermektedir. Bankacılık sektörünün küreselleşmesinin, bankaların kar ve maliyet verimliliği üzerindeki etkisini incelemektedir. İki farklı tedbiri kullanarak, yerleşik bankalardan kredilerin daha fazla payının yanı sıra yabancı bankaların daha büyük bir payının, konukların bankacılık sektöründeki kârını ve genel giderlerini azalttığını tespit edildiği anlatılmaktadır. Aynı şekilde, bankalar için banka varlığının yüksek olduğu ülkeler, bankacılık sektörünün küreselleşmesinin banka kârları üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

Yalçinkaya, Şanlısoy ve Aydın (2016), yaptıkları çalışmada 2002-2015 yılları çeyrek dönemler bazında verilerle sıklıkla yaşanan istikrarsızlığın dışsal ve içsel belirleyiciler ile birlikte Türkiye bankacılık endüstrisinin performansını ve etkilerini analiz etmeye çalışmıştır. Panel veri analizinin kullanıldığı makalede, bankacılık sektörünün performans ölçütü olarak aktif karlılık kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre bankacılık sektörünün performansını olumsuz yönde etkileyen başlıca değişkenleri; politik istikrarsızlık, bankaların ölçek ekonomisinden uzaklaşması, döviz kurundaki oynaklık ve borç verme faiz oranındaki artışlar olarak sıralanabilmektedir. Bunun yanında sermaye yeterlilik rasyosundaki artış, hasıla oranının yükselmesi ve bankaların ölçeklerindeki artışla birlikte ulaşılan sonuç kredi hacminin büyümesi, bankaların performansına pozitif yönde katkı sağladığı olmuştur. Banka sektörünün tamamı kendi iç dinamikleri olan bilanço hareketlerini izlemeleri yanında küresel ekonomik/politik dinamikleri takip etmeleri gerektiği savunulmaktadır.

Tunay ve Silpagar (2006)'da yaptıkları ‘Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi – I ve II’ adlı çalışmalarda bankacılık sektörünün o güne kadar olan tüm yaklaşımları inceleyerek banka performansının belirleyicilerine yönelik bir teşhis ortaya koymaktadır. Çalışmada temel amaç, Türkiye’de ticari bankaların karlılığa dayalı performansını geleneksel bir yaklaşım olarak nitelendirilen çeşitli tekniklerle istatistiki ve ekonometrik olarak analiz etmektir. Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular ışığında genel bir değerlendirme yapıldığında; mikro veya diğer adıyla içsel değişkenler bankacılık sektörü ile birlikte makro dinamikleri açıklayıcı gücün yüksek ve anlamlı olduğu söylenmektedir. Tüm bu bulgulara bakılarak, modellemede esas alınan yaklaşım sonucu ile belirlenen açıklayıcı değişkenlerin ticari bankaların farklı boyutları dikkate alındığında dahi anlamlı ve güçlü bir düzeyde tahmin yapabildikleri görülmektedir. Buradan hareketle aynı değişkenler kullanılarak farklı ve ileri teknikler olan modellerde de başarılı bir biçimde banka performansını tahmin etmede kullanılabileceklerini vurgulamaktadır.

Boubakri, Cosset, Fischer and Guedhami (2005), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Özelleştirme ve Banka Performansı”, isimli çalışmada gelişmekte olan ülkelerde bankaların özelleştirme sonrası performansları ve risk alma davranışları üzerine ampirik bir analiz sunulmaktadır. 22 ülkede 81 özelleştirilen bankanın özelleştirme ve sonrasındaki özelleştirme dönemlerini kapsayan panel veriler ile incelemiştir. Özelleştirme öncesi performans düzeyleriyle karşılaştırıldığında, yeni özelleştirilen bankalar kârlılıkta artış, ancak verimlilik ve daha fazla kredi riskine maruz kalma konusunda önemli bir düşüş sergilemektedir. Bununla birlikte, özelleştirmeden sonra zaman geçtikçe, verimlilik ve kredi riskine maruz kalma konusunda uzun vadeli önemli bir iyileşme olduğunu söylemiştir. Sonuçlar ayrıca, yabancıların risk alma stratejilerinde daha temkinli oldukları ve yeni özelleştirilen bankaların verimliliği üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görüldüğü için yabancı bankalara girişin yararlı olabileceğini göstermektedir. Son olarak, sonuçlar hüküm süren makroekonomik ve kurumsal ortamların özelleştirme sonrası banka performansını açıklamada önemli olduğunu göstermektedir.

Janek (2004), “Banka Performansında CEE (Orta ve Doğu Avrupa) Ülkelerin Yabancı Banka Girişlerinin Etkisi” isimli çalışmada, yabancı bankalara giriş ile bankaların performansı arasındaki ilişkiyi araştırmak için farklı banka düzeyinde ve

makro düzeyde verileri kullanılmaktadır. Çalışma, 10 ülkenin 319 banka için 1995-2001 panel verilerini içermektedir: Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya ve Slovenya. Sonuçlara göre yabancı bankalara girişlerin vergi öncesi karlar, faiz dışı gelirler, ortalama kredi faiz oranları ve kredi zararları karşılıkları ile ilişkilendirildiği belirtilmektedir. Yabancı girişin bir bankanın genel gider maliyetini kısa vadede artırdığına sonucuna ulaşmaktadır. Sonuçlar genellikle yabancı bankaların girişinin piyasadaki rekabeti artırdığını göstermektedir. Tahmin sonuçları, daha gelişmiş bankacılık pazarlarında yabancı bankaların girişinin azalan gelirler ve kredi zararı karşılıkları ile daha az gelişmiş bankacılık piyasalarına göre daha az ilişkili olduğunu göstermektedir. Daha gelişmiş pazarlarda, bankaların genel giderlerinin artması daha az olasıdır. Sonuçlar, piyasa payı yüksek olan bankaların, yabancı bankalara girişte faiz dışı gelir ve kredi zararı karşılıkları açısından daha az tepki verdiğini göstermektedir.

Demirguc-Kunt ve Huizinga (2000), tarafından yapılan “Finansal Yapı ve Banka Karlılığı” adlı çalışmada farklı finansal sistemlerde bankacılık sektörünün performansına odaklanılmaktadır. Çalışmanın amacı iki yönlüdür. İlk olarak, finansal gelişmenin banka kârları ve marjları üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. İkinci olarak, finansal gelişme düzeyini kontrol ettikten sonra, finansal yapının banka performansı üzerinde bağımsız bir etkisi olup olmadığı incelenmektedir. 1990-1997 döneminde çok sayıda gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için banka düzeyinde verileri kullanarak, bir yandan banka performans ölçümleri ile banka ve borsa geliştirme seviyeleri ve finansal yapı düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmış, diğer taraftan banka kârlılığı (varlıklara bölünen kar olarak ölçülür) ve banka faiz marjları (varlıklara bölünen net faiz geliri olarak ölçülür) analiz edilmektedir. Finansal gelişmenin banka performansı üzerinde çok önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Basit araç testleri, az gelişmiş finansal sistemlere sahip ülkelerin önemli ölçüde daha yüksek banka karları ve marjları olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, finansal gelişme seviyesini kontrol ettikten sonra, banka tabanlı ve piyasa tabanlı sistemler arasında banka karları veya marjları arasında önemli bir fark olmadığı ifade edilmektedir. Özellikle, daha yüksek banka gelişiminin düşük banka kârlılığı ve faiz marjları ile ilişkili olduğunu söylemektedir. Düşük karlılık ve düşük faiz marjları, bankalar arasındaki rekabetin artmasına bağlı olarak artan verimliliğin bir yansıması olduğunu ifade etmektedirler.

Tablo 2.1: Bankacılık Performansı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yazar(lar) /Yıl	Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler	Ülke(ler) ve Analiz Dönemi	Analiz Yöntem (ler)i	Bulgular ve Sonuçlar
Molyneux ve Thornton (1992)	ROE, ROA, Sermaye oranı, Yoğunlaşma oranı, Personel giderleri, Likidite, Kamu mülkiyeti, Reel faiz, Öz Sermaye (kaynak)	Avrupa ülkeleri, 18 ülke grubu	Havuşlanmış Zaman Serisi Yaklaşımı	Karlılığı öz sermaye oranı, faiz oranı, yoğunlaşma oranı ve personel giderleri pozitif, likidite oranı ise negatif etkilemektedir.
Demirgüç Kunt and Huizinga / (1999)	NİM, ROA, Kaldıraç, Banka ölçeği, Finansal yapıya ait değişkenler, Yasal değişkenler, Banka sahibi gibi kendine özgü değişkenler	80 Farklı ülke / 1988-1995 yılları Ve 7900 Banka	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi	Banka karlılığı öz kaynaklar, Enflasyon ve Büyüme oranı pozitif etkilemektedir. Rekabet yapısı, Yabancı banka sahipleri, İşsizlik ve düşük faiz negatif etkilemektedir.
Saunders ve Schumacher (2000)	NİM, banka sermaye varlık oranı, rezervlerin fırsat maliyeti, örtük faiz oranı ve düzenleyici vergiler ve faiz oranı	ABD, İngiltere, İspanya, Almanya, Fransa İtalya ve İsviçre ülkeler 1988-1995 Dönemler 614 banka	İki Aşamalı Regresyon Modeli	NİM öz sermaye, rezervlerin fırsat maliyeti ve örtük faiz oran pozitif; düzenleyici vergiler ve faizin ise negatif etkilemektedir.
Athanasoglou, Delis ve Staikouras (2006)	ROA, öz kaynak, banka büyüklüğü, yoğunluk oranı, operasyon maliyetleri, reel milli gelir, faiz dışı gider, karşılık giderleri.	Arnavutluk, Macaristan, Bulgaristan, Bosna Hersek, Romanya, Sırbistan, Hırvatistan 1998- 2002 yıllar, 132 banka	Doğrusal Panel Veri	Banka karlılığı öz kaynak, banka büyüklüğü, yoğunluk oranı ve enflasyonla pozitif; operasyon maliyetleri ile negatif etkilenmektedir. Reel milli gelir ile anlamsız ilişki bulunmuştur.
Sayılgan ve Yıldırım (2009)	ROA, ROE, sanayi üretimi, enflasyon, bilanço-dışı varlıklar, öz kaynak.	Türkiye ülkesi, 2002-2007 yıllar arası mevduat Kalkınma ve yatırım bankaları	Doğrusal Panel Veri Modeli	Banka karlılığı sanayi üretimiyle pozitif; enflasyon ve bilanço dışı varlıklar ile negatif ilişkilidir.
Dağıdır (2010)	NİM, sanayi üretimi, enflasyon ve büyüme oranı	Türkiye bölgesi, 2003-2008 yıllar ile çalışılmıştır.	Eşbütünleşme Analizi	Banka karlılığı sanayi üretimi ve enflasyonla negatif ilişkili; büyüme oranı ile anlamlı bir ilişkisi yoktur.
Taşkın (2011)	ROA, ROE, NİM, enflasyon, faiz oranı, banka büyüklüğü, krediler, öz kaynak, sermaye yeterliliği, mevduatlar, faiz dışı gelirler, sanayi üretimi, kişi başı milli gelir, yabancı mülkiyeti	Türkiye bölgesi, 1995-2009 yıllar arası tüm ticari bankalar	Doğrusal Panel Veri Modeli	Banka karlılığı, sermaye yeterliliği, öz kaynak ve bilanço dışı faaliyetleriyle pozitif; 2001 krizi ile negatif ilişkilidir. Banka karlılığı ile enflasyon, büyüme oranı ile faizler arasında anlamlı bir ilişki yok.

Tablo 2.1: (devam) Bankacılık Performansı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yazar(lar) /Yıl	Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler	Ülke(ler) ve Analiz Dönemi	Analiz Yöntem (ler)i	Bulgular ve Sonuçlar
Uludağ ve Gökmen (2011)	ROA, banka büyüklüğü, öz sermaye, büyüme oranı, personel verimliliği.	Türkiye için 1999-2009 yıllar için 26 banka ile çalışılmıştır.	Doğrusal Panel Veri Modeli /Dinamik Panel GMM (Arellano-Bond modeli)	ROA karlılığı enflasyon ve büyüme oranıyla pozitif; banka büyüklüğü ve öz sermaye ile negatif ilişkilidir.
Turgutlu (2014)	ROA, ROE, banka büyüklüğü, krediler, öz sermaye, toplam faaliyet giderleri, bilanço-dışı yükümlülükler, finansal sağlamlık, yoğunluk, büyüme oranı, para piyasası faiz oranı.	Türkiye ülkesi için 2006-2012 dönemler arası 20 banka ile çalışılmıştır.	Dinamik Panel Veri Modeli (SGMM)	ROE bankanın finansal sağlamlığı, bankanın büyüklüğüyle pozitif; öz sermaye, krediler, toplam faaliyet giderleri ve bilanço dışı yükümlülük ile negatif ilişkilidir. ROA bankanın finansal sağlamlığı ile büyüme oranıyla pozitif, toplam faaliyet giderleri ve bilanço dışı yükümlülük ile negatif ilişkilidir.
Nouaili, Abaoub ve Ochi (2015)	ROA, ROE, NİM, öz sermaye, yoğunluk oranı, risk endeksi, banka büyüklüğü, özelleştirme, büyüme oranı, enflasyon.	Tunus ülkesi 1997- 2012 yıllar ile 17 banka	Doğrusal Panel Veri Modeli	Banka karlılığı (ROA) öz sermaye, büyüme oranı ile pozitif; banka büyüklüğü, yoğunlaşma, enflasyon ile negatif ilişkilidir.
Petria, Ihnatory and Capraru / (2015)	Return on asset (ROA), Return on equity (ROE) gibi temel değişkenler yanında banka ölçeği, öz sermaye, enflasyon, büyüme, yoğunlaşma, takipteki krediler, faaliyet gelirleri	Avrupa Ülke grubu olarak 27 ülke, Analize dahil edilen dönem aralığı 2004-2011, 1098 banka ile analiz yapılmıştır.	Doğrusal Panel Veri Modeli	ROA öz sermaye, banka büyüklüğü, büyüme oranı, Enflasyon pozitif; krediler, faaliyet giderleri oranı, takipteki krediler ile negatif ilişkilidir. ROE krediler ve faaliyet giderleri oranı ile negatif ilişkili iken diğer değişkenlerle anlamlı biri ilişki yoktur.
Eyceyurt Batır ve Güngör (2016)	ROA, ROE, VROA, öz kaynak, bilanço-dışı işlemler, mevduat, krediler, takipteki krediler, faiz dışı gelirler, diğer faaliyet giderleri, bilanço büyüme hızı, yoğunlaşma, milli gelir, enflasyon, döviz kuru	Analiz için Türkiye seçilmiştir. 2005-2014 yılları baz alınarak, 29 mevduat bankası seçilmiştir.	Doğrusal Panel Veri Modeli	ROA krediler, yoğunlaşma, milli gelir, döviz kuru, öz kaynak, faiz dışı gelirler ve diğer faaliyet giderleri ile pozitif; takipteki krediler ise negatif ilişkilidir. ROE krediler, aktif büyüklüğü, pazar yoğunluğu, milli gelir, döviz kuru, faiz dışı gelirler pozitif ilişkilidir.

Tablo 2.1: (devam) Bankacılık Performansı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yazar(lar) /Yıl	Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler	Ülke(ler) ve Analiz Dönemi	Analiz Yöntem (ler)i	Bulgular ve Sonuçlar
Belke ve Ünal (2017)	ROA, banka büyüklüğü, sermaye, likidite riski, kredi riski, yoğunlaşma, büyüme oranı, faiz, enflasyon, döviz kuru.	Türkiye Bölgesi, 2005-2015 yıllar, 22 banka	Doğrusal Panel Veri Modeli	Banka karlılığı banka büyüklüğü, sermaye, büyüme, faiz oranı ve yoğunlaşma ile pozitif; enflasyon ile negatif ilişkilidir. Karlılık ile likidite riski, kredi riski ve döviz kuru arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
Zampara, Giannopoulos ve Koufopoulos (2017)	ROA, ROE, toplam aktif büyüme oranı, toplam mevduat büyüme oranı, bankanın sektördeki aktif payı, bankanın sektördeki mevduat payı, milli gelir büyüme oranı, işsizlik oranı.	Yunanistan'nın 2001-2014 yıllar arası tüm bankalar	Çoklu Regresyon Modeli	Banka karlılığı milli gelir büyüme oranı, bankacılık sektörünün mevduat ve bankanın aktif büyüme oranı ile pozitif; bankacılık sektörünün aktif ve bankanın mevduat büyüme oranı ve işsizlik oranı ile negatif ilişkilidir.
Tabash Yahya ve Akhtar (2017)	ROA, ROE, banka büyüklüğü, öz sermaye, likidite, mevduatlar, toplam faaliyetler giderleri/toplam aktifler, toplam faaliyet gelirleri/toplam aktifler, toplam borçlar/toplam aktifler, büyüme oranı, enflasyon, politik faktörler	Yemen ülkesi 2010-2014 yıllar arası 3 banka çalışmıştır.	Çoklu Regresyon Analizi	Banka karlılığı banka büyüklüğü, likidite, mevduatlar, toplam faaliyet gelirleri/toplam aktifler, büyüme oranı ve enflasyon ile pozitif; öz sermaye, toplam faaliyet gelirleri/toplam aktifler, toplam borçlar/toplam aktifler ile negatif ilişkilidir.
Robin, Salim ve Bloch (2018)	ROA, ROE, NİM, öz sermaye, kredi/toplam aktif, banka büyüklüğü, yoğunlaşma oranı, kukla değişkenler, bağımsız ve siyasi yönetim, deregülasyon, büyüme oranı ve enflasyon	Bangladeş ülkesi, 1983-2012 yıllar arası 12 banka	Doğrusal Panel Veri Modeli	ROA öz sermaye, krediler ve banka büyüklüğüyle pozitif; ROE krediler, yoğunluk oranı ve enflasyonla negatif ilişkilidir.
Al-Homaidi, Tabash, Farhan and Almaqtari (2018)	ROA, ROE, NİM, banka büyüklüğü, öz sermaye, krediler, likidite, mevduatlar, toplam faaliyet gelirleri, toplam faaliyet giderleri/faiz gelirleri, kaldıraç oranı, şube sayısı, büyüme oranı, enflasyon faiz oranı döviz kuru.	Hindistan ülkesi 2008-2017 yıllar arası 69 banka ile çalışılmıştır.	Doğrusal Panel Veri Modeli/ GMM	ROA toplam faaliyet geliriyle, banka büyüklüğü, enflasyonla pozitif; kaldıraç oranı, döviz kuru ve kredi faiz oranı ile negatif ilişkilidir. ROE toplam faaliyet gelirleri, krediler, banka büyüklüğü, büyüme oranı ile pozitif; kaldıraç oranı, döviz kuru ve toplam faaliyet giderleriyle negatif ilişkilidir.

Tablo 2.1: (devam) Bankacılık Performansı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yazar(lar) /Yıl	Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler	Ülke(ler) ve Analiz Dönemi	Analiz Yöntem (ler)i	Bulgular ve Sonuçlar
De Mendonça ve De Silva (2018)	ROA, toplam mevduat, likidite, finansal kaldıraç, döviz kuru, faiz oranı, büyüme oranı	Brezilya ülkesi 2011- 2015 yılları arası 18 banka	Dinamik Panel GMM (Arellano-Bover-Blundell-Bond Modeli)	Banka karlılığı mevduatlar ve yeterli likidite oranı, büyüme oranı ile pozitif, kaldıraç oranı, politika faiz oranı ve döviz kuru ile negatif ilişkilidir.
Kambay (2018)	ROA, ROE, NİM, öz kaynak, faiz dışı gelirler, mevduatlar, personel giderleri, likidite, diğer faaliyet giderleri, banka büyüklüğü, takipteki krediler, enflasyon, büyüme oranı, reel faiz.	Türkiye bölgesi, 2002-2016 yılları ile 15 banka	Doğrusal Panel Veri Modeli	ROA öz kaynak, banka büyüklüğüyle ve yoğunlaşma oranı ile pozitif; ROE banka büyüklüğü ve yoğunlaşma ile pozitif, likidite ve diğer faaliyet giderleriyle negatif ilişkilidir; NİM öz kaynak, enflasyon, büyüme oranı ve reel faiz ile pozitif, faiz dışı gelir ile negatif ilişkilidir.

Bu bölümde bankacılık sektörü, bankaların gelir-gider çeşitleri, bankacılık sektöründe performans kavramı, bankacılık sektörüne özgü belirleyicileri ve göstergeleri anlatılmıştır. Bankacılık performansı çerçevesinde literatür çalışmalarına yer verilmiştir. Bir sonraki ve son bölümümüzde ise, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bankacılık anlatıldıktan sonra, demokrasi ve ekonomik özgürlükler ile banka performansının çalışıldığı literatür çalışmalarına yer verilecek, sonrasında araştırmanın amacı, önemi, yöntemi ve analizin ekonometrik metodolojisine yer verilecektir. Sonrasında demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin banka performansına etkisinin analizinden elde edilen bulgulara yer verilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DEMOKRASİ VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN BANKA
PERFORMANSINA ETKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

3.1. GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE BANKACILIK

2008 krizi sonrasında, başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde faiz oranlarının düşürülmesi ve likidite bolluğu yaşanması, yatırımların gelişmiş ülkelere yönelmesine neden olmuştur. Kriz sonrası dönemde çok fazla fon ve yatırım çeken gelişmekte olan ülkelere, gerçekleşen yüksek büyüme bir ölçüde finans sektörünün bu büyümeyi destekleyebilecek kapasitede olmasından kaynaklanmıştır (Wachtel, 2001: 379). Kriz sonrası dönemde gelişmekte olan ülkelere yönelen yatırımlara paralel olarak mevduat bankalarının aktifleri de hızla yükselişe geçmiştir (Koyuncu ve Okşak, 2019: 258).

Gelişmekte olan ülkelere bankaların finansal yapıları da birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bankaların performans değerlendirmeleri yapılırken en fazla kullanılan göstergeler karlılık oranlarıdır. Karlılık/etkinlik ölçümü bankanın faaliyetlerinden ne derece kar sağladığını göstermesi açısından önemlidir.

Kriz sonrası dönemde gelişmekte olan ekonomilerin bankacılık sektörlerinin gelişimine ilişkin temel bulgular aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Bankacılık sektörlerinin yapısı ve kapasitesinde önemli değişimler yaşanmıştır. Krizden önceki dönemde bankacılık sektörü aktifleri ciddi bir biçimde büyüme sergileyen gelişmiş ülkelere söz konusu büyüme durmuştur.
- Bankaların iş yapma şekilleri değişiklik göstermiştir. Gelişmiş ülkelere bankalar türev araçlar benzeri karmaşık ürünlerin kullanımını azaltmış, ticari bankacılık faaliyetlerini artırmış ve uluslararası bankacılık faaliyetlerinde daha seçici davranmaya başlamışlardır. Gelişmekte olan ülkelere yabancı bankaların sayısı ve toplam aktifler içindeki payları genel olarak düşüş sergilemiştir. Buna rağmen gelişmekte olan ülkelere faaliyet gösteren bankalar uluslararasılaşma faaliyetlerini arttırmışlardır.
- Banka karlılıkları yapılan düzenlemelerin de etkisiyle düşüş sergilemiştir. Gelişmiş ülke bankaları, kriz sonrası dönemde yeni düzenlemelerin de etkisiyle daha düşük kaldıraç oranlarıyla çalışmış ve karlılıklarında düşüş olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere de benzer durum görülmekle birlikte karlılık düşüşü gelişmiş ülkelerdeki kadar yüksek olmamıştır.

- Bankaların kredi hacimleri ciddi derecede artış göstermiştir. Kriz sonrası dönemde yükselen piyasa ekonomilerine doğru kayan fonlar, bankacılık sektörü aracılığıyla kredi olarak reel piyasalara aktarılmış ve ciddi kredi genişlemesi meydana gelmiştir. Başta ABD olmak üzere, gelişmiş ülkelerde son dönemlerde uygulanmaya başlayan parasal sıkılaştırma programlarının gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerini kötü etkilemesinden, özellikle bankaların takipteki kredi oranlarının artış göstermesinden endişe edilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler son zamanlarda makro ihtiyati politikaları daha sık uygulamaya başlamışlardır (Claessens ve Van Horen, 2015: 905).

Finansal istikrarı ve bankacılık sektörünün gelişimini sürdürmesini sağlayacak kurumsal alt yapıyı oluşturmak gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Mülkiyet haklarının tutarlı ve adil bir şekilde belirlenmesi, yatırımcıları koruyucu düzenlemelerin oluşturulması ve finansal ya da finansal olmayan tüm şirketleri iflas ve benzeri konulardaki prosedürlerin oluşturulması gibi hususlar gelişmekte olan ülkelere politika yapıcıların temel öncelikleri arasında yerini almıştır (Prasad, 2011: 3).

Gelişmekte olan ülkelere, hızlı gelişen pazarlara ve ürünlere ayak uydurmak için son zamanlarda çok yoğun finansal düzenlemeler yapılmaktadır (Okşak ve Sarıtaş, 2020: 135). Bu süreçte gelişmiş ülkelerdeki iyi uygulama örnekleri dikkate alınmakta ancak ülkeler arası farklılıklar nedeniyle söz konusu düzenlemelerin aynı etkiyi yaratmayacağı düşünülerek farklı düzenlemeler yapılabilmektedir. Ülkeler arası düzenleme farklılıkları farklı ülkelerdeki bankacılık sektörlerinin düzenleme alt yapılarını bir arada incelemeyi zorlaştırmaktadır.

Bankacılık sektörüne giriş konusu bankacılık sektörünün temel düzenleme alanlarından birini oluşturmaktadır. Bankacılık sektörüne giriş konusunda birtakım düzenlemeler yapılarak sektör kontrol altında tutulmaktadır. Sektöre giriş konusunda yapılan düzenlemeler temel olarak, bankacılık sektörüne giriş izinlerinin belirli değerlendirmelere göre verilmesi ve yabancıların sektöre girişinin kısıtlanması konularını içermektedir. Taslak kuruluş sözleşmeleri ve iç tüzükler, organizasyon şeması, pazar ve işletme stratejileri, ilk 3 yıl için mali projeksiyonlar, ana ortaklara ilişkin finansal bilgiler, yöneticilerin ve ortakların özgeçmişleri, sermayenin kaynağı

gibi bilgiler neredeyse tüm yükselen piyasa ekonomisi ülkelerde lisans başvurusu sırasında yetkili otorite tarafından incelenmektedir. Bu şekilde bir inceleme ile sektöre giriş yapacak tarafların yüksek standartları sağladıkları teminat altına alınmaya ve bankacılık sektörünün genel performansı arttırılmaya çalışılmaktadır (Barty, 2006: 110).

Bankacılık sektörünün düzenleme alanlarından biri de bankaların hangi faaliyetleri gerçekleştirebilecekleri konusuna ilişkindir. Temel olarak bankalar, mevduat kabulü, nakdi ve gayri nakdi kredi verme, kiralık kasalarla saklama hizmetleri, kambiyo işlemleri, sermaye piyasası araçlarının alım satımına aracılık işlemleri, yatırım danışmanlığı gibi hizmetleri yerine getirmektedirler. Söz konusu geleneksel bankacılık faaliyetleri dışında menkul kıymet, sigortacılık ve gayrimenkul yatırım işlemleri ülkelerarası düzenleme farklılıklarının olduğu 3 temel alanı oluşturmaktadır. Söz konusu 3 alandaki faaliyetlere ek olarak finans sektörü dışındaki şirketlere ortak olabilmeye ilişkin düzenlemeler de bankaların faaliyet kısıtlamalarına ilişkin düzenlemeler olarak dikkate alınmaktadır (Barty, 2006: 103).

Gelişmekte olan ülkelerde faaliyet kısıtlamalarına ilişkin düzenlemeler gelişmiş ülkelere daha fazla uygulanmaktadır. Birçok ülkede farklı kısıtlamalar yer alsa da temel olarak bankaların serbest bir şekilde bu faaliyetleri gerçekleştirebilecekleri iştirakler üzerinden izne bağlı gerçekleştirebilecekleri, sınırlı bir şekilde gerçekleştirebilecekleri ya da bu faaliyetleri hiçbir şekilde yapamayacakları yönünde düzenlemeler getirilmektedir (Kim ve vd., 2014: 80).

Finansal sistemlerin gelişmişlik derecesine bağlı olarak bankaların kendi aralarında ve diğer piyasa oyunları arasında rekabet artmaktadır. Son 25 yıldır gelişmiş ülkelere artan rekabet ana ülkelerde elde edilen kar ve kar marjları üzerinde çok ciddi baskı yaratmaktadır. Bu durum, bankaları müşteri tabanını genişletmek amacıyla ülke dışında yeni pazarlara yönlendirmekte ve finansal yeniliklere teşvik etmektedir.

Bir ülkedeki devlet politikaları da uluslararası bankacılık üzerinde etkilidir. Serbestleşmeye yönelik politikalar ana ülkedeki yerli ve yabancı bankalar arasında rekabet arttırıcı etki yaratırken, kısıtlayıcı politikalar bankaların yurtdışı faaliyetlerini engelleyici etki yaratabilir.

Bankalar, risk ve getiri arasında optimal dengeye ulaşma çabasıyla uluslararası faaliyetlere girerler. Özsermaye karlılığını arttırmak amacıyla bankalar, daha fazla

büyüme olanağı sunan ülkelere kredi vermek isterler. İlave olarak; gelirlerini maksimize etmek amacıyla bankalar liberal, gelişmiş ve banka yoğunlaşması fazla olmayan ülkelere girmeyi tercih ederler.

Ev sahibi ülkenin durumu, yabancı bankaların giriş biçimlerini de etkiler. Ekonomik risk taşıyan ülkelerde yabancı bankalar şubeleşme yerine iştirak aracılığıyla faaliyet göstermeyi tercih eder. Bunun altında yatan neden iştiraklerin zararları ana bankaya devretmemesidir. Ev sahibi ülkede kurumlar vergisinin yüksek olması durumunda yabancı bankalar, iştirak yerine şubeler aracılığıyla faaliyet göstermeyi tercih etmektedir.

Banka seviyesinde verimlilik mikro etkenler arasında yer almaktadır. Bankacılık sektörünün uluslararasılaşmasının ölçek ve kapsam ekonomilerinin üzerindeki etkileri hakkında olumlu görüşler yer alsa da bu konuda kısıtlı ampirik çalışma bulunmaktadır. Bankaların hem gelişmiş hem de gelişmekte olan pazarlarda uluslararası faaliyetlerde bulunarak verimlilik artışı sağlayabilirler. Uluslararası finans merkezlerinin gelişmiş altyapıları ve ileri personel kalitesi ile olgun finansal sistemlere sahip ülkelerde faaliyet gösteren yabancı bankalar yönetim becerilerini geliştirebilir, başarılı uygulamaları benimseyebilmektedirler.

Yerel bankacılık sektörüne akan yabancı sermaye, özellikle gelişmekte olan ülkelerde banka özelleştirmeleri yoluyla yatırım yapmaktadır. Yabancı bankalar gelişmekte olan ülkelerin bankacılık piyasasına girdiklerinde, yerel bankalardan daha yüksek faiz marjlarına, karlılığa ve vergi ödemelerine sahip olmaktadır.

Mishkin (2000), gelişmekte olan ülkelerde risk yönetim tekniklerinin yetersiz olduğunu ve bankacılık sisteminin denetlenmesinden sorumlu otoritelerin denetim konusunda güncel olmayan bilgilere sahip olduklarını belirterek bu ülkelerde başta banka girişleri olmak üzere yapılacak yatırımlarla yeni gözetim ve denetim tekniklerinin transfer edilebilmesi imkanlarının artacağını ifade etmiştir.

Uluslararası bankacılık faaliyetleri; ekonomik özgürlüklerin artması, demokratik yapıdaki iyileşme, yerel piyasalarda düzenleme, ulusal piyasalara girişleri engelleyen önlemlerin kaldırılması, ulusal ekonomiler arasındaki entegrasyon, teknolojiye sağlanan gelişmeler neticesinde 1990'lı yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Piyasaları doygunluğa ulaşmış gelişmiş ülkelerdeki bankalar, yüksek rekabet ortamında

pazar değerlerini arttırmak ve çeşitlendirmeye gitmek amacıyla kar marjı yüksek pazarların bankacılık sektörüne yatırımlarını arttırmışlardır. Diğer yandan, gelişmekte olan ülkelerdeki bankacılık krizleri sonrasında sektörün yatırım açısından cazip hale gelmesi ve bankacılıkta ortaya çıkan büyümeye yönelik fon talebi sektörde uluslararasılaşmanın hız kazanmasına yol açmıştır.

Bankacılıkta uluslararasılaşma, ekonomik büyüme ve verimlilik artışı üzerinde etkide bulunmaktadır. Yabancı bankalar gittikleri ülkelere yeni ürün ve hizmetin yanı sıra ileri teknoloji de götürmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelere görülen bu etki, finansal aracılık faaliyetlerinin kalitesini arttırmaktadır. Bu etki özellikle gelişmekte olan ülkelere gözlemlenmektedir.

3.2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

3.2.1. Demokrasi ve Banka Performansı Literatürü

Demokratik anlamda farklı anlayışlara sahip ülke yönetimlerinin banka performansları, ülkeler ve yerel yönetimler kapsamında merak konusu olup son yıllarda bilimsel çalışmalar kapsamında araştırılmaktadır. Demokratik farklılıkların ekonomik ve bankacılık değişkenleri üzerine etkisi yöneticilerin ve yönetilenlerin geleceğini etkileyebilmektedir. Demokrasinin; hem sosyal, hem de ekonomik bir boyutu olan bankacılık ile ilişkisi bu kapsamda son yıllarda dikkat çekmektedir.

Agoraki, Kouretas ve Triantopoulos (2019), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada yeni gelişen bankacılık sistemlerinde demokrasi, düzenleme ve rekabet ilişkisini incelemektedirler. Çalışmada Orta ve Doğu Avrupa'nın gelişmekte olan bankacılık sistemlerinde demokrasi, finansal düzenleme ve bankacılık rekabeti arasındaki ilişkileri analiz etmek için bir politik ekonomi çerçevesi geliştirmektedir. 1994-2016 döneminde 617 banka için dengesiz panel veri setiyle Dinamik Sistem GMM analiz yöntemini kullanmaktadırlar. Analiz sonuçlarında, daha iyi düzenleyici çerçeveye sahip daha demokratik ülkelerde rekabetin arttığını belirtmişlerdir. Ayrıca, "kısmen" demokratik bir ortamda mali düzenleme çerçevesinin yetersiz olduğu şeklindeki temel hipoteze destekler nitelikte bulgulara ulaşılmaktadır.

Delis, Hasan ve Ongena (2019), gerçekleştirmiş oldukları çalışmadan demokrasi ve kredi ilişkisini incelemektedirler. Demokratikleşmenin kredi maliyetini düşürüp düşürmediğini incelemektedirler. 1984-2014 yılları 80 ülke bankalarının kurumsal kredilerini içeren sendikasyon kredisi verilerini kullanmaktadırlar. Tahmin yöntemi olarak en küçük kareler yöntemini kullanmaktadırlar. Demokratikleşmenin kredi marjları üzerinde önemli derecede olumsuz etkisi olduğunu bulmuşlardır. Bulguları, demokratikleşmenin bankacılık karlılık performanslarından net faiz marjını olumsuz etkilediğini yani azalttığının altını çizmektedirler.

Ezzad ve Fayet (2019), “Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Demokrasi: Şeffaflık Önemli mi?” isimli çalışmalarında, merkez bankası şeffaflığı ve bağımsızlığının demokrasi üzerindeki potansiyel etkilerini ampirik olarak incelemektedir. Bu amaçla, 2010 yılında 100 merkez bankasından oluşan bir örnekleme bulgular, Merkez Bankası Bağımsızlığı 'nin demokrasiye yardımcı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bu ilişki, Merkez Bankası'nın şeffaflık düzeyine bağlıdır; burada yüksek düzeyde şeffaflık, bu olumlu ilişkiyi tersine çevirebilir ve Merkez Bankası Bağımsızlığı'nı demokrasi karşısında bir engel haline getirebilir. Dahası, Merkez Bankası'nın şeffaflığı her zaman daha fazla demokrasi ile ilişkilendirilir, ancak Merkez Bankası Bağımsızlığı düzeyini artırmak bu olumlu etkiyi azaltmaktadır sonucuna ulaşılmaktadır.

Arlı, Poyraz ve Özkoç (2019), yaptıkları çalışmada demokrasinin sermaye piyasaları üzerindeki etkileri incelenmektedir. Ülkelerin demokratik yönetiminin, borsa endeksleri ile ilişkisi olabileceği düşünülmektedir. Çalışmada OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ülkeleri ele alınmış, 2010-2018 yılları arasındaki yıllık verilerden bir panel veri seti oluşturulmuştur. Panel eşbütünleşme ve ARDL tahmincisi ile analiz edilmiştir. Edinilen bulgular, demokrasi ile borsa endeksi eşbütünleşik olduğu, demokrasi ile borsa endeksi arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu, kısa dönemde bir ilişkinin varlığından sözedilemeyeceği sonuçları ortaya koyulmaktadır.

Lipsy (2019), “Demokrasi ve Finansal Krizler” isimli çalışmada; demokrasinin, ülkeleri mali krizlere yatkın hale getirebileceği sonucuna ulaşmaktadır. Demokrasi; yürütme yetkisi üzerindeki kısıtlamalar, özgür ve adil seçimler yoluyla hesap verebilirlik, sivil özgürlükler için korumalar ve büyük kazanan koalisyonlarla karakterize edilmektedir. Bu özellikler önemli faydalar sağlar, ancak finansal

istikrarsızlık ve kriz olasılığını artıran istenmeyen sonuçlara da sahip olabilmektedir. Son iki yüzyılı kapsayan verileri kullanarak, demokrasi ile mali krizin başlangıcı arasında güçlü bir ilişki olduğunu belirtilmektedir. Ortalama olarak, demokrasilerin bir kriz yaşama olasılığı otokrasilere göre yaklaşık iki kat daha fazladır şeklinde çarpıcı bir sonuca ulaşılmaktadır.

3.2.2. Ekonomik Özgürlük ve Banka Performansı Literatürü

Herhangi bir ekonominin gelişmesi için gerekli olanlar seçme özgürlüğü, iş dünyasında açık rekabet, başkalarıyla serbest ticaret ve mülkiyet haklarını güvence altına alma kolaylığıdır. Ekonomik özgürlük bankacılık ortamını canlandırmakta, yenilikçi fikirleri teşvik etmekte ve üretim kapasitelerini genişletmektedir. Ekonomik özgürlüklerin farklılaşması ekonomik ve bankacılık değişkenleri üzerine etkisi bireylerin ve işletmelerin geleceğini etkileyebilmektedir. Ekonomik özgürlükler ile bankacılık performansı ilişkisi bu kapsamda son yıllarda üzerinde durulan önemli konulardandır.

Al-Gasaymeh (2018), gerçekleştirmiş olduğu çalışmada Ürdün ve Körfez İş Birliği konseyi 6 ülkenin ekonomik özgürlüklerin ülke riski ve banka maliyet verimliliği üzerindeki etkisini incelemektedir. 2003-2010 yılları arası 90 bankaya ait dengesiz panel veriler ile Stokastik Sınır Yaklaşımı'nı (SFA) analizini kullanmışlardır. Ekonomik özgürlüğün potansiyel banka maliyetlerini azaltmaya yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ekonomik özgürlüğün artırılması yatırım çekmek ve uygulanabilir bir bankacılık sistemi oluşturmak bölge için çok önemli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Körfez İş Birliği üyelerinin başarılı bir birliğe sahip olması ve hedeflere daha hızlı ulaşması için, özellikle bankacılık sektöründe benzer düzeyde bir ekonomik performansa sahip olması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Wan Hakimah ve Gaffar (2020), yaptıkları çalışmada banka verimliliğinin; banka düzenlemesi, kurumsal değişkenler, ekonomik özgürlük ve Şariat hukuku parametrelerinden nasıl etkilendiğini incelemektedirler. 2008-2013 yılları arasında Malezyada'ki 16 İslami banka panel verileri ile Veri Zarflama Analizi (VZA) kullanmışlardır. Sonuçlar banka verimliliği ile İslami banka faaliyetlerine yönelik büyük kısıtlamalar arasında önemli bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Sonuçlar ayrıca, düzenleme kalitesinin banka verimliliği üzerinde olumlu ve önemli bir etkisi

olduğunu da göstermektedir. Negatif ekonomik özgürlük katsayısı, İslami bankaların bankacılık sektörüne girme ve kolay bir lisans alma, ürün ve hizmetler oluşturma konusunda çok gerilerde olduğunu göstermektedir. Bu bulguların banka verimliliğini azalttıklarını söylemişlerdir.

Gropper (2015), yapmış olduğu çalışmada bankanın performansını, güçlü politikacılarla ve bir bankanın kendi ülkesindeki ekonomik özgürlük derecesi ile açıklamaktadır. 1989-2010 yıllar arasında ABD'deki 6020 ticari banka verilerini sabit etkiler yöntemi ile analiz etmektedir. Banka performansının, devletin ekonomik özgürlüğü ile olumlu bir ilişkisi olduğunu sonucuna ulaşılmaktadır. Ekonomik özgürlük endeksine göre daha yüksek düzeyde ekonomik özgürlüğe sahip eyaletlerde bulunan bankalar, daha yüksek varlık ve özsermaye getirisine sahiptir. Ekonomik özgürlüğün olumlu etkisi sadece istatistiksel olarak anlamlı değil, aynı zamanda ekonomik olarak da büyüktür. Banka performansının siyasi bağlantılarla da iyileştirildiğini belirtmiştir. Bununla birlikte; siyasi bağlantıların olumlu etkisinin, ülkelerde daha yüksek derecede ekonomik özgürlük olduğunda önemli ölçüde azaldığını belirtmişlerdir. Bu da daha fazla ekonomik özgürlük olduğunda politik bağlantıların bankalar için daha az önemli olabileceğini göstermektedir. Bir ülkedeki ekonomik özgürlük, devletin ekonomik büyümesi üzerinde yararlı bir etkiye sahip olduğundan, herhangi bir siyasi bağlantıya gerek kalmadığını belirtmektedirler. Ancak, son yıllarda devletin ekonomik özgürlüğündeki düşüşler, siyasi bağlantıları bankalar için potansiyel olarak daha değerli hale getirebilmektedir.

Sufian ve Zulkhibri (2015), için bir başka çalışma, dinamik panel modeli kullanarak 2000-2010 döneminde MENA bankacılık sektörlerinde ekonomik özgürlüğün İslami bankaların karlılığı üzerindeki etkisini incelemektedir. Bulgular, daha fazla finansal özgürlüğün MENA bankacılık sektörlerindeki İslami bankaların karlılığını olumlu yönde etkilediğini, bu da sisteme daha az müdahalenin İslami bankaların karlılığını artırdığını ima ettiğini göstermektedir. Dahası; daha büyük, daha çeşitli ve daha iyi sermayelendirilmiş İslami bankalar görece daha karlı iken, kredi riski ve gider tercihi davranışı beklendiği gibi İslami banka karlılığını olumsuz etkilemektedir.

Sufian ve Zulhibri (2012), GMM'yi kullanarak 2000–2008 dönemi için ekonomik özgürlüğün; yani yolsuzluk, mali, parasal ve iş endekslerinin MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi) İslami bankalarının verimliliği üzerindeki etkisini incelemektedirler. Ekonomik özgürlüğün İslami bankaların verimliliği üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ve yatırım özgürlüğünün olmamasının banka etkinliğini düşürdüğünü öne sürmektedirler.

Chortareas ve ark. (2012), Veri Zarflama Analizini kullanarak 2001–2009 döneminde 27 Avrupa ülkesinde faaliyet gösteren bir banka örneklemini ele almıştır. Ekonomik özgürlük endekslerinin; hükümet harcamaları ve mülkiyet haklarının, yeni Avrupa ülkelerindeki bankacılık kurumlarının verimliliğini artırmak için önemli bir politika aracı olarak kullanılabileceğini bulmuşlardır. Ek olarak, banka faaliyetleri ve yönetim müdahaleleri üzerindeki aşırı düzenleyici kısıtlamalar, bankaların karlılığını ve verimli çalışmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, daha fazla ekonomik özgürlük ve demokratik siyasi sistemlerle, bankacılık sektörünün daha yüksek işletme verimliliği ve kar elde etme seviyelerinden yararlanmasının daha muhtemel olduğunu sonucuna varmışlardır. Bunun da girişimcilik, yenilikçilik, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma ortamını teşvik edeceğini belirtmişlerdir.

Sufian ve Habibullah (2010), ‘En Küçük Kareler’ yöntemi kullanarak 1999–2007 döneminde Malezya bankacılık sektörünün kârları üzerindeki ekonomik özgürlüğün etkisini incelemişlerdir. Ekonomik özgürlüğün bir göstergesi olan yolsuzluğun Malezya bankalarının kârlılığı üzerinde aşındırıcı bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Genel ekonomik özgürlüğün Malezya bankacılık sektörü üzerinde olumlu ve istatistiksel olarak önemli bir etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Son olarak; Soo-Wah Low (2010), ekonomik özgürlük ve bankacılık sektörü gelişimi arasındaki ilişkide, 1975–2006 dönemi için altı Doğu Asya ülkesinde panel veri analizi kullanmış ve pozitif bir ilişki olduğunu bulmuştur.

Lawson ve Roychoudhury (2008) tarafından yapılan bir çalışmada eyalet düzeyinde ekonomik özgürlük ve öz sermaye getirileri incelenmektedir. 1981'den 2000'e kadar olan dönemi göz önünde bulundururlar ve 2000'de 7000'den fazla firma getirisi olan büyük bir firma örnekleminde yararlanırlar. Genel sonucu, ekonomik

olarak daha özgür kabul edilen eyaletlerde faaliyet gösteren firmaların daha yüksek öz sermaye getirisi gösterdikleridir.

Literatüre dayanarak, ülkelerde ekonomik özgürlüğün banka performansı ile pozitif yönde ilişkili olmasını beklemekteyiz. Bu nedenle, yüksek düzeyde ekonomik özgürlüğe sahip ülkelerde bankaların siyasi etkiden yararlanmaları gerekmeyebilmektedir, aktif ve özsermaye getirilerinin, aynı zamanda maliyet verimliliklerinin pozitif sonuçlar vermesi beklenmektedir.

3.3. SEÇİLMİŞ ÜLKELERE YÖNELİK EKONOMETRİK ANALİZ

Bu bölümde; araştırmanın amacı, önemi ve yöntemi hakkında bilgi verildikten sonra araştırmanın metodolojisi anlatılmaktadır. Araştırmanın modeli ve değişkenleri ifade edilmekte ve hipotezler kurulmaktadır. Araştırmanın veri kaynağı hakkında bilgi verilmekte ve en sonunda verilerin analiz sonuçlarından elde edilen bulgular doğrultusunda değerlendirme yapılmaktadır.

3.3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tüm dünyada bankalar ve bankacılık sektörü finansal sistemin en önemli bileşenleri olmuştur. Bankalar, ticari bankalar ile yatırım ve kalkınma bankaları olarak uzmanlık alanlarına göre iki gruba ayrılmaktadır. Ticari bankalar mevduat toplayıp, toplamış olduğu mevduatı kredi olarak ihtiyaç sahiplerine dağıtan yapısı gereği, tüm dünyada bankacılık sektörü içerisinde çok önemli konumdadır. Halkın en yoğun olarak tercih ettiği, tasarrufların değerlendirildiği finansal araç banka mevduatıdır. Diğer yönden, ticaretin içerisinde yer alan yani bireysel işletmelerle kurumsal şirketlerin finansman ihtiyaçlarının büyük bir bölümü de banka kredileri ile karşılanmaktadır. Bundan dolayı, bankacılık sektörünün ve finansal piyasaların en önemli araçları ticari bankalar olmuşlardır.

Araştırmanın amacı; geçmişten günümüze ekonomistler tarafından sıkça tartışılan bir konu olan, bankacılık performans belirleyicilerinin neler olduğunun belirlenmesidir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi olan bankacılık performansının belirleyicileri hakkında birçok teori geliştirilse de kesin bir sonuç elde edilememiştir. Ülkelerin kurumsal yapısının toplumsal ilişkileri düzenlemenin yanı sıra,

makro değişkenlerin arka planında yer alarak bankacılık performansını da belirlediği düşünülmektedir. Son yıllarda ekonomi alanında yapılan çalışmalarda kurumsal yapının etkisinin göz ardı edilemeyeceği görüşü hakim olmuştur. Literatürde bankacılık sektörünü birden çok boyutla ele alıp, kurumsal yapının bankacılık sektörü üzerindeki etkisini inceleyen neredeyse hiç çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple de yapılan çalışmada kurumsal yapının temel bileşenleri olan demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin bankacılık performansına olan etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bankaya özgü, makroekonomik ve kurumsal yapı gibi bir takım kontrol değişkenler kullanılarak demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin bankacılık performansına etkisinin daha net ortaya konulması amaçlanmıştır.

Tez çalışmasında, demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin bankacılık performansı üzerindeki olası etkilerinin dinamik ekonometrik yöntemler kullanılarak test edilecek olması, araştırmanın literatüre bir katkısı olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın ayrıca; seçilen analiz yöntemi, kullanılan örneklem ve değişkenler bakımından özgün değer içerdiği ifade edilebilir.

Bu tez çalışmasında 36 gelişmiş ve 46 gelişmekte olan ülkeler örneklem olarak kabul edilmiştir. Söz konusu ülkelere faaliyet gösteren bankaların verileri toplanmış ve bankacılık sektörlerini en iyi şekilde temsil etmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer önemli bir özellik de, bankacılık performansının karlılık ve maliyet verimliliği yönleri ile incelenecek olmasıdır. Aynı zamanda karlılığa dayalı performans analizi için üç ayrı ölçütünün kullanılmasıdır. Bunlar; Aktif karlılık oranı (ROA), Özkaynak karlılık oranı (ROE) ve Net faiz marjıdır (NIM). Maliyet verimliliğine dayalı performans analizi için iki ayrı ölçüt kullanılmaktadır. Bunlar; Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler (BGGTA) ve Banka Maliyeti/Toplam Gelir (BMTG)'dir. Sonuç olarak, çalışmamız iki boyuttan oluşup, modelleme beş ayrı bağımlı değişken bazında yapılmaktadır.

Literatürde bankacılık sektörünün performansını birden fazla boyutla ele alan, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yoğunlaşan ve aynı zamanda karşılaştırması yapılan, ülke bankacılık sistemlerini bu kadar yüksek şekilde temsil eden örneklem büyüklüğüne sahip bir çalışmanın çok nadir olması, kurumsal yapının temel bileşenleri olan demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin çalışmaya dahil edilmesinden dolayı yapılan bu çalışmanın önem arz ettiği düşünülmektedir.

3.3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bankacılık ile ilgili birçok açıdan çok fazla çalışma yapılmış olması bakımından performans analizini dikkate alan çalışmalar da aynı şekilde fazlaca vardır. Fakat banka performans analizi örneklemini genel olarak üç kategoride incelendiğini görmekteyiz. Bu kategoride ilk olarak; ülkeler bazında yapılan çalışmalar, ikinci olarak; belirli bir coğrafyadaki bölgeler veya ülkeler için yapılan çalışmalar ve son olarak üçüncü kategoride sadece bir ülke dikkate alan çalışmalar olarak sınıflandırılmıştır. Çalışmamızdaki ülkeler gelişmişlik seviyeleri baz alınarak, hem birlikte hem de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler şeklinde iki kategoride değerlendirilmiştir. Ülke sınıflandırmaları yapılırken, IMF'nin ülkelere dair sınıflandırması baz alınmıştır.

Çalışmada incelenen ülkelerin hem birlikte hem de ülke gruplarına ayrılmasının nedeni ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin farklılığının da baz alınarak analize tabi tutulmalarının hedeflenmesidir. Bu şekilde demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin etkisinin, ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklılık gösterip göstermediğinin anlaşılması, aynı zamanda çalışmada kullanılan ülkelere bir bütün olarak etkisinin olup olmadığının anlaşılması amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda ülkeler gelişmişlik seviyelerine göre 2 farklı grup olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte analize katılan ülkeler, tüm ülkelerin de dahil edildiği ayrı bir grup ile de analize dahil edilmiştir. Bu şekilde hem gelişmişlik seviyelerine göre demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin etkilerini görmenin mümkün olması, hem de çalışmada kullanılan bütün ülkelerin dahil edildiği “Tüm Ülkeler” grubu ile genel olarak demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin bankacılık performansına etkisinin tahmin edilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma 2005 ve 2017 yılları için toplam 82 ülkeyi kapsamıştır. Çalışmaya 36 gelişmiş ülke, 46 gelişmekte olan ülke katılmıştır. Ülke grupları oluşturulurken ülkelere ait verilerin ulaşılabilirliği göz önünde bulundurulmuştur.

Analiz çalışmasında dinamik panel tahmin yöntemlerinden biri olan Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998) tarafından geliştirilen sistem genelleştirilmiş momentler yöntemi tahmincisi yani Sistem GMM kullanılmıştır. Bu tez çalışmasında, ekonometrik analizler Stata programı yardımıyla gerçekleştirilmiş ve Roodman (2009) tarafından yazılan kod kullanılmıştır.

3.3.3. Ekonometrik Metodoloji

Panel veri, çeşitli zaman dilimleri içerisinde firmalar, ülkeler, hane halkları gibi birimlerin yatay kesitleri üzerindeki gözlemlerinin havuzlaştırılması anlamına gelmektedir. Bu gözlemlerin elde edilebilmesi, belirli bir süreç boyunca söz konusu birimlerin ölçülmesi ve izlenmesi ile mümkün olmaktadır (Baltagi, 2005: 1). Panel veri yöntemi sayesinde, birimlere ait farklılıklar kontrol edilebilir, daha bilgilendirici doneler elde edilebilir, daha karmaşık davranışsal modeller oluşturulabilir, zaman boyutunun kısa olmasının dezavantajı giderilebilmektedir. Diğer taraftan panel veri yönteminin; ölçüm hatalarının çarpıklığı, seçicilik sorunları ve yatay kesit bağımlılığı şeklinde kısıtları vardır (Baltagi, 2005: 4; Hsiao, 2006: 3).

Panel veri yöntemi kendi içerisinde statik ve dinamik panel veri yöntemi şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Statik panel veri yöntemlerinde (sabit ve rassal etkiler modeli gibi) değişkenlerin kendi gecikmeli değerleri model tahminlerinde yer almazken, dinamik panel veri tahminlerinde (Arellano-Bond (1991), Arellano-Bover (1995) ve Blundell-Bond (1998) tahmincileri gibi) göz ardı edilen bu durum dikkate alınmaktadır. Dinamik panel veri tabanlı analiz yöntemleri panel veri analizi arasında en yaygın kullanılan yöntemlerden biridir. Özellikle gerek mikro gerekse de makroekonomi verileri ile çalışılırken, değişkenlerin kendi değerlerinden etkilenme olasılığı söz konusu olabilmektedir. Böylece model, modelin sağ tarafına bağımlı değişkenin gecikmesini ekleyerek dinamik bir yapı kazanır (Bun ve Sarafidis, 2013:16; Tatoğlu, 2013: 80). Örneğin, firmaların kar oranları geçmiş yıl karları ile ilişkili olabilmektedir. Bir firma, x_{t-1} yılında kar elde etmiş ise bu kar düzeylerinin belirli bir bölümünü tasarruf ve yatırıma kanalize ederek, (diğer değişkenlerin çok değişmediği varsayımı altında) x_t yılında bu karlılığını sürdürmesi beklenebilir.

3.3.3.1. Arellano - Bover/Blundell-Bond Sistem GMM Yöntemi

Günümüzde Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) ve Sistem GMM tahmincisi en küçük kareler yönteminin içsellik problemleri, yanlış ve tutarsız olmasından dolayı giderek daha popüler hale gelmiştir.

Son zamanlarda, GMM tahmincisi dinamik panel veri modelleri için sıkça tercih edilmektedir. İki GMM tahmincisi yaklaşımı vardır. Bunlardan ilki Arellano ve

Bond (1991) tarafından geliştirilen standart ilk farklılaştırılmış tahmin edici yöntemdir. Bu tahminci, Anderson ve Hsiao (1981) tahmincisinin genişletme modeli olarak kabul edilebilir. İkincisi Arellano-Bover/Blundell-Bond tarafından geliştirilen Sistem GMM tahmincisidir. Çalışmamıza uygun dinamik panel modelin temel gösterimi aşağıdaki gibidir:

$$y_{i,t} = \alpha y_{i,t-1} + \beta x_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (3.1)$$

$$\varepsilon_{i,t} = \mu_i + v_{i,t}$$

$$E[\mu_i] = E[v_{i,t}] = E[\mu_i v_{i,t}] = 0$$

Burada $y_{i,t}$ bağımlı değişken, $x_{i,t}$ modeli açıklamakta kullanılan bağımsız değişkenleri; $\varepsilon_{i,t}$ iki ortogonal (dikey) hata bileşenlerinden sabit etkiler μ_i ve saf hata terimi $v_{i,t}$ 'nin toplamıdır. i ülke dönemini, t ise zaman dönemini göstermektedir (Zortuk ve Karacan, 2018: 11).

Anderson ve Hsiao (1981) sabit etkileri ortadan kaldırmak için (1) numaralı denklemin farkını alarak, $\Delta y_{i,t-1}$ yerine (hata terimi ile arasındaki otokorelasyonu engellemek için) $y_{i,t-2}$ 'i araç değişken olarak yararlanmıştır. Birinci farkların alınmasıyla birim etki (μ_i) modelden düşmüştür. Bu şekilde, $y_{i,t-1}$ ile $\varepsilon_{i,t-1}$ arasındaki korelasyon nedeniyle araç değişkenler kullanılmaktadır. Her bir gecikmeli değişkenin bir önceki fark hata terimi ile korelasyonu sıfır olacağından ($y_{i,t-1} - y_{i,t-2}$) ile yüksek korelasyonlu ve ($v_{it} - v_{it-1}$) ile korelasyonsuz olan uygun bir araç değişken olarak y_{it-2} kullanılmaktadır. Bu gecikmeli değişkenler diğer bağımsız değişkenlerle ilişkilidir ancak hata terimleriyle ilişkili değildir. Buna göre, Anderson ve Hsiao tahmincisi tutarlı sonuçlara sahiptir, ancak etkisiz sonuçlar elde ettirmektedir.

Bu açıdan, Arellano ve Bond (1991) dinamik panel veri modellerinde fark GMM yaklaşımının kullanılmasını tavsiye etmişlerdir. Arellano ve Bond'un (1991) yaklaşımı, Anderson ve Hsiao'nun (1981) yaklaşımının örnekteki tüm bilgileri yansıtmadığı fikrine dayanmaktadır. Buna dayanarak, tüm gecikmeli değişkenler, bireysel etki ve sabit terimi ortadan kaldırmak için dinamik panel veri modelinde araç değişkenler olarak kullanılmalıdır (Arellano ve Bond, 1991: 281; Çetin ve Seker, 2014: 135; Baum, 2006: 232). Açıklanmış olduğu üzere Anderson ve Hsiao (1981)'nin birinci

fark denklemindeki $\Delta y_{i,t-1}$ ve $\Delta x_{i,t-1}$ değişkenleri yerine x ve y 'nin tüm gecikmeli değerleri araç değişken olarak kullanılmakta olup matris formu aşağıdadır:

$$Z_i = \begin{bmatrix} (y_{i1}, x_{i1}, x_{i2}) & 0 & \cdots & 0 \\ 0 & \ddots & \cdots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \cdots & (y_{i1}, \dots, y_{i,T-2}, x_{i1}, \dots, x_{i,T-1}) \end{bmatrix} \quad (3.2)$$

İlk fark GMM tahmincisinin ardından moment koşulları şöyledir

$$E[y_{i1} v_{i,t}] = 0, \quad i = 1, \dots, n \quad t = 2, \dots, T \quad (3.3)$$

Bu varsayımlar altında yukarıdaki oluşturulan matris $(T-2)(T-1)/2$ boyutlu moment koşulunu aşağıdaki gibi sağlamaktadır:

$$E[y_{i,t-2} \Delta \varepsilon_{i,t}] = 0; \quad t = 3, \dots, T, \quad (3.4)$$

ve

$$E[x_{i,t-1} \Delta \varepsilon_{i,t}] = 0; \quad t = 2, \dots, T, \quad (3.5)$$

Bu denklemde $y_{i,t-2} = (y_{i1}, y_{i2}, \dots, y_{i,t-2})$ ve $\Delta \varepsilon_{it} = \varepsilon_{it} - \varepsilon_{i,t-1} = \Delta y_{it} - \alpha \Delta y_{i,t-1}$ şeklindedir.

Bununla birlikte, Arellano ve Bond'un (1991) standart ilk farklılaştırılmış GMM tahmincisi bazı potansiyel zayıflıklara sahiptir. Kısa zaman dönemlerinde ($T < 30$), açıklayıcı değişkenlerin rastsal yürüyüşe (random walk) yakın olması durumunda gecikmeli düzey, ilk farklı değişkenler için zayıf araç özelliğine sahiptir. Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998) yeni varsayımlar ekleyerek Arellano/Bond tahmincisini genişletmiştir. Bu yaklaşım, bir öncekinden daha fazla sayıda araç değişken kullanarak tahmin sonuçlarının etkinliğinin gücünü artırmıştır. Buna göre, Arellano / Bover tahmininin varsayılmasına dayanarak, doğrusal moment koşulları aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Bun ve Sarafidis, 2013:18; Tatoğlu, 2013: 86);

$$E[\Delta y_{i,t-1} \Delta \varepsilon_{i,t}] = 0; \quad t = 2, \dots, T, \quad (3.6)$$

ve

$$E[\Delta x_{i,t-1} \Delta \varepsilon_{i,t}] = 0; \quad t = 2, \dots, T, \quad (3.7)$$

x_{it} içsel olması durumunda;

$$E[\Delta x_{i,t} \Delta \varepsilon_{i,t}] = 0 ; \quad t = 1, \dots, T, \quad (3.8)$$

Sistem GMM tahmincisi (3.4), (3.5), (3.6), (3.7) ve (3.8) 'nin birleştirilmesiyle elde edilir. Bu yaklaşım, bir sistemdeki orijinal ve dönüştürülmüş denklemin birleştirilmesine dayanır. Daha düşük sapma ve daha yüksek verimlilik özellikleri nedeniyle, Sistem GMM tahmincisi çoğu tahmin ediciden, özellikle de ilk GMM tahmin edicisinden daha üstündür. Bu nedenlerle, sistem GMM tahmincisi, fark GMM tahmincisinden daha iyi performans gösterir (Arellano ve Bover, 1995: 39; Blundell ve Bond, 1998: 132).

Arellano-Bover/Blundell-Bond tahmincisinin araç değişkenlerinin ilk farkını sabit etkilerden ayıran ilave varsayımlar ekleyerek, Arellano-Bond tahmincisini geliştirmiştir. Bu yeni yaklaşım daha fazla sayıda araç değişken kullanarak tahmin sonuçlarının etkinliği önemli ölçüde arttırmaktadır. Bu iki eşitliklerin (orijinal eşitlik ve dönüştürülmüş eşitlik) bir sistem içinde birleştirilmesine dayanan bu yeni yaklaşıma Sistem GMM denmektedir (Tatoğlu, 2013: 87). Diğer bir isimlendirme ile “İki Aşamalı Sistem GMM” tahmincisi, gecikmeli birinci fark değişkenlerinin (y_{it}, x_{it}) düzey değerlerinin dönüştürülmemiş eşitlikte araç değişken olarak kullanımına imkân vermektedir. GMM yaklaşımı ile oluşturulan yeni araç değişkenler matris formu aşağıdaki şekilde gösterilmektedir:

$$Z_i = \begin{bmatrix} (\Delta y_{i2}, \Delta x_{i2}, \Delta x_{i3}) & 0 & \dots & 0 \\ 0 & \ddots & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & (\Delta y_{i2}, \dots, \Delta y_{i,T-2}, \Delta x_{i2}, \dots, \Delta x_{i,T-1}) \end{bmatrix} \quad (3.9)$$

Buna göre,

$$y_{i,t} = \beta x_{i,t} + \gamma Z_i + \varepsilon_{i,t} \quad (3.10)$$

şeklindeki Sistem GMM modeli oluşmaktadır.

Fark eşitliğinde araç değişkenin yerini alan değişkenlerin gecikmeli değerleri, eşitliğinin ise, gecikmeli birinci fark değerleriyle araç değişken yerine kullanılan değişkenlerin birleştirilmesine dayanan İki Aşamalı Sistem GMM tahmincisi; sonlu örneklem sapmasını azaltmakta, duyarlılığı arttırmaktadır. Sistem GMM, fark GMM

tahmincisiyle karşılaştırıldığında çoğu zaman daha etkin ve sapmasız katsayı sonuçları vermektedir (Baltagi, 2005: 6).

Yeni geliştirilmiş olan İki Aşamalı Sistem GMM tahmincisi güvenilirliğini üç ana koşul sağlamalıdır (Kök, Dündar ve Ekinci, 2018: 231; Roodman, 2006: 17).

1. GMM tahmincisinde hataların birinci dereceden otokorelasyon çıkması beklenirken, ikinci dereceden otokorelasyon çıkmaması koşulunu sağlamalıdır. Kurulan H_0 hipotezleri birinci dereceden ve ikinci dereceden otokorelasyon olmadığı şeklinde tanımlandığı için AR(1)'de boş hipotezin reddedilmesi, AR(2)'de ise boş hipotezin kabul edilmesi uygun istatistiki sonuçların geçerliliği için gerekmektedir.

2. Sistem GMM zayıf araç değişkenler tanımlanmasından dolayı sapmalı tahminlere yol açabilmektedir. Bu nedenle dikkat edilmesi gereken husus araç değişken sayısının gözlem sayısını aşmamasıdır. Ayrıca modelin doğru tanımlandığının ve araç değişkenlerin uygun olup olmadığını belirten “aşırı tanımlama kısıtlarının geçerliliği” yönünde bilgi veren Hansen test istatistiğinin kontrol edilmesi gerekmektedir. Hansen test istatistiğine ait olasılık değerinin 0.05 veya 0.10 anlamlılık düzeyine sahip kritik değerlerden büyük olması boş hipotezin kabulü anlamına gelmektedir. Bu kabul edilen hipotez model tanımlamasının doğru seçildiğini ve araç değişkenlerin geçerli olduğunu bizlere belirtmektedir.

3. Bağımlı değişkenin gecikmeli değeri 1'den küçük olmalıdır. Modelde ülke karakteristikleri bakımından durağan durum dengesine ilişkin ortaya çıkan sapmaların varsayımsal olarak farklılık göstermesi beklenir. Daha açık bir şekilde sistem GMM'in geçerliliği için modelde yakınsama göstergesi olarak kabul edilen bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin birden küçük olması gerekmektedir.

GMM'nin geçerliliği ile ilgili diğer bir varsayım, araçların dışsal olduğudur. Sargan (1958), Hansen (1982), Magdalinos (1988) tarafından geliştirilen J-testi ve LM testi, araçların geçerliliğini kontrol etmek için en bilinen testlerdir (De Blander, 2008: 4). GMM de modelin uygunluğunu değerlendirmek için Hansen J testi yaygın olarak yapılır. Roodman'da (2009) tartışıldığı gibi, küresel olmayan bir hata terimi varsa, Sargan istatistiğinden elde edilen sonuçlar tutarsız olacaktır. Hansen J testi, araç değişkenlerin geçerliliğini test ederken heteroskedasite problemini dikkate alır. Hansen J istatistiğine göre, eğer sıfır hipotezi reddedilirse, araçlar tahmin için uygun değildir.

Ek olarak, GMM metodu “T” arttıkça araç çoğalma problemine sahiptir (Roodman, 2009: 86). Bu problem, içsel değişkenlerin aşırı tanımlanmasına, katsayı tahmin edicilerinin araç dışı tahmin edicilere yakınlaşmasına ve dolayısıyla taraflı sonuçlara yol açabilir. Ayrıca, ekstra araç kullanmak araç testlerinin gücünü azaltmaya yol açmaktadır. Araç değişkenlerin bolluğu, Sistem GMM yöntemi ile elde edilen aşağı yönlü yanlışlık standart hata terimlerinin oluşmasına neden olmaktadır (Altunok ve Fendoğlu, 2015: 8).

Daha sonra, GMM regresyonunun panel verileri üzerindeki geçerliliğini değerlendirmek için Arellano Bond AR (1) ve AR (2) testleri kullanılır. Genel görüşe göre, modelde birinci derece otokorelasyon vardır ancak ikinci derece yoktur şeklinde beklenmektedir (Piper, 2014: 14).

Çalışmamızda sistem tahmini için Roodman (2009) kullanılmıştır. Bu komut hem Arellano Bond'un fark tahminini hem de Bond ve Blundell'in sistem tahminini içerir. Ayrıca, “xtabond2” otomatik olarak birinci ve ikinci dereceden otokorelasyon raporları üretir. Aynı zamanda, bu komut araç değişkenlerin geçerliliğini Hansen J istatistiği ile test etmeyi sağlar.

3.3.3.2. Araştırma Hipotezleri

Çalışmada öncelikle üzerinde durulan dört temel hipotezler; demokrasinin banka karlılığı üzerindeki etkisini ele alan H_1 hipotezi, ekonomik özgürlüklerin banka karlılığı üzerindeki etkisini ele alan H_2 hipotezi, demokrasinin banka maliyet verimliliği üzerindeki etkisini ele alan H_3 hipotezi, ekonomik özgürlüklerin banka maliyet verimliliği üzerindeki etkisini ele alan H_4 hipotezidir. Araştırma hipotezleri çalışma kapsamında ilgili yerli ve yabancı yazında yer alan çalışmalar incelenerek aşağıdaki gibi kurulmuştur (Djalilov ve Piesse, 2019: 311; Chen, Liang ve Yu, 2018: 44; Ghosh, 2016: 63)

Çalışmanın temel hipotezleri,

H_1 : Demokrasi endeksi boyutu banka karlılığı üzerinde etkilidir.

H_2 : Ekonomik özgürlük endeksi boyutu banka karlılığı üzerinde etkilidir.

H_3 : Demokrasi endeksi boyutu banka maliyet verimliliği üzerinde etkilidir.

H₄: Ekonomik özgürlük endeksi boyutu banka maliyet verimliliği üzerinde etkilidir.

3.3.4. Model ve Veri Seti

Bu çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler özelinde, 2005-2017 dönemi için, demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin banka performansı üzerindeki etkileri dinamik panel veri yöntemleri kullanılarak araştırılmaktadır. Çalışmada kullanılan veri seti Tablo 3.1’de sunulmaktadır. Buna göre bankacılık performans ile ilgili olarak beş farklı bağımlı değişken kullanılmaktadır. Karlılığa dayalı performans değişkenleri Aktif Karlılık Oranı(ROA), Özkaynak Karlılık Oranı(ROE) ve Net Faiz Marjı(NIM) olup bağımlı yani açıklanan değişkenler olarak belirlenmiştir. Maliyet verimliliğine dayalı performans değişkenleri ise Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler (BGGTA) ve Banka Maliyeti/Toplam Gelir (BMTG) olup bağımlı yani açıklanan değişkenler olarak belirlenmiştir. Bankacılık performansını etkileyen açıklayıcı değişkenler ise, kurumsal yapı göstergesi olarak Demokrasi indeksi (DEM) ve Ekonomik Özgürlük indeksi (OZG), Makroekonomik gösterge olarak Gayrisafi Yurt içi Hasıla Büyüme Oranı (GSYİH) ve Enflasyon oranı (ENF), Bankacılık göstergesi olarak Banka Konsantrasyon Oranı (BK), Banka Faiz Dışı Gelir/ Toplam Gelir Oranı (FDGTG), Merkez Bankası Varlıkları/GSYİH Oranı (MBVGSYİH), Banka Mevduatı/GSYİH Oranı (BMGSYİH), Z Puanı (ZS), Mevduattaki Likit Varlık/Kısa Vadeli Fonlama Oranı (MLVKVF) olmak üzere 3 başlık altında toplanmıştır. Maliyet verimliliğine dayalı performans değişkenleri olan Banka Genel Giderler/ Toplam Aktifler Oranı (BGGTA) ve Banka Maliyeti / Toplam Gelir Oranı (BMTG), karlılığa dayalı performans analizinde bankacılık göstergesi açıklayıcı değişkenleri olarak yer almaktadır. Uygulamada spesifik olarak bankacılık performansını etkileyen ana değişken; Demokrasi (DEM) ve Ekonomik Özgürlük (OZG) değişkenleridir. Diğer değişkenler, kontrol değişkeni olarak belirlenmiştir. Değişkenlere ait veriler Dünya Bankası, The Economist Intelligent Unit ve Fraser Enstitüsü’den yararlanılarak derlenmiştir.

Tablo 3.1: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Tanımları

Değişken	Açıklama	Kaynak
ROA	<i>Aktif Karlılık Oranı(Net Kar / Aktif Toplamı)</i>	WDI
ROE	<i>Özkaynak Karlılık Oranı(Net Kar / Özkaynak Toplamı)</i>	WDI
NIM	<i>Net Faiz Marjı(Net Faiz Gelirleri / Aktif Toplamı)</i>	WDI
BK	<i>Banka Konsantrasyon Oranı</i>	WDI
FDGTG	<i>Banka Faiz Dışı Gelir / Toplam Gelir</i>	WDI
MBAGSYİH	<i>Merkez Bankası Aktifleri / GSYİH</i>	WDI
BMGSYİH	<i>Banka Mevduatı / GSYİH</i>	WDI
ZS	<i>Z Skoru</i>	WDI
LVKVFM	<i>Likit Varlıklar / Kısa Vadeli Fonlar ve Mevduat</i>	WDI
BGGTA	<i>Banka Genel Giderler / Toplam Aktifler</i>	WDI
BMTG	<i>Banka Maliyeti / Toplam Gelir</i>	WDI
GSYİH	<i>Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Büyüme Oranı</i>	WDI
ENF	<i>Enflasyon Oranı</i>	WDI
DEM	<i>Demokrasi Endeksi</i>	EIU
OZG	<i>Ekonomik Özgürlük Endeksi</i>	Fraser Institute

Çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler aşağıda kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

- **Banka Konsantrasyonu (BK):** Ülkenin aktif toplamı bakımından en büyük üç bankasının toplam aktiflerinin bankacılık sektörünün toplam aktiflere oranını göstermektedir. Konsantrasyonun banka karlılığı üzerindeki etkileri konusunda literatürde zıt sonuçlara ulaşılmıştır. Bazı çalışmalarda konsantrasyondaki artışın banka karlılığını olumsuz, bazı çalışmalarda ise tersi sonuçlar elde edilmiştir.

Daha az rekabetçi olan bir bankacılık endüstrisinde karlar genellikle daha yüksektir. Az sayıda banka mevduatlara daha düşük oranlar ödeyerek, krediler ve ücretler için daha yüksek oranlar talep ederek ve daha yüksek karlar elde ederek dolaylı ya da açık bir şekilde gizleme yapabilir ya da piyasa güçlerinden bağımsız olarak yararlanabilir. Daha büyük bankalar da ölçek ekonomilerinden yararlanmaktadır. Yüksek konsantrasyonlu piyasalar bu nedenle doğal olarak daha kârlıdır. Banka yoğunlaşmasının piyasada bulunan büyük ölçekli bankaların büyüklüklerinin rekabet yapısı üzerinde olumsuz etki yaratarak mali sisteme yeni girişleri engellediğini, fiyatları yükselttiğini bulmuşlardır.

Diğer açıdan bakıldığında ise; finansal konsantrasyonun artmasının ulusal ekonomideki rekabet koşullarını iyileştirdiği ve bu durumun ise faiz marjlarını daraltarak, aktif karlılığının olumsuz etkilenmesine neden olduğu düşünülmektedir.

- **Banka Faiz Dışı Gelir/ Toplam Gelir (FDGTG):** Bankaların gelir veya kazanç akışları iki bileşene ayrılabilir: faiz ve faiz dışı gelirler. İlki, farklı türden kredilerden elde edilen faiz ve yatırım amaçlı menkul kıymetler gibi geleneksel ticari banka faaliyetlerini içerir. İkincisi; yatırım bankacılığı, varlık yönetimi ve sigorta taahhütleri, kredilerden alınan ücret ve komisyonlar, alınan kar payları, ödeme hizmetleri gibi bankacılık hizmet gelirleri, aktiflerin satışından elde edilen gelirler, ticaret ve türevleri içerir. Bu işlemlere bankacılıkta çeşitlendirme denmektedir. Türdeş olmayan heterojen bir karışımla, çeşitlendirmenin kontrol edilmesi zorunludur. Genel olarak, daha çeşitlendirilmiş bankalar olumsuz piyasa şoklarına uyum sağlayabilir ve daha yüksek kâr elde etmeleri beklenir. Çeşitlendirme her bir ülke için banka faiz dışı gelirin toplam gelirdeki payı ile ölçülmektedir.
- **Merkez Bankası Aktifleri/GSYİH(MBAGSYİH):** Ülkedeki finansal kalkınmanın göstergesi için bir vekil değişkendir. Merkez bankası varlıklarının GSYİH'ye oranıdır. Merkez bankası varlıkları, Merkez Bankası'nın yurt içi reel finansal olmayan sektördeki alacaklarıdır. Zaman içinde merkez bankası müdahalelerinin büyüklüğünün, değişikliklerinin bir göstergesi olarak alınabilir.
- **Banka Mevduatı/GSYİH(BMGSYİH):** Bankada kuruluş sermayesi ve tasarruflardan elde edilen vadeli, vadesiz mevduatların GSYİH oranıdır. Finansal sektörde borç verme faaliyetleri için mevcut mevduat kaynaklarının stok göstergesidir. Bu oran ülkelerin gelir düzeylerine göre pozitif olarak değişmektedir. Mevduatın büyük bir kısmı, ödünç alınan fonlara kıyasla daha istikrarlı ve daha ucuz bir fon oluşturduğundan karlılığı artırmalıdır.
- **Z Skoru (ZS):** Firmaların ve şirketlerin finansal yapılarının ne kadar güvende olduğunu ve kısa vadede şirketleri finansal açıdan bir sorun bekleyip beklemediğini gösterir. Şirketlerin finansal başarısının belirlenmesinde aktiflerin karlılık oranı ile borç özkaynak oranı en etkin göstergeleridir. Edward Altman tarafından geliştirilen Z-skoru modeli ile firmaların finansal başarıları ve güçleri ölçülmeye çalışılmaktadır. Belirlediği referans aralığı göz önünde bulundurarak firmanın finansal başarı durumuna dair değerlendirme yapmıştır.

Altman'ın Z-skoru modelinde kullandığı 5 rasyo sırasıyla;

- ✓ İşletme sermayesi/aktifler,
- ✓ Dağıtılmamış karlar/ Aktifler,
- ✓ Faiz ve vergi öncesi kazançlar/ Aktifler,
- ✓ Sermayenin Piyasa değeri/ Pasiflerin defter değeri,
- ✓ Satışlar/ Aktifler'dir.

Elde edilen Z-Skorunun değerlendirilmesi ile ilgili olarak aşağıdaki referans aralıklarını belirlemiştir. Z-Skorun 2.99'dan büyük olması firmanın finansal açıdan sıkıntı yaşamayan bir firma olduğunu, 1.8'den küçük olması firmanın finansal başarısız bir firma olduğunu, skorun iki değer arasında olması ise değerlendirme yapılamayan durum olarak nitelendirilmiştir (Altman, 1968:594).

Altman'ın geliştirmiş olduğu model pek çok uygulayıcı tarafından kabul görmüştür. Bunun temel sebebi ise fonksiyonu oluşturan temel rasyoların likidite, karlılık, varlık verimliliği ve kaldıraç oranı gibi finansal yönetimde büyük önem arz eden hususlara odaklanmış olmasından kaynaklanmaktadır (Kulalı, 2016: 286).

- **Likit Varlıklar/Kısa Vadeli Fonlar ve Mevduat (LVKVFEM):** Daha fazla likit varlığa sahip olan bankaların daha güvenli bir varlık portföyüne sahip oldukları ve dolayısıyla daha düşük kar elde ettikleri düşünülmektedir. Bu, Likit Varlıklarının Kısa Vadeli Fonlar ve Mevduat toplamının oranı ile ölçülmektedir. Likit varlıklar, banka nakit sermayesi ve bankalardan alacakları, alım satım amaçlı menkul kıymetleri, bankalara verilen krediler ve avansları, ters repo ve nakit teminatlarını içermektedir. Kısa vadeli fonlar ve toplam müşteri mevduatı ise kısa vadeli borçlanmayı (para piyasası araçları) ve cari dönem tasarruflardan elde edilen mevduatı içermektedir. Likit varlıkların payı, bankanın mevduat yükümlülüklerini gelir getiren varlıklara dönüştürme yeteneğini yansıtır; bu da bir ölçüde bankanın işletme verimliliğini yansıtır.
- **Banka Genel Giderler/ Toplam Aktifler (BGGTA):** Banka yönetiminin verimliliğini yansıtmaktadır. Maliyetler ve faiz dışı giderlerin toplamının toplam aktiflere oranı ile ölçülmektedir. İyileştirilmiş yönetsel verimliliğin yol açtığı maliyetlerde bir azalmanın karlılığı artırması beklenmektedir.

Bankanın genel giderleri; idari giderler, ücretler ve çalışanlara tazminat, reklam giderleri, emlak maliyetleri, bankaların faiz ödemeleri ve vergiler hariç işletme maliyetleri olarak tanımlanır. Daha yüksek BGGTA, daha fazla maliyet verimsizliğini yansıtmaktadır.

- **Banka Maliyeti / Toplam Gelir (BMTG):** Maliyet verimliliğinin başka bir ölçüsü de bankaların maliyetinin toplam gelire oranıdır. Bankacılık verimliliğinin nihai göstergesi, genel maliyetleri gelirlere göre ölçen maliyet-gelir oranı, yüksek olduğunda daha düşük maliyet verimliliği seviyelerini göstermektedir.

Maliyet-gelir oranı bankanın kârlılığını etkileyen bir faktördür. Faaliyet giderlerinin faaliyet gelirlerine bölünmesiyle tanımlanan maliyet gelir oranı, operasyonel verimliliği incelerken bankanın kıyaslaması için kullanılabilir. Literatürde maliyet gelir oranı ile bankanın kârlılığı arasında ters bir ilişki olduğunu gözlemlenmiştir.

- **Gayrisafi Yurt içi Hasıla Büyüme Oranı (GSYİH):** Ülkedeki toplam iktisadi faaliyeti ölçmek ve sektörlerin üretimdeki ağırlığı ve gelişimini en kapsamlı biçimde yansıtmak üzere, fiyat etkisinden arındırılmış reel üretim seviyesini yansıtan bir gösterge olarak üretim yöntemine göre hesaplanan GSYİH zincirleme hacim endeksinin yıllık artış (yüzdesel) oranı, ülkedeki büyüme oranına temel teşkil etmektedir.

Ülke ekonomisinin büyüme kaydettiği dönemlerde kredi piyasasının da canlılık kazanacağı, böyle dönemlerde bankaların risk iştahının görece daha çok arttığı yaygın kabul gören bir görüştür. Özellikle rekabet ortamında kredi pazar payını artırma hedefine ulaşmaya çalışan bankalar kredi değerlendirme kriterlerini de gevşetirler. Daha çok kredi imkanı sunan bankaların banka kârlılığı artacaktır. Sonuç itibarıyla ülke ekonomisi büyümeye başladığında kârlılık artacağından büyüme oranı ile bankacılık performansı arasında pozitif bir ilişki beklenmektedir.

Önceki çalışmalarda, Carvallo ve Kasman (2005), Dietsch ve Lozano-Vivas, (2000) Fang, Hasan ve Marton (2011); panel verilerde kontrol değişkenleri olarak ekonomik değişkenler kullanılmıştır. Yazarlar, kontrol değişkenleri olmayan bir

modelden elde edilen verimlilik puanlarının güvenilir olmadığını belirtmişlerdir. Daha yüksek verimlilik seviyesinin ise artan rekabete yol açacağını belirtmişlerdir.

- **Enflasyon Oranı (ENF):** Enflasyon, beklentilerden en fazla etkilenen makro iktisadi değişkenlerin başında gelmekte olup ürünlerin pazara çıktığı aşamadaki fiyat düzeyini yansıtmak amacıyla hesaplanan üretici fiyatları endeksi (ÜFE) ekonominin arz tarafından kaynaklanan enflasyon baskısının bir göstergesi olarak değerlendirilir.

Kuramsal olarak enflasyon ile banka karlılığı arasındaki ilişki bir miktar belirsizlik taşımaktadır. Enflasyon doğası gereği parasal varlıkların değerini düşürücü etki yaptığından firmaların borç ödeme servisini kolaylaştırması, dolayısıyla banka karlılığının normal akışında sağlanması beklenir. Bununla birlikte enflasyona paralel biçimde yükselen faiz oranları borç ödeme servisinin kapasitesini sınırlar. Enflasyonla birlikte firmaların satış gelirleri artmıyorsa, özellikle ekonomi daralıyorsa, üretim maliyetlerinin yıpratıcı etkisi nedeniyle oluşacak kaynak sorunu borç çevrimini de olumsuz etkileyeceğinden bankaların karlılığı muhtemel azalacaktır.

Bu açıklamalar ışığında, enflasyon oranı ile banka karlılığı arasındaki ilişkinin yönü, enflasyonun trend döneminin uzunluğuna bağlı biçimde, pozitif veya negatif olabilir. Enflasyon arttıkça ülkelerin büyüme oranları düşmektedir. Dolayısıyla ülkemizde enflasyon olgusu uzun süre belirsizlik karakteristik özelliğiyle izlenen makroekonomik göstergelerden biri olmuştur.

- **Demokrasi Endeksi (DEM):** The Economist Intelligence Unit tarafından yayınlanan Demokrasi Endeksi, 165 ülkeyi kapsamaktadır. Ekonomist İstihbarat Birimi (EIU) tarafından yıllık bazda, 0'dan 10'a kadar bir ölçek olarak hesaplanmaktadır. İsveç'in Stockholm kentinde kayıtlı Gapminder Vakfı bunu yüzde olarak iletişimi kolaylaştırması açısından 0'dan 100'e kadar bir ölçek biçimine dönüştürmektedir. EIU, bu sayıyı, farklı alanlardaki uzmanların tahminlerine ve Dünya Değerler Anketi gibi çeşitli kaynaklardan alınan verilere dayanarak oluşturmakta ve demokrasinin 60 yönünü birleştirerek hesaplamaktadır. 60 göstergenin beş alt dizini;
- Seçim çoğulculuğu endeksi;
- Hükümet endeksi;

- Siyasi katılım endeksi;
- Siyasi kültür endeksi;
- Sivil özgürlük endeksidir. (The Economist Intelligence Unit,2019)

Demokrasi endeksi beş alt kategoriye dayanarak oluşturulmaktadır. Yani demokrasi endeksi ana endeksi altında beş adet alt endeks bulunmaktadır. Bunlar; seçim süreci ve çoğulculuk, sivil özgürlükler, hükümetin işleyişi, siyasal katılım ve siyasal kültürdür.

The Economist Intelligence Unit (EIU) bütün bu kriterleri bir arada değerlendirerek genel bir skor oluşturmuş ve ülkelerin demokratikleşme seviyelerini belirlemiştir. Elde ettikleri genel skorlarla ülkeleri dört kategoriye ayırmıştır. 0-40 arası skora sahip ülkeler “otoriter rejim”, 40-60 arası skora sahip ülkeler “karma rejim”, 60-80 arası skora sahip ülkeler “kusurlu demokrasi” ve 80-100 arası skora sahip ülkeler “tam demokrasi” şeklinde sınıflandırılmıştır.

- **Ekonomik Özgürlük Endeksi (OZG):** Fraser Enstitüsü (Fraser Institute) tarafından hazırlanan, “Dünya Ekonomik Özgürlüğü” (Economic Freedom of the World: EFW) endeksi, 162 ülke için hesaplanmaktadır. İlk başlarda 1970-2000 yılları arasında beşer yıllık hazırlanan indeks, 2000 yılından itibaren yıllık olarak hazırlanmıştır. Ülkelerin özgürlük endeksi hesaplanırken on üzerinden puanlama yapılmaktadır. Ülkeler derecelendirilirken en düşük seviye sıfır en yüksek seviye on değeridir. Ülkenin sahip olduğu değer sıfıra yaklaştıkça özgürlük seviyesi azalmakta, ona yaklaştıkça ekonomik özgürlük seviyesi artmaktadır (Gwartney, Lawson ve Murphy, 2018: 25).

Modelin kapalı gösterimi olan (1) numaralı eşitlikte Y_{it} bağımlı değişkeni yerine, bankacılık karlılığına dayalı performans belirleyicileri olan ROA_{it} , ROE_{it} , NIM_{it} ve bankacılık maliyet verimliliğine dayalı performans belirleyicileri olan $BGGTA_{it}$ ve $BMTG_{it}$ konulmak suretiyle açıklayıcı değişkenlerle birlikte parametrik formu aşağıdaki gibidir:

$$ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 ROA_{it-1} + \beta_2 BK_{it} + \beta_3 FDGTG_{it} + \beta_4 MBAGSY\ddot{I}H_{it} + \beta_5 BMGSY\ddot{I}H_{it} + \beta_6 ZS_{it} + \beta_7 LVKVFM_{it} + \beta_8 BGGTA_{it} + \beta_9 BMGO_{it} + \beta_{10} GSY\ddot{I}H_{it} + \beta_{11} ENF_{it} + \beta_{12} DEM_{it} + \beta_{13} OZG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (\text{Model 1})$$

$$ROE_{it} = \beta_0 + \beta_1 ROE_{it-1} + \beta_2 BK_{it} + \beta_3 FDGTG_{it} + \beta_4 MBAGSY\ddot{I}H_{it} + \beta_5 BMGSY\ddot{I}H_{it} + \beta_6 ZS_{it} + \beta_7 LVKVFM_{it} + \beta_8 BGGTA_{it} + \beta_9 BMGO_{it} + \beta_{10} GSY\ddot{I}H_{it} + \beta_{11} ENF_{it} + \beta_{12} DEM_{it} + \beta_{13} OZG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (\text{Model 2})$$

$$NIM_{it} = \beta_0 + \beta_1 NIM_{it-1} + \beta_2 BK_{it} + \beta_3 FDGTG_{it} + \beta_4 MBVGSY\ddot{I}H_{it} + \beta_5 BMGSY\ddot{I}H_{it} + \beta_6 ZS_{it} + \beta_7 LVKVFM_{it} + \beta_8 BGGTA_{it} + \beta_9 BMGO_{it} + \beta_{10} GSY\ddot{I}H_{it} + \beta_{11} ENF_{it} + \beta_{12} DEM_{it} + \beta_{13} OZG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (\text{Model 3})$$

$$BGGTA_{it} = \beta_0 + \beta_1 BGGTA_{it-1} + \beta_2 FDGTG_{it} + \beta_3 MBAGSY\ddot{I}H_{it} + \beta_4 BMGSY\ddot{I}H_{it} + \beta_5 GSY\ddot{I}H_{it} + \beta_6 ENF_{it} + \beta_7 DEM_{it} + \beta_8 OZG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (\text{Model 4})$$

$$BMTG_{it} = \beta_0 + \beta_1 BMTG_{it-1} + \beta_2 FDGTG_{it} + \beta_3 MBAGSY\ddot{I}H_{it} + \beta_4 BMGSY\ddot{I}H_{it} + \beta_5 GSY\ddot{I}H_{it} + \beta_6 ENF_{it} + \beta_7 DEM_{it} + \beta_8 OZG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (\text{Model 5})$$

Modelde kullanılan bağımlı değişkenler Aktif Karlılık Oranı, Özkaynak Karlılık Oranı, Net Faiz Marjı, Banka Genel Giderler/ Toplam Aktifler Oranı ve Banka Maliyeti/Toplam Gelir Oranı, (ROA_{it} , ROE_{it} , NIM_{it} , $BGGTA_{it}$, $BMTG_{it}$) iken modellerdeki bağımsız değişkenlerden biri bağımlı değişkenin 1 dönem gecikmeli değeridir (ROA_{it-1} , ROE_{it-1} , NIM_{it-1} , $BGGTA_{it-1}$, $BMTG_{it-1}$). Aktif Karlılık Oranı, Özkaynak Karlılık Oranı, Net Faiz Marjı, Banka Genel Giderler/ Toplam Aktifler Oranı ve Banka Maliyeti/Toplam Gelir oranının 1 dönem gecikmeli değeri ile ifade edilen içsel değişken dinamik modeli karakterize etmektedir. Bankacılık sisteminde elde edilen karın bir sonraki dönemde sermaye olarak kullanılabilecek olmasından dolayı, karlılığı artırıcı etkisi düşüncesinden hareketle bankacılık performans belirleyicilerinin gecikmeli değeri ile cari değeri arasında pozitif ilişki beklenmektedir.

Temel açıklayıcı değişkenler demokrasi (DEM_{it}), ekonomik özgürlükler (OZG_{it}) ve diğer kontrol değişkenlerinin sadece cari dönem değerleri hesaba katılmıştır. Ülkelerin Z skor endeksi, Demokrasi Endeksi ve Ekonomik Özgürlük Endeksi haricindeki tüm değişkenler yüzdesel oranlı değere sahiptir.

Çalışmaya katılan ülke grupları gelişmişlik seviyelerine göre ayrılarak ve tüm ülkeler olarak ayrı bir grup olacak şekilde değerlendirmiştir. Çalışmada ele alınan

lkeler gelişmiş 36 ülke ve gelişmekte olan 46 ülke olmak üzere iki gruba ayrılmış olup toplam 82 ülkeden oluşmaktadır. Çalışmada analizi dâhil edilen lkeler Tablo 3.2. ve Tablo 3.3.' de gösterilmekte olup model tahmininde 2005-2017 dönemine ait yıllık veriler kullanılmaktadır. lke sınıflandırmaları yapılırken, IMF'nin ülkelere dair sınıflandırması baz alınmıştır (www.imf.org, 2020)

Tablo 3.2: Gelişmekte Olan lkelerin Listesi

Arnavutluk	Bosna Hersek	Ekvador	Kazakistan	Mauritius	Rusya	Ukrayna
Arjantin	Botsvana	Ermenistan	Kolombiya	Meksika	Sırbistan	Uruguay
Azerbaycan	Brezilya	Endonezya	Kosta Rika	Moldova	şili	Umman
Bahamalar	Bulgaristan	Filipinler	Kuveyt	Panama	Tayland	Ürdün
Bahreyn	Cezayir	Hırvatistan	Lübnan	Paraguay	Trinidad	
Barbados	Çin	Jamaika	Macaristan	Peru	Tunus	
Beyaz Rusya	Dominik C.	Katar	Malezya	Romanya	Türkiye	

Tablo 3.3: Gelişmiş lkelerin Listesi

Almanya	ek C.	Hong Kong	İsveç	Letonya	Polonya
A.B.D.	Danimarka	İrlanda	İsviçre	Litvanya	Singapur
Avustralya	Estonya	İzlanda	Japonya	Luksemburg	Slovenya
Avusturya	Finlandiya	İsrail	Kanada	Malta	Slovakya C.
Belçika	Fransa	İtalya	Kıbrıs	Norveç	Yeni Zelanda
Birleik Krallık	Hollanda	İspanya	Kore	Portekiz	Yunanistan

3.4. AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada bankacılık performansının analizi için Arellano-Bover/Blundell-Bond (1998) tarafından geliştirilen İki Aşamalı Sistem GMM tahmin yöntemi kullanılmaktadır. Panel veri yöntemi kendi içerisinde statik ve dinamik panel veri yöntemi şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Statik panel veri yöntemlerinde (sabit ve rassal etkiler modeli gibi) değişkenlerin kendi gecikmeli değerleri model tahminlerinde yer almazken, dinamik panel veri tahminlerinde (Arellano-Bond (1991), Arellano-Bover (1995) ve Blundell-Bond (1998) tahmincileri gibi) göz ardı edilen bu durum dikkate alınmaktadır.

zkan ve zkan (2004), Statik modellerin banka performansı çalışmalarında kullanılmasının altında, banka özelindeki değişkenlere ya da daha makro düzeydeki çok etkilerine karşı bankaların ani bir değişiklik göstererek sürekli banka performans düzeylerini değiştirebildikleri varsayımı yattığını söylemektedirler. Schultz ve ark. (2010) ise bankacılık performansı araştırmalarının birçoğunda bankacılık dışı ve

bankaya özgü değişkenler ile banka performansı arasındaki içsellik sorununu çözmeye çalışıldığını belirtmektedirler. Bu çalışmalarda kullanılan Sabit etkiler yönteminde içsellik sorunu ile karşılaşilmektedir. Sabit etkiler modeli, gözlemlenemeyen firma heterojenliğini ortadan kaldırmaya ve tutarlı tahminler üretmeye yardımcı olsa da, model hala bir firmanın belirleyicilerinin önceki, mevcut ve gelecekteki değerleri arasında korelasyona izin vermeyen katı dışsallık varsaymaktadır. Dolayısıyla model, Bağımsız değişkenlerin var olabilecek içsellik sorununun varlığı durumunda, yani hata terimleriyle ilişkili olup olmadığı, tahmincinin sapmalı ve tutarsızlığının olduğu durumlar oluşmaktadır.

Bankaların kendi içlerindeki ya da dışarıdaki dünyada olan değişikliklere banka performans politikaları bazında verdikleri tepkinin ani olmadığı; bunun bir uyum/düzeltilme süreci içinde gerçekleştiği ve bu nedenle de banka performans belirleyicilerinin etkisini görmek için oranların gecikmeli değerlerinin de analiz edilmesi gerektiği üzerine durulmuştur.

Klasik modeller ile yapılan tahmin sonuçlarında gecikmeli değerin kullanılamaması sorunu ortaya çıkmaktadır. Bazı istatistiki düzeltmeler yapılsa dahi klasik model, zaman içinde değişmeyen gecikmeli değer ile bankaya özgü etkiler arasındaki korelasyonu tamamen bertaraf edemediği için katsayı parametrelerini tam olarak doğru tahmin edemeyebilir. Sabit etkiler modelinde banka özelindeki değişkenleri yani bağımsız değişkenleri dışsal varsayarken, teorik olarak bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında nedensellik ilişkisi söz konusu olabilmektedir. Başka bir ifadeyle; bankaların performans düzeylerini değiştiren ataklar aynı zamanda bankanın pazar değeri, likiditesi ve kaldıracı gibi tahmincilerini de etkilemektedir. Bahsedilen bu nedenlerden ötürü, bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin kullanıldığı araç değişkenler tahmin metotlarının kullanımı gerekmektedir.

Bu nedenle, tahmin için geçerli araç değişkenler kullanarak içsellik sorununun üstesinden gelmesi, bahsedilen problemleri çözmesi ve daha tutarlı sonuçlar vermesinden dolayı dinamik Sistem GMM metodu son yıllarda literatürde pek çok çalışmada kullanılmaktadır. (Nguyen ve Vo, 2020: 7)

Bu sayede bankacılık performansını etkileyen temel faktörler analiz edilerek, dışsal faktörlerden en az şekilde etkilenmesi ve planlanan çerçeve doğrultusunda

yapılması amaçlanmaktadır. Bu nedenle hem statik bir analiz olan sabit etkiler yöntemi hem de dinamik bir analiz olan sistem GMM yöntemi ile tahminler yapılmış, bu iki yöntem arasındaki farklılıklarda ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Gropper (2015), yapmış olduğu çalışmada bankanın performansını, güçlü politikacılarla ve bir bankanın kendi ülkesindeki ekonomik özgürlük derecesi ile açıklamıştır. Banka performansının, devletin ekonomik özgürlüğü ile olumlu bir ilişkisi olduğunu sonucuna ulaşmıştır.

Agoraki, Kouretas ve Triantopoulos (2019), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada yeni gelişen bankacılık sistemlerinde demokrasi, düzenleme ve rekabet ilişkisini incelemiştir. Demokrasinin rekabeti artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Amit Ghosh (2016), bankacılık sektörü küreselleşmesi ve banka performansı araştırmasında; bankacılık sektörünün küreselleşmesinin, bankaların karlılık ve maliyet verimliliği olarak iki farklı boyutta incelemiştir. ROA, ROE bağımlı değişkenlerin yanında makro ekonomik değişkenler dışsal olarak açıklayıcı değişken olarak analize dahil edilmiştir.

Bu çalışmalardan yola çıkarak ülkelerin kurumsal yapısının toplumsal ilişkileri düzenlemenin yanı sıra, makro değişkenlerin arka planında yer alarak bankacılık performansını da belirlediği düşünülmektedir. Bu sebeple de yapılan çalışmada kurumsal yapının temel bileşenleri olan demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin bankacılık performansına olan etkisinin belirlenmesi araştırma sorusuna nereden geldiğini açıklamaktadır.

Sabit etkiler modelinin seçimi Hausman Testi sonuçlarına göre belirlenmiştir. Hausman Testi sabit etkili ve rassal etkili modeller arasında seçim yapmak için kullanılan bir testtir ve sabit etkili modelin tahminçileri ile rassal etkili modelin tahminçileri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlılığını incelemektedir. Testin boş hipotezi yatay kesite özgü hata bileşeni ile açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyon olmadığını varsaymakta ve boş hipotez kabul edildiğinde rassal etkiler modeli seçilmektedir (Kaymaz, 2018:123). Hausman testi sonucuna göre banka karlılık performans belirleyicileri Aktif karlılık oranı (ROA), Özkaynak karlılık oranı (ROE), Net faiz marjı (NIM) ve banka maliyet verimliliği performans belirleyicileri BGGTA ve

BMTG ki-kare değeri 0.0000'dır. Ki-kare değerinin eşik değeri 0.05'in altında olması nedeniyle boş hipotez reddedilerek sabit etkiler modeli kullanılmıştır.

Wintoki vd. (2012) yapmış olduğu çalışmada yönetim kurulu yapısı ile firma performansı arasındaki ilişkiyi Statik sabit etkiler, Dinamik sabit etkiler ve Dinamik sistem GMM ile tahmin edip aralarındaki farklılıklara değinmişlerdir. Statik tahminlerde dinamik tahminlerde olan gecikmeli değerlerin olmaması R^2 değerinin düşük çıkmasına yol açmaktadır. R^2 statik modelde düşük bir rakam iken dinamik modelde yükseldiğinden bahsetmektedirler. Aynı zamanda statik tahminde ilişki tespit edilirken, dinamik tahminde ilişki tespit edilememiştir. Bağımsız değişkenlerin beraberce bağımlı değişkendeki değişkenliği açıklamaya yarayan R^2 , statik modelde daha kısa süre bağımlı değişken ile ilişkili olduğunda dolayı düşük çıktığını belirtmektedirler. Çalışmamızda Sistem GMM analizinin tutarlı sonuçlar verdiğini göstermek ve karşılaştırmak amacıyla statik sabit etkiler analizinde yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlarda R^2 değerlerimizin küçük çıktığını göstermektedir. Elde edilen sonuçlar literatür ile uyumludur (Wintoki, 2012; Gropper, 2015; Ghosh, 2016; Hakimah-Wan, 2020).

Modellemede kullanılan değişkenlerin tanımsal istatistikleri Tablo 3.4.'tedir.

Tablo 3.4: Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
ROA	1066	1.014771	2.792091	-24.1815	65.8374
ROE	1066	10.47091	12.47278	-117.673	64.6076
NIM	1066	3.55227	2.211363	0.125579	23.1671
BK	1066	4.12745	17.82775	20.8464	100
FDGTG	1066	37.58794	12.75893	7.18177	96.1704
MBAGSYİH	1066	4.183125	7.924081	2.00E-06	73.4169
BMGSYİH	1066	71.27187	59.11659	8.73808	472.049
LVKVFM	1066	31.24759	14.84085	5.26372	130.63
ZS	1066	14.38061	9.620603	0.0167	61.1642
BGGTA	1066	2.919716	3.622139	0.108739	81.9004
BMTG	1066	55.05346	12.79526	19.8953	139.276
DEM	1066	68.39245	18.59889	25.3	99.3
OZG	1066	7.255922	0.6958836	4.616993	9.11573
GSYİH	1066	3.194529	4.131518	-14.81416	34.4662
ENF	1066	3.954659	4.627278	-4.863278	59.2197

Tablo 3.5.'de bankaların karlılık performans belirleyicilerine göre tahmin edilen Sabit Etkiler ve İki Aşamalı Sistem GMM modeli tahmin sonuçları yer almaktadır. Sistem GMM tahmincisinin geçerliğini, temel iki koşul altında test edilebilmektedir. İlki, modelde hata terimleri arasında birinci dereceden otokorelasyon

söz konusu olurken, ikinci dereceden otokorelasyonun olmadığı varsayılmaktadır. Modelde birinci ve ikinci dereceden otokorelasyon, AR(1) ve AR(2) parametrelerine karşılık gelmekte olup, AR(1) boş hipotezinin reddedilmesi ve AR(2) boş hipotezinin kabul edilmesi durumunda geçerli olmaktadır. İkinci varsayım, modelde aşırı tanımlama kısıtlarının geçerliliğinin test edilmesidir. Aşırı tanımlama kısıtlarının geçerli olması, modelin doğru tanımlandığını ve seçilen araç değişkenlerin uygun olduğu anlamına göstermektedir. Araç değişkenlerin geçerliği Hansen (1982) test istatistiği ile sınanmaktadır. Modelde teste ait olasılık değeri boş hipotezinin kabul edilmesi, araç değişkenlerin geçerli olması anlamına gelmektedir (Roodman, 2009: 86).

Otokorelasyon varlığını sınamak için modeller Arellano ve Bond (1991)' un AR(1) ve AR(2) otokorelasyon testi uygulanmıştır. Karlılığa dayalı performans değişkenleri Aktif Karlılık Oranı(ROA), Özkaynak Karlılık Oranı(ROE) ve Net Faiz Marjı(NIM), Maliyet verimliliğine dayalı performans değişkenleri Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler (BGGTA) ve Banka Maliyeti/Toplam Gelir (BMTG) modellerinin hepsinde istenildiği gibi birinci dereceden otokorelasyonun varlığı, ikinci dereceden otokorelasyonun olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Modellerde kullanılan araç değişkenlerin geçerli olup olmadığı Hansen testi ile kontrol edilmiştir. Bu teste göre ise H_0 hipotezinin kabulü yani aşırı tanımlama kısıtlamalarının geçerli olduğunu söylemektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke karşılaştırmalarının analiz sonuçlarında da otokorelasyon testi ve Hansen testi geçerlilikleri sağlanmıştır.

Dinamik veri analiz yöntemlerinden GMM tahmincileri tutarlılığı için, modelin genel olarak anlamlılığını ölçen Wald testi p değeri 0,05'den küçük olmalıdır. Tablo.3.5'de diğer tablolardaki modellerden elde edilen genel sonuçlara bakıldığında bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki toplu anlamlılığını ölçen Wald istatistiğinin anlamlı olduğu görülmektedir. Bu istatistiklere göre Sistem GMM modeli gerekli geçerlilik koşullarını sağlamaktadır.

Tablo 3.5: Banka Karlılık Performansı Sonuçları

<i>Bağımlı Değişkenler</i>	ROA		ROE		NIM	
	Statik Etkiler	Sistem GMM	Statik Etkiler	Sistem GMM	Statik Etkiler	Sistem GMM
<i>Bankaya Özgü Değişkenler</i>						
Bağımlı Değişken _(t-1)		-0.129 (0.08)		0.291*** (0.08)		0.391*** (0.11)
BK	-0.003 (0.01)	0.002 (0.06)	-0.036 (0.04)	0.151 (0.20)	0.002 (0.01)	0.024 (0.03)
FDGTG	0.035*** (0.01)	0.258* (0.14)	0.103*** (0.03)	0.312 (0.28)	-0.043*** (0.01)	-0.051*** (0.01)
BMGSYİH	-0.012 (0.01)	0.019 (0.01)	-0.028 (0.03)	-0.034 (0.04)	-0.003 (0.01)	-0.012* (0.00)
LVKVFM	0.018* (0.01)	-0.035 (0.04)	0.080** (0.03)	-0.004 (0.10)	0.010*** (0.01)	-0.017 (0.04)
ZS	0.157*** (0.03)	-0.280 (0.17)	0.957*** (0.12)	1.003** (0.43)	0.106*** (0.01)	0.163* (0.09)
BGGTA	0.004 (0.03)	-0.119 (0.10)	0.199* (0.11)	-0.341* (0.17)	0.119*** (0.01)	0.164 (0.10)
BMTG	-0.036*** (0.01)	-0.106* (0.05)	-0.139*** (0.04)	-0.299*** (0.10)	-0.006 (0.01)	-0.005 (0.01)
MBAGSYİH	-0.025 (0.02)	-0.076 (0.05)	0.027 (0.07)	-0.181 (0.12)	-0.002 (0.01)	0.010 (0.01)
<i>Siyasi Değişkenler</i>						
DEM	0.041 (0.02)	0.216** (0.10)	0.228** (0.09)	-0.060 (0.22)	0.001 (0.01)	-0.048* (0.02)
OZG	-0.193 (0.51)	-1.761 (2.29)	2.889 (1.82)	14.580** (6.57)	-0.726*** (0.18)	0.916 (0.75)
<i>Makroekonomik Değişkenler</i>						
GSYİH	0.079*** (0.02)	0.714** (0.33)	0.714*** (0.10)	0.852** (0.37)	0.016 (0.01)	0.014 (0.01)
ENF	-0.076*** (0.02)	-0.147 (0.10)	0.144 (0.09)	1.786 (1.27)	0.019* (0.01)	-0.013 (0.03)
<i>Testler</i>						
Adj. R ²	0.102		0.278		0.288	
Wald istatistiği	0.000	0.023	0.000	0.000	0.000	0.000
N (Gözlem sayısı)	1066	984	1066	984	1066	984
No. of groups	82	82	82	82	82	82
No. of instruments		62		62		62
AR(1)		-2.28		-2.50		-3.29
p-değeri		(0.023)		(0.012)		(0.001)
AR(2)		-1.58		-1.47		-0.70
p-değeri		(0.113)		(0.143)		(0.486)
Hansen Testi		29.35		36.67		38.34
p-değeri		(0.737)		(0.062)		(0.115)

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde katsayıların anlamlılığını ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler katsayılarla ait standart hatalardır. Açıklayıcı değişkenlere ilişkin standart hatalar Windmeijer (2005) düzeltmesi (xtabond2 komutu) ile dirençli (robust) hale getirilmiştir. AR2 Testi H0: 2. dereceden otokorelasyon yoktur. Hansen Testi H0: Aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir.

ROA: Aktif Karlılık Oranı, ROE: Özkaynak Karlılık Oranı, NIM: Net Faiz Marjı

Bankacılık sisteminde elde edilen karın bir sonraki dönemde sermaye olarak kullanılabilecek olmasından dolayı, karlılığı artırıcı etkisi düşüncesinden hareketle

bankacılık performans belirleyicilerinin gecikmeli değeri ile cari değeri arasında pozitif ilişki beklenmektedir.

Tablo 3.5.'de gecikmeli bağımlı değişkenler (ROE_{t-1} , NIM_{t-1}) özkaynak karlılık oranı ve net faiz marjını (ROE, NIM) açıklamakta %1 düzeyinde anlamlı ve işareti beklenildiği gibi pozitifdir. Bunun anlamı, özkaynak karlılık oranı ve net faiz marjındaki bir artış bir sonraki dönem değerini de artırıcı etki yaptığıdır. Bu sonuç, örneklemdaki ülke bankaların genelinin bir dönemde 1 birimlik özkaynak ve net faiz marjından elde edilen karlılığının bir sonraki dönemde de sırasıyla 0.29 ve 0.39'luk katkı vererek birikimli olarak devam ettiğini ifade etmektedir. Bu durum bankacılık karlılık performansı açısından arzu edilen bir sinyal vermekte ve beklenen sonuçlar ile örtüşmektedir (Djalilov ve Piesse, 2019: 316; Chen, Liang ve Yu, 2018: 48; Ghosh, 2016: 65; Dietrich ve Wanzenried, 2014: 348). Gecikmeli bağımlı değişken olan (ROA_{t-1}) aktif karlılık oranını (ROA) açıklamakta anlamsızdır.

Ülkelerin aktif toplamı bakımından en büyük 3 bankanın esas alınması suretiyle hesaplanan yoğunlaşma diğer adıyla konsantrasyon oranı (BK) üç karlılık belirleyicisi içinde anlamsız ve pozitif bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Literatürde Konsantrasyon ile banka karlılığı arasında zıt sonuçlara ulaşılmıştır. Bazı çalışmalarda konsantrasyondaki artışın banka karlılığını olumsuz, bazı çalışmalarda ise tersi sonuçlar elde edilmiştir.

Banka Faiz Dışı Gelir/Toplam Gelir (FDGTG) yani banka ürün çeşitlendirmesindeki bir artış aktif karlılık oranını artırırken, net faiz marjını azaltmaktadır. Ürün çeşitliliğindeki bir birimlik artış aktif karlılık oranında 0.25'lik bir artışa sebep olmaktadır. Aynı şekilde ürün çeşitliliğindeki bir birimlik bir artış net faiz marjında 0.05'lik bir azalışa sebep olmaktadır. Bu durum bankacılık sektörünün her geçen zaman diliminde sadece kredi faizinden kar elde etmediğini, ürün çeşitlendirmesine giderek ödeme hizmetleri, bankacılık hizmet gelirleri, kredilerden alınan ücret ve komisyonlar, yatırım bankacılığı, sigortacılık ve türevleri gibi ürünlerden kar elde etme yoluna gittiğini bize göstermektedir.

Faiz gelirleri- faiz giderlerinin toplam aktiflere bölünmesiyle elde edilen net faiz marjında bir azalış gerçekleşmesi için faiz gelirlerinde bir azalış olması gerekmektedir. Faiz gelirlerinin azalması karlılık performansının azalması anlamına

gelmemektedir. Ürün çeşitliliğinden dolayı karlılık devam etmekte, fakat faiz gelirleri azalmaktadır. Bankalar ne kadar çok ürün çeşitliliğine gittiği takdirde faiz dışı gelirleri o kadar artmaktadır. Doğal olarak toplam gelir içerisindeki payı da artmaktadır. Karlılık sürmektedir ama yön değiştirmektedir. Ürün çeşitliliği neticesinde faiz dışı gelirlerin toplam gelir içindeki payı arttığında net faiz marjında bir azalış olmaktadır. Ürün çeşitliliğinin aktif karlılık oranının üzerindeki etkisi net faiz marjındaki etkiden daha fazla olmasından dolayı banka karlılık performansı açısından istenilen bir durum oluşturmaktadır. Elde etmiş olduğumuz bulgular Ghosh (2016)'un bulguları ile örtüşmektedir.

Banka Mevduatı/GSYİH(BMGSYİH)'da ki bir birimlik bir artış Net Faiz Marjında 0.01'lik azalışa sebep olmaktadır. Aktif karlılık oranının ve özkaynak karlılık oranı üzerinde ise anlamlı bir sonuca ulaşamamıştır. Dietrich ve Wanzenried (2014), yüksek bir Banka Mevduatı/GSYİH oranının, bir bankanın temkinli bir şekilde çalıştığını ve kârlı yatırım fırsatlarını göz ardı ettiğini bulmuşlardır. Sermaye ile kar arasında negatif bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Elde ettiğimiz bulgular Dietrich ve Wanzenried (2014)'i desteklemektedir.

Likit Varlıklar/Kısa Vadeli Fonlar ve Mevduat (LVKVFM) değişkenin katsayısı karlılık performans belirleyicilerini açıklamakta anlamsızdır. Burada dikkat çeken nokta ise sabit etkiler modelinde üç belirleyici içinde anlamlı ve pozitif etki yarattığıdır. Fakat Sistem GMM sonuçları ise anlamsız ve negatif bir sonuç vermektedir. Statik sabit etkiler ile Sistem GMM yöntemi arasındaki farklılık, içsellik sorunundan kaynaklı yanlışlık ve tutarsızlıklardır. Sabit etkilerin gecikmeli bağımlı değişkenleri içinde barındırmamasında dolayı kaynaklanan bu tutarsızlıklar, likidite değişkeninin bağımlı değişkenleri anlamlı etkilediği şeklinde bize sonuçlar vermektedir. Halbuki likidite değişkenin bağımlı değişkenleri açıklamakta anlamsızdır.

Daha fazla likit varlığa sahip olan bankaların daha güvenli bir varlık portföyüne sahip oldukları ve dolayısıyla daha düşük kar elde ettikleri düşünülmektedir. Likit varlıkların bankaya olan maliyeti, likit varlıklardan elde edilen kardan daha fazla olabilmektedir. Fakat karlılık üzerinden bize kesin bir sonuç vermemektedir. Bu açıdan LVKVFM değişkenin karlılık performans belirleyicilerini açıklamakta anlamsız ve

negatif sonuç vermesini açıklamaktadır. Bu yüzden çalışmamızda Sistem GMM yöntemi yansız ve tutarlı sonuçlar vermesinden dolayı tercih edilmiştir.

Firmaların ve şirketlerin finansal yapılarının ne kadar güvende olduğunu ve kısa vadede şirketleri finansal açıdan bir sorun bekleyip beklemediğini ölçen Z skoru, özkaynak karlılık oranı ve net faiz marjı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Bankaların finansal güçlülüklerinde bir birimlik artış özkaynak karlılık oranında %1’lik, net faiz marjında ise 0.16’lık bir artışa sebep olmaktadır. Ghosh (2016)’un yapmış olduğu çalışmadan elde etmiş olduğu sonuçları, çalışmamızdan elde edilen bulgular desteklemektedir. Aktif karlılık oranı üzerinde ise anlamsız bir etkiye sahiptir.

Banka Genel Giderler/ Toplam Aktifler (BGGTA) özkaynak karlılık oranı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Bankanın genel giderleri; idari giderler, ücretler ve çalışanlara tazminat, reklam giderleri, emlak maliyetleri, bankaların faiz ödemeleri ve vergiler hariç işletme maliyetlerindeki bir birimlik bir artış özkaynak karlılık oranında 0.34’lük bir azalışa sebep olmaktadır. Bu giderler aktif karlılığı ve net faiz marjı üzerinde anlamlı bir etki yaratmamaktadır.

Banka Maliyeti / Toplam Gelir (BMTG) oranı banka karlılık performans göstergelerinden aktif karlılık ve özkaynak karlılık oranı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Bankaların toplam maliyetlerinde yaşanan bir artış maliyet verimsizliği yaratmaktadır. (BMTG) de yaşanan bir birimlik bir artış ROA’da 0.10, ROE’de 0.30’luk bir azalışa sebep olmaktadır.

Karlılığı yüksek bankalar, karlarını koruyarak aktiflerini ve özkaynaklarını artırabilirler. Fakat kar elde eden bankalar karlarına korumak için reklam kampanyalarına daha fazla ödeme yapmak ve daha fazla personel çalıştırmak durumunda kalabilirler. Buda karlılıklarını ters yönde etkileyebilir ve maliyet verimsizliğine yol açabilir. (BGGTA) ve (BMTG) analizlerinden elde etmiş olduğumuz sonuçlar bu durumu destekler niteliktedir.

Ülkelerin kurumsal yapısının toplumsal ilişkileri düzenlemenin yanı sıra, makro değişkenlerin arka planında yer alarak bankacılık performansını da belirlediği düşünülmektedir. Bu sebeple kurumsal yapının temel bileşenleri olan demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin banka karlılık performansına olan etkisi analiz edilmiştir.

Demokrasi (DEM) değişkeninin katsayısı aktif karlılık oranı ve net faiz marjında anlamlı sonuçlanmıştır. Ülkelerin demokrasi seviyelerindeki bir birimlik artış aktif karlılık oranlarını 0.21 oranında artırmaktadır. Net faiz marjını ise çok küçük bir değerle 0.04 oranında azaltmaktadır.

Agoraki vd. (2019), daha iyi düzenleyici çerçeveye sahip daha demokratik ülkelerde rekabetin arttığını ve demokrasi ile bankaların karlılıkları arasında olumlu ilişki tespit etmişlerdir. Elde etmiş oldukları sonuçlar, bizim bulgularımız ile örtüşmektedir.

Delis vd. (2019), demokratikleşmenin net faiz marjları üzerinde olumsuz etkisi olduğunu bulmuşlardır. Bulguları, demokratikleşmenin bankacılık karlılık performanslarından net faiz marjını olumsuz etkilediğini yani azalttığının altını çizmektedirler. Çalışmamızda elde etmiş olduğumuz sonuçlar ile Delis vd. (2019)'nin elde ettiği sonuçları desteklemektedir.

Ekonomik Özgürlük (OZG) değişkeninin katsayısı özkaynak karlılık oranında anlamlı sonuçlanmıştır. Ülkelerin ekonomik özgürlüklerinde bir birimlik bir artış öz kaynak karlılık oranlarını 14.58'lik yüksek bir artışa sebep olmaktadır. Fark yaratan bu bulgu Gropper vd. (2015) ve Lawson ve Roychoudhury (2008)'nin elde etmiş olduğu sonuçlarla örtüşmektedir. Ekonomik özgürlük endeksine göre daha yüksek düzeyde ekonomik özgürlüğe sahip ülkelerde bulunan bankalar, daha yüksek varlık ve özsermaye getirisine sahiptir (Gropper vd, 2015: 88).

Büyüme oranı (GSYİH) değişkeninin katsayısı aktif karlılık ve özkaynak karlılık oranı üzerinde pozitif, anlamlı ve yüksek etkiye sahiptir. Ülkelerin büyüme oranlarında bir birimlik artış aktif karlılık oranlarını 0.71, özkaynak karlılık oranlarını 0.85 artırmaktadır. Makroekonomik değişkenlerden enflasyon oranına bakıldığında, banka karlılık bileşenleri üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Tablo 3.6: Banka Maliyet Verimliliği Sonuçları

<i>Bağımlı Değişkenler</i>	BMTG		BGGTA	
	Statik Etkiler	Sistem GMM	Statik Etkiler	Sistem GMM
<i>Bankaya Özgü Değişkenler</i>				
Bağımlı Değişken $(t-1)$		0.351*** (0.09)		0.437*** (0.06)
FDGTG	0.189*** (0.02)	0.151 (0.11)	0.114*** (0.01)	0.046* (0.02)
MBAGSYİH	0.026 (0.05)	0.036 (0.10)	-0.004 (0.02)	0.021 (0.01)
BMGSYİH	-0.045* (0.02)	0.019 (0.03)	-0.012 (0.01)	-0.012*** (0.01)
<i>Siyasi Değişkenler</i>				
DEM	-0.145* -0.07	0.290** (0.14)	0.020 (0.02)	-0.039* (0.02)
OZG	-1.213 -1.41	-7.998 (5.59)	-0.752 (0.51)	0.839* (0.43)
<i>Makroekonomik Değişkenler</i>				
GSYİH	-0.162* (0.07)	-0.029 (0.11)	-0.038 (0.02)	-0.022 (0.02)
ENF	-0.214*** (0.07)	-0.432** (0.19)	-0.013 (0.02)	-0.014 (0.02)
<i>Testler</i>				
Adj. R^2	0.073		0.123	
Wald istatistiği	0.000	0.000	0.000	0.000
N (Gözlem sayısı)	1066	984	1066	984
No. of groups	82	82	82	82
No. of instruments		40		40
AR(1)		-3.85		-1.42
p-değeri		(0.000)		(0.015)
AR(2)		-0.90		-0.99
p-değeri		(0.367)		(0.322)
Hansen Testi		21.16		15.19
p-değeri		(0.271)		(0.649)

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde katsayıların anlamlılığını ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler katsayılara ait standart hatalardır. Açıklayıcı değişkenlere ilişkin standart hatalar Windmeijer (2005) düzeltmesi (xtabond2 komutu) ile dirençli (robust) hale getirilmiştir. AR2 Testi H0: 2. dereceden otokorelasyon yoktur.

Hansen Testi H0: Aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir

BMTG: Banka Maliyeti/ Toplam Gelir, BGGTA: Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler

Bankacılık sektörünün her geçen zaman dilimi içerisinde banka sayısı, şube sayısı, çalışan sayısındaki artış ve kurumsallaşmanın getirdiği kurumsal yönetim giderlerinden dolayı yapılan toplam genel giderler ve maliyetler artmaktadır. Bankacılık sektöründe yapılan toplam genel giderler ve maliyetler, bankacılık piyasasının büyümesinden dolayı bir sonraki dönemde de toplam genel giderler ve maliyetleri artırıcı etkisi düşüncesinden hareketle bankacılık maliyet verimliliği belirleyicilerinin gecikmeli değeri ile cari değeri arasında pozitif bir ilişki beklenmektedir.

Tablo 3.6.'da gecikmeli bağımlı değişkenler (BMTG $t-1$, BGGTA $t-1$) Banka Maliyeti/Toplam Gelir ve Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranlarını (BMTG, BGGTA) açıklamakta %1 düzeyinde anlamlı ve işareti beklenildiği gibi pozitifdir.

Bunun anlamı, Banka Maliyeti/Toplam Gelir ve Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler'deki bir artış bir sonraki dönem değerini de artırıcı etki yaptığıdır. Bu sonuç, örneklemdaki ülke bankaların genelinin bir dönemde 1 birimlik maliyetler ve toplam genel giderler bir sonraki dönemde sırasıyla 0.35-0.43'lük katkı vererek maliyetleri ve toplam genel giderleri birikimli olarak artırıcı etki yarattığını ifade etmektedir. Bu durum bankacılık performansı açısından arzu edilen bir sinyal vermemekte olup, maliyetler ve toplam gelirdeki artış maliyet verimliliği üzerinde negatif etki yaratmakta ve maliyet verimsizliğine sebep olmaktadır. Fakat bankacılık sektörünün büyümesi ile maliyetler ve toplam genel giderlerdeki artış beklenen sonuçlar ile örtüşmektedir (Chen, Liang ve Yu, 2018: 48; Ghosh, 2016: 65; Djalilov ve Piesse, 2019: 316).

Maliyetler ve faiz dışı giderlerin toplamının toplam aktiflere oranı ile ölçülen Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranı ve faaliyet giderlerinin faaliyet gelirlerine bölünmesiyle tanımlanan Banka Maliyeti/Toplam Gelir oranı banka yönetiminin kalitesini ve verimliliğini yansıtmaktadır. Bankanın genel giderleri ve maliyetleri; idari giderler, ücretler ve çalışanlara tazminat, reklam giderleri, emlak maliyetleri, bankaların faiz ödemeleri ve vergiler hariç işletme maliyetlerinden oluşmaktadır. İyileştirilmiş kaliteli bir yönetim ise maliyetlerin azalmasına sebep olarak karlılık ve maliyet verimliliği üzerinde de pozitif etki yaratması beklenmektedir.

Banka Faiz Dışı Gelir/ Toplam Gelir (FDGTG) yani banka ürün çeşitlendirmesindeki bir artış, Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranı (BGGTA) üzerinde hem Sabit Etkilerde hem de Sistem GMM'de pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Ürün çeşitliliğindeki bir birimlik artış BGGTA oranında 0.04'lük bir artışa sebep olmaktadır. Bu sonuç, bankaların alternatif kaynaklardan daha fazla gelir elde edebilmek için daha fazla işletme giderine sebep olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlar Ghosh (2016)'un bulguları ile örtüşmektedir.

Banka ürün çeşitlendirmesinin (FDGTG), Banka Maliyeti/Toplam Gelir (BMTG) üzerindeki etkisi pozitif fakat anlamsızdır.

Merkez bankası varlıklarının GSYİH'ye oranı (MBAGSYİH), Banka Maliyeti/Toplam Gelir (BMTG) ve Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler (BGGTA) üzerinde etkisi pozitif fakat anlamsızdır. Merkez bankasının yapmış olduğu müdahalelerin maliyet verimliliği üzerinde bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Banka Mevduatının GSYİH'ya oranı (BMGSYİH), Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranı (BGGTA) üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Bankaların mevduatlarındaki bir birimlik bir artış banka genel giderlerinde 0,01'lik bir azalışa sebep olmaktadır. Bu sonuç, bankaların mevduatlarındaki artışın maliyet verimliliği üzerinde pozitif etki yarattığını ve verimliliği artırdığını göstermektedir. Banka Mevduatının GSYİH'ya oranı, Banka Maliyeti/Toplam Gelir (BMTG) üzerindeki etkisi anlamsızdır.

Demokrasi (DEM) değişkenin katsayısı Banka Maliyeti/Toplam Gelir oranı (BMTG) üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı, Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranı (BGGTA) üzerindeki etkisi ise negatif ve anlamlıdır. Ülkelerin demokrasi düzeylerinde bir birimlik artış Banka Maliyeti/Toplam Gelir oranını 0.29 artırmakta, Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranını ise 0,03 azaltmaktadır. Demokrasi düzeyindeki artış BMTG'de maliyet verimsizliğine, BGGTA üzerinde ise maliyet verimliliğine sebep olmaktadır. BMTG'nin BGGTA'dan maliyetler açısından farkı, BMTG'de maliyetlerin içerisinde faiz ödemeleri ve vergilerin olmasıdır. BGGTA'nın içerisinde ise faiz ödemeleri ve vergiler bulunmamaktadır. Demokrasi düzeyinin maliyet verimliliği değişkenleri üzerinde farklı etki yaratmasının nedeni, BMTG ve BGGTA arasındaki faiz ödemeleri ve vergilerden kaynakladığı düşünülmektedir. Ülkelerin demokrasi seviyelerinin yükselmesi banka genel giderlerinin azalmasına, banka verimliliğinin artmasına sebep olmaktadır.

Ekonomik Özgürlükler (OZG) değişkeninin katsayısı Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler (BGGTA) oranı üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Ülkelerin ekonomik özgürlüklerindeki bir birimlik artış banka genel giderler maliyetlerini 0.83 artırmakta ve maliyet verimsizliğine neden olmaktadır.

Ekonomik özgürlükler; kişilerin ve bireylerin iktisadi faaliyetlerde bulunurken, piyasada hareket özgürlüğü tanıdığı için verimli ve etkin çalışabilmesini sağlamaktadır. Ekonomik özgürlükler neticesinde yatırım kararları da hızlı alınabilmekte ve serbest ticarete rekabet sağlanabilmektedir. Yatırım kararları ve rekabet; bankanın genel giderlerini yani, idari giderler, ücretler ve çalışanlara tazminat, reklam giderleri, emlak maliyetleri, bankaların faiz ödemeleri ve vergiler hariç işletme maliyetlerini artırmaktadır. Bu durumu maliyet verimsizliğine yol açmakta olup, Gropper vd. (2015)

yapmış oldukları çalışmadaki sonuçlar ile örtüşmektedir. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde ekonomi ve finansal sistem üzerinde siyasi müdahaleler olduğunu, bu durumda karlılık, maliyetler ve performansı olumsuz etkilediğini söylemektedir. Gelişmiş ülkelerde ise bu tam tersidir (Gropper vd, 2015: 86). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler analizimizdeki sonuçlar, Gropper vd. sonuçları ile örtüşmektedir.

Ekonomik özgürlüklerin Banka Maliyeti/Toplam Gelir (BMTG) üzerinde anlamlı bir etki yaratmamaktadır.

Makroekonomik değişkenlerden büyüme oranı (GSYİH) değişkeninin katsayısı BMTG ve BGGTA maliyet verimliliği değişkenleri üzerinde anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Enflasyon oranı (ENF) değişkeninin katsayısı Banka Maliyeti/Toplam Gelir (BMTG) üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Ülkelerin enflasyon oranlarındaki artış banka maliyetlerini azaltmakta ve maliyet verimliliğine neden olmaktadır. Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler (BGGTA) oranının üzerinde ise anlamlı bir etkiye ulaşılamamıştır.

Tablo 3.7: Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesine Göre ROA Sonuçları

	Gelişmiş Ülkeler		Gelişmekte Olan Ülkeler	
	Statik Etkiler	Sistem GMM	Statik Etkiler	Sistem GMM
Bankaya Özgü Değişkenler				
ROA _(t-1)		0.136*** (0.03)		-0.124** (0.05)
BK	-0.020 (0.29)	-0.011 (0.02)	0.001 (0.01)	0.026 (0.07)
FDGTG	0.041** (0.02)	0.018 (0.03)	0.011 (0.01)	0.194* (0.11)
BMGSYİH	-0.012 (0.01)	0.009 (0.01)	-0.003 (0.01)	-0.003 (0.04)
LVKVFM	0.024 (0.01)	0.003 (0.03)	0.001 (0.01)	-0.047 (0.04)
ZS	0.101 (0.06)	0.085 (0.07)	0.159*** (0.03)	0.316 (0.24)
BGGTA	0.600* (0.34)	-0.554* (0.29)	0.005 (0.02)	-0.050 (0.06)
BMTG	-0.060*** (0.02)	-0.029 (0.03)	-0.022 (0.01)	-0.135* (0.06)
MBAGSYİH	0.001 (0.03)	-0.033 (0.05)	-0.077** (0.03)	-0.225 (0.27)
Siyasi Değişkenler				
DEM	0.050 (0.10)	0.008 (0.06)	0.037* (0.02)	0.099 (0.12)
OZG	0.325 (1.23)	-1.256 (1.74)	-0.687 (0.46)	-1.390 (2.58)
Makroekonomik Değişkenler				
GSYİH	0.152** (0.07)	0.140*** (0.05)	0.033 (0.02)	0.038 (0.05)
ENF	-0.427*** (0.12)	0.263 (0.26)	-0.040* (0.02)	-0.151* (0.09)
Testler				
Adj. R ²	0.141		0.127	
Wald istatistiği	0.000	0.000	0.000	0.009
N (Gözlem sayısı)	468	432	598	552
No. of groups	36	36	46	46
No. of instruments		34		38
AR(1)		-1.07		-1.71
p-değeri		(0.028)		(0.087)
AR(2)		-1.04		-0.78
p-değeri		(0.298)		(0.435)
Hansen Testi		5.15		14.26
p-değeri		(0.641)		(0.219)

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde katsayıların anlamlılığını ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler katsayıların standart hatalarıdır. Açıklayıcı değişkenlere ilişkin standart hatalar Windmeijer (2005) düzeltmesi (Stata xtabond2 komutu) ile dirençli (robust) hale getirilmiştir. AR2 Testi H0: 2. dereceden otokorelasyon yoktur. Hansen Testi H0: Aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir.

ROA: Aktif Karlılık Oranı.

Tablo 3.7.'de gecikmeli bağımlı değişken olan (ROA_{t-1}) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde aktif karlılık oranını (ROA) açıklamakta anlamlıdır. Gelişmiş ülkelerin gecikmeli bağımlı değişkeni aktif karlılık oranı beklenildiği gibi bir sonraki dönem yani

cari dönemi artırıcı etki yaptığı görülmektedir. Fakat gelişmekte olan ülkelerde ise gecikmeli bağımlı değişken aktif karlılık oranı bir sonraki dönemde azaltıcı etki yaratmaktadır. Bankacılık sektöründe elde edilen karın bir sonraki dönemde sermaye artırımını ile kullanılarak karlılığının artırılması isteği ile gelişmekte olan ülkelerde elde edilen sonuç aktif karlılık oranı için örtüşmemektedir. Aktif karlılık oranında bir dönemde 1 birimlik artış bir sonraki dönemde gelişmiş ülkelerde 0,13'lük bir katkı vererek karlılığın birikimli olarak devam ettiğini, gelişmekte olan ülkelerde ise 0,12 gibi karlılığı azaltıcı bir etki yarattığı söylenebilmektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin bankacılık dinamiklerini güçlendirmek zorunda olduklarını hissetmelerinden dolayı, elde etmiş olduğu karları reklam, teknolojik altyapı, şube sayısı artırımını gibi genel giderlere yatırımlarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Ülkeleri bir bütün olarak ele alındığı analizde banka konsantrasyon oranı (BK) üç karlılık belirleyicisi içinde anlamsız ve pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gelişmişlik seviyesine göre ayrı ayrı değerlendirildiğinde de banka yoğunlaşmasının aktif karlılık üzerindeki etkisi anlamsızdır. Yani banka yoğunlaşması gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin aktif karlılık oranını etkilememektedir.

Banka Faiz Dışı Gelir/ Toplam Gelir (FDGTG) yani banka ürün çeşitlendirmesi için elde edilen sonuçlar incelendiğinde; gelişmiş ülkelerde aktif karlılık oranı üzerindeki etkisi pozitif ve anlamsız, gelişmekte olan ülkelerde ise pozitif ve anlamlıdır. Banka ürün çeşitlendirilmesindeki bir birimlik artış gelişmekte olan ülkelerin aktif karlılıklarını 0.19'luk artırıcı bir etki yaratmaktadır. Ülkelerin bir bütün olarak ele alındığı analiz sonuçlarında ürün çeşitliliği aktif karlılık artırıcı bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu karlılık artışı gelişmiş ülkelere değil, gelişmekte olan ülkelere kaynaklandığı düşünülmektedir.

Banka Mevduatı/GSYİH(BMGSYİH) değişkeni katsayısı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere aktif karlılık oranını açıklamakta anlamsız ve bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde Likit Varlıklar/Kısa Vadeli Fonlar ve Mevduat (LVKVFM) değişkeninin katsayısı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere aktif karlılık oranını açıklamakta anlamsız ve bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ülkelerin bir bütün olarak ele alındığı analizde likit varlıklar karlılık değişkenleri üzerinde açıklayıcı bir etkisi görülmemiştir.

Banka Genel Giderler/ Toplam Aktifler (BGGTA) değişkeni katsayısı gelişmiş ülkelerde aktif karlılık oranı üzerindeki etkisi negatif ve anlamlı, gelişmekte olan ülkelerde ise negatif ve anlamsızdır. Gelişmiş ülkelerde banka genel giderlerinde bir birimlik artış aktif karlılığı 0.55 azaltmaktadır. Bu giderler gelişmekte olan ülkeler üzerinde anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Burada dikkat çeken nokta ise sabit etkiler modelinde ROA üzerinde anlamlı ve pozitif etki yarattığıdır. Fakat Sistem GMM sonuçları ise anlamlı ve negatif bir sonuç vermektedir. Statik sabit etkiler ile Sistem GMM yöntemi arasındaki farklılık, içsellik sorunundan kaynaklı yanlılık ve tutarsızlıklardır. Sabit etkilerin gecikmeli bağımlı değişkenleri içinde barındırmamasından dolayı kaynaklanan bu tutarsızlıklar, BGGTA değişkeninin bağımlı değişkenleri anlamlı ve pozitif etkilediği şeklinde bize sonuçlar vermektedir. Halbuki; banka genel giderlerindeki bir artış karlılık üzerinde negatif bir etki yaratması gerekirken, sabit etkiler analizi sonucunda pozitif etki yarattığı görülmektedir. Bu yüzden çalışmamızda Sistem GMM yöntemi yansız ve tutarlı sonuçlar vermesinden dolayı tercih edilmiştir.

Banka Maliyeti / Toplam Gelir (BMTG) değişkeni katsayısı gelişmiş ülkelerde anlamsız iken gelişmekte olan ülkelerde negatif ve anlamlı bir etki yaratmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde banka maliyetlerindeki bir birimlik artış Aktif karlılığı 0.13 azaltmaktadır. Bu maliyetler gelişmiş ülkelerin aktif karlılığı üzerinde ise anlamlı bir etki yaratmamaktadır.

Genel giderler ve maliyetler aktif karlılık üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. BGGTA ve BMTG değişkenleri arasındaki temel farklılık, BMTG değişkenini içerisindeki içerisinde yer alan faiz ödemeleri ve vergilerdir. Gelişmekte olan ülkelerdeki faiz oranlarının genellikle yüksek skorlarda olması, gelişmekte olan ülkelerin faiz ödemelerini yukarıya taşımaktadır. BGGTA değişkeninin gelişmiş ülkeler, BMTG değişkeninin ise gelişmekte olan ülkeler üzerinde anlamlı bir etki yaratıyor olması, aralarındaki bu farktan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Merkez Bankası Aktifleri/GSYİH(MBAGSYİH) değişkeni katsayısı ülkelerin bir bütün olarak ele alındığı analizde olduğu gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin aktif karlılıkları üzerinde de anlamsızdır.

Kurumsal yapının temel bileşenlerinden olan Demokrasi (DEM) değişkenini katsayısı aktif karlılığı açıklamada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için pozitif fakat anlamsız bir sonuç vermektedir. Ülkelerin demokrasi düzeylerindeki artış aktif karlılık üzerinden anlamlı bir etki yaratmamaktadır. İşaretinin pozitif olması demokrasi ile aktif karlılık arasında doğrusal bir bağlantı olduğu anlamına gelmektedir.

Kurumsal yapının diğer bileşeni olan Ekonomik Özgürlük (OZG) değişkenini katsayısı aktif karlılığı açıklamada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için negatif fakat anlamsız bir sonuç vermektedir. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ekonomik özgürlüklerindeki artış aktif karlılıklarını etkilememektedir.

Büyüme oranı (GSYİH) değişkeninin katsayısı gelişmiş ülkelerde aktif karlılık oranı üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı, gelişmekte olan ülkelerde ise pozitif ve anlamsızdır. Gelişmiş ülkelerin ekonomik anlamda büyümeleri bankacılık sektörlerinin aktif karlılıklarını da olumlu yönde etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme oranlarında bir birimlik artış aktif karlılık oranlarını 0.14 artırmaktadır. Fakat gelişmekte olan ülkeler için aynı şey geçerli değildir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümeleri, bankacılık sektörünün aktif karlılıkları üzerinde bir etki yaratmamaktadır.

Enflasyon oranı (ENF) değişkeni katsayısı gelişmekte olan ülkelerde aktif karlılık oranı üzerindeki etkisi negatif ve anlamlı, gelişmiş ülkelerde ise pozitif ve anlamsızdır. Gelişmekte olan ülkelerin enflasyon oranı bankacılık sektörlerinin aktif karlılıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde enflasyon oranındaki bir birimlik artış aktif karlılık oranlarını 0.15 azaltmaktadır. Fakat gelişmiş ülkelerin enflasyon oranı, bankacılık sektörlerinin aktif karlılıkları üzerinde bir etki yaratmamaktadır.

Tablo 3.8: Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesine Göre ROE Sonuçları

	Gelişmiş Ülkeler		Gelişmekte Olan Ülkeler	
	Statik Etkiler	Sistem GMM	Statik Etkiler	Sistem GMM
Bankaya Özgü Değişkenler				
ROE _(t-1)		0.339*** (0.12)		0.194 (0.16)
BK	-0.034 (0.09)	0.188 (0.21)	0.015 (0.04)	-0.182 (0.11)
FDGTG	-0.275*** (0.07)	-0.337 (0.26)	0.060 (0.04)	0.138* (0.08)
BMGSYİH	-0.013 (0.04)	0.171** (0.08)	0.048 (0.05)	-0.008 (0.06)
LVKVFM	0.041 (0.05)	0.093 (0.12)	0.121** (0.04)	-0.127 (0.13)
ZS	1.108*** (0.22)	0.169 (0.40)	0.590*** (0.15)	0.559* (0.34)
BGGTA	2.614** (1.16)	-2.026 (1.57)	0.070 (0.09)	0.033 (0.12)
BMTG	-0.146** (0.07)	-0.318*** (0.09)	-0.263*** (0.05)	-0.369* (0.21)
MBAGSYİH	0.026 (0.11)	-0.130 (0.16)	-0.315*** (0.12)	-0.209 (0.49)
Siyasi Değişkenler				
DEM	0.639* (0.36)	0.449*** (0.16)	0.111 (0.08)	0.059 (0.23)
OZG	10.204** (4.15)	-18.636 (13.42)	-5.231 (1.87)	-1.759 (4.58)
Makroekonomik Değişkenler				
GSYİH	1.537*** (0.23)	1.606*** (0.59)	0.210*** (0.10)	0.187 (0.12)
ENF	1.471*** (0.43)	2.467** (1.11)	-0.121 (0.08)	-0.164 (0.26)
Testler				
Adj. R ²	0.394		0.262	
Wald istatistiği	0.000	0.000	0.000	0.000
N (Gözlem sayısı)	468	432	598	552
No. of groups	36	36	46	46
No. of instruments		34		38
AR(1)		-2.68		-1.37
p-değeri		(0.007)		(0.017)
AR(2)		-1.04		0.79
p-değeri		(0.300)		(0.428)
Hansen Testi		2.17		8.81
p-değeri		(0.538)		(0.640)

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde katsayıların anlamlılığını ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler katsayıların standart hatalarıdır. Açıklayıcı değişkenlere ilişkin standart hatalar Windmeijer (2005) düzeltmesi (Stata xtabond2 komutu) ile dirençli (robust) hale getirilmiştir. AR2 Testi H0: 2. dereceden otokorelasyon yoktur. Hansen Testi H0: Aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir.

ROE: Özkaynak Karlılık Oranı.

Tablo 3.8.'de gecikmeli bağımlı değişken olan (ROE_{t-1}) gelişmiş ülkelerin özkaynak karlılık oranını (ROE) açıklamakta anlamlı, gelişmekte olan ülkelerde ise açıklamakta anlamsızdır. Gelişmiş ülkelerin gecikmeli bağımlı değişkeni aktif karlılık oranı beklenildiği gibi bir sonraki dönem yani cari dönemi artırıcı etki yaptığı

görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin özkaynak karlılık oranında bir dönemde 1 birimlik artış bir sonraki dönemde gelişmiş ülkelerde 0,33'lük bir katkı vererek karlılığın birikimli olarak devam ettiğini göstermektedir. Fakat gelişmekte olan ülkelerde ise gecikmeli bağımlı değişken özkaynak karlılık oranının bir sonraki dönemde etki yaratmamaktadır.

Banka ürün çeşitlendirmesi (FDGTG) gelişmekte olan ülkelerde özkaynak karlılık oranı üzerinde etkisi pozitif ve anlamlıdır. Banka ürün çeşitlendirilmesindeki bir birimlik artış gelişmekte olan ülkelerin özkaynak karlılıklarını 0.13'lük artırıcı bir etki yaratmaktadır.

Banka Mevduatı/GSYİH(BMGSYİH) değişkeni katsayısı gelişmiş ülkelerin özkaynak karlılık oranını açıklamakta anlamlı ve pozitifdir. Gelişmiş ülkelerin banka mevduatlarındaki artış özkaynak karlılıklarında 0.17'lik artırıcı bir etki yaratmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin özkaynak karlılıkları üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Finansal güçlülük göstergesi Z skoru (ZS), gelişmekte olan ülkelerin özkaynak karlılıkları üzerinde hem sabit etkiler modelinde hem de Sistem GMM modelinde pozitif ve anlamlı bir etki yaratmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin finansal güçlülüklerindeki bir birimlik bir artış özkaynak karlılıklarını 0.55'lik artırıcı bir etki yaratmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise işareti pozitif olmasına rağmen anlamlı bir etki yaratmamaktadır.

Banka Maliyeti / Toplam Gelir (BMTG) değişkeni katsayısı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde özkaynak karlılık oranı üzerinde hem statik sabit etkiler modelinde hem de Sistem GMM modelinde negatif ve anlamlıdır. Banka maliyetlerindeki bir birimlik bir artış sırasıyla gelişmiş ülkelerin özkaynak karlılıklarını 0.31, gelişmekte olan ülkelerin özkaynak karlılıklarını 0.36'lık azaltıcı bir etki yaratmaktadır.

Demokrasi (DEM) değişkenini katsayısı gelişmiş ülkelerde özkaynak karlılık oranı üzerinde hem statik sabit etkiler modelinde hem de sistem GMM modelinde pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerin demokrasi düzeylerindeki bir birimlik artış özkaynak karlılıklarını 0.44'lük etki yaratarak artırmaktadır. Agoraki vd. (2019), demokrasi ile bankaların karlılıkları arasında olumlu

ilişki tespit etmişlerdir. Elde etmiş olduğumuz sonuçlar literatür bulgularını desteklemektedir. Fakat gelişmekte olan ülkelerin demokrasi düzeylerinin özkaynak karlılıklarını açıklamakta anlamlı bir etki yaratmamaktadır.

Ekonomik Özgürlük (OZG) değişkenini katsayısı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde özkaynak karlılığı açıklamada anlamsızdır. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ekonomik özgürlüklerindeki artış veya azalış özkaynak karlılıklarını etkilememektedir.

Büyüme oranı (GSYİH) değişkeninin katsayısı gelişmiş ülkelerde özkaynak karlılık oranı (ROE), aktif karlılık oranında (ROA) olduğu gibi üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ise pozitif ve anlamsızdır. Gelişmiş ülkelerin ekonomik anlamda büyümeleri bankacılık sektörlerinin özkaynak karlılıklarını olumlu yönde etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme oranlarında bir birimlik artış özkaynak karlılık oranlarını 1.60 artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümeleri, bankacılık sektörünün özkaynak karlılıkları üzerinde bir etki yaratmamaktadır.

Enflasyon oranı (ENF) değişkeni katsayısı gelişmiş ülkelerin özkaynak karlılık oranı üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ise negatif ve anlamsızdır. Gelişmiş ülkelerin enflasyon oranı bankacılık sektörlerinin özkaynak karlılıklarını olumlu yönde etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerde enflasyon oranındaki bir birimlik artış özkaynak karlılık oranlarını 2.46'lık etki yaratarak artırmaktadır. Fakat gelişmekte olan ülkelerin enflasyon oranı, bankacılık sektörlerinin özkaynak karlılıkları üzerinde bir etki yaratmamaktadır.

Tablo 3.9: Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesine Göre NIM Sonuçları

	Gelişmiş Ülkeler		Gelişmekte Olan Ülkeler	
	Statik Etkiler	Sistem GMM	Statik Etkiler	Sistem GMM
Bankaya Özgü Değişkenler				
NIM _(t-1)		0.152** (0.05)		0.329** (0.15)
BK	0.002 (0.01)	0.007 (0.01)	0.001 (0.01)	-0.036 (0.03)
FDGTG	-0.028*** (0.01)	-0.029*** (0.01)	-0.071*** (0.01)	-0.080*** (0.02)
BMGSYİH	-0.002 (0.01)	0.002 (0.01)	-0.020** (0.01)	-0.007 (0.03)
LVKVFM	-0.001 (0.01)	0.001 (0.01)	0.032*** (0.01)	0.017 (0.02)
ZS	0.018** (0.01)	-0.002 (0.01)	0.174*** (0.02)	0.154 (0.10)
BGGTA	0.875*** (0.03)	1.024*** (0.15)	0.111*** (0.01)	0.215 (0.18)
BMTG	-0.027*** (0.01)	-0.025*** (0.01)	0.011 (0.01)	0.011 (0.03)
MBAGSYİH	0.010*** (0.01)	0.004 (0.01)	-0.026 (0.01)	0.055 (0.06)
Siyasi Değişkenler				
DEM	-0.002 (0.01)	0.024** (0.01)	0.004 (0.01)	-0.062* (0.03)
OZG	-0.580 (0.14)	-0.437** (0.21)	-0.425 (0.27)	1.758** (0.79)
Makroekonomik Değişkenler				
GSYİH	-0.003 (0.01)	0.037 (0.05)	0.012 (0.01)	0.039 (0.02)
ENF	0.017*** (0.01)	-0.048 (0.07)	0.026** (0.01)	0.002 (0.03)
Testler				
Adj. R ²	0.672		0.364	
Wald istatistiği	0.000	0.000	0.000	0.000
N (Gözlem sayısı)	468	432	598	552
No. of groups	36	36	46	46
No. of instruments		34		38
AR(1)		-2.08		-3.08
p-değeri		(0.038)		(0.002)
AR(2)		-0.31		-1.32
p-değeri		(0.756)		(0.186)
Hansen Testi		5.80		15.08
p-değeri		(0.564)		(0.179)

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde katsayıların anlamlılığını ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler katsayılarla ait standart hatalardır. Açıklayıcı değişkenlere ilişkin standart hatalar Windmeijer (2005) düzeltmesi (Stata xtabond2 komutu) ile dirençli (robust) hale getirilmiştir. AR2 Testi H0: 2. dereceden otokorelasyon yoktur. Hansen Testi H0: Aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir.

NIM: Net Faiz Marjı

Tablo 3.9.'da gecikmeli bağımlı değişken olan (NIM_{t-1}) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin net faiz marjını (NIM) açıklamakta anlamlı ve pozitifdir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gecikmeli bağımlı değişkeni net faiz marjı beklenildiği gibi bir sonraki dönem yani cari dönemi artırıcı etki yaptığı görülmektedir. Gelişmiş

ülkelerin net faiz marjında bir dönemde 1 birimlik artış bir sonraki dönemde gelişmiş ülkelerde 0,15'lik bir katkı vererek karlılığın birikimli olarak devam ettiğini göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerin net faiz marjında bir dönemde 1 birimlik artış bir sonraki dönemde gelişmekte olan ülkelerde 0,32'lik bir katkı vererek karlılığın birikimli olarak devam ettiğini göstermektedir.

Banka ürün çeşitlendirmesi (FDGTG) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde net faiz marjı üzerinde etkisi negatif ve anlamlıdır. Banka ürün çeşitlendirilmesindeki bir birimlik artış gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin net faiz marjını 0.02 ve 0.08'lik azaltıcı bir etki yaratmaktadır. Ürün çeşitlendirilmesi bankaların gelir kaynaklarında faiz gelirleri ile sınırlı kalmadığını göstermektedir. Bankalar kredi verme işlemlerinin yanında diğer ürünlerin satışından elde edilecek olan gelirlere de odaklanmasından dolayı FDGTG değişkeni ile net faiz marjı arasında ters bir ilişki olması beklenmektedir. FDGTG değişkeninin ROA ve ROE üzerindeki etkisi pozitif olması, kredi ve diğer ürünlerden bankacılık sektörünün kar elde ettiğini göstermektedir. Ürün çeşitliliğinden karlılığı devam ettirmekte fakat, net faiz marjı üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır.

Banka Genel Giderler/ Toplam Aktifler (BGGTA) değişkeni katsayısı gelişmiş ülkelerde net faiz marjı üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı, gelişmekte olan ülkelerde ise pozitif ve anlamsızdır. Gelişmiş ülkelerde banka genel giderlerinde bir birimlik artış net faiz marjını 1.02 artırmaktadır. Bu giderler gelişmekte olan ülkeler üzerinde anlamlı bir etki yaratmamaktadır.

Banka Maliyeti / Toplam Gelir (BMTG) değişkeni katsayısı gelişmiş ülkelerde net faiz marjı üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır. Gelişmekte olan ülkelerin net faiz marjı üzerinde bir etki yaratmamaktadır. Gelişmiş ülkelerde banka maliyetlerindeki bir birimlik artış net faiz marjını 0.02 azaltmaktadır.

Demokrasi (DEM) değişkenini katsayısı gelişmiş ülkelerde net faiz marjını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilerken, gelişmekte olan ülkelerde ise net faiz marjını negatif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerin demokrasi düzeylerindeki bir birimlik artış net faiz marjını 0.02'lik etki yaratarak artırmaktadır. Agoraki vd. (2019), daha iyi düzenleyici çerçeveye sahip daha demokratik ülkelerde rekabetin arttığını ve demokrasi ile bankaların karlılıkları arasında olumlu ilişki tespit

etmişlerdir. Ayrıca "kısmen" demokratik bir ortamda yani gelişmekte olan ülkelerde mali düzenleme çerçevesinin yetersiz olduğu bulgularına ulaşmışlardır.

Gelişmekte olan ülkelerin demokrasi düzeylerindeki bir birimlik artış net faiz marjını 0.06'lık bir etkiyle azaltmaktadır. Delis vd. (2019), demokratikleşmenin bankacılık karlılık performanslarından net faiz marjını olumsuz etkilediğini yani azalttığının altını çizmektedirler. Çalışmamızda elde etmiş olduğumuz sonuçlar ile Agoraki vd. (2019) ve Delis vd. (2019)'nin elde ettiği sonuçları desteklemektedir.

Ekonomik Özgürlük (OZG) değişkenini katsayısı gelişmiş ülkelerde net faiz marjını negatif ve anlamlı bir şekilde etkilerken, gelişmekte olan ülkelerde ise net faiz marjını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerin ekonomik özgürlük seviyelerinde bir birimlik artış net faiz marjını 0.43 azaltmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik özgürlük seviyelerinde bir birimlik artış net faiz marjını 1.75 artırmaktadır.

Büyüme oranı (GSYİH) ve Enflasyon oranı (ENF) değişkeninin katsayısı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin net faiz marjı üzerinde bir etki yaratmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 3.10: Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesine Göre BMTG Sonuçları

	Gelişmiş Ülkeler		Gelişmekte Olan Ülkeler	
	Statik Etkiler	Sistem GMM	Statik Etkiler	Sistem GMM
Bankaya Özgü Değişkenler				
BMTG _(t-1)		0.451*** (0.13)		0.448*** (0.13)
FDGTG	-0.010 (0.05)	-0.401** (0.16)	0.343*** (0.03)	0.358*** (0.12)
MBAGSYİH	0.077 (0.08)	0.217 (0.18)	-0.142 (0.09)	0.548** (0.24)
BMGSYİH	-0.035 (0.03)	-0.019 (0.05)	-0.032 (0.04)	-0.056 (0.07)
Siyasi Değişkenler				
DEM	-0.226 (0.27)	0.636** (0.05)	-0.161** (0.06)	0.041 (0.14)
OZG	2.299 (3.05)	10.905 (7.07)	-2.852* (1.46)	6.264* (3.64)
Makroekonomik Değişkenler				
GSYİH	-0.016 (0.17)	-0.268 (0.27)	-0.274*** (0.08)	-0.133 (0.10)
ENF	-0.390 (0.32)	-1.115*** (0.42)	-0.263*** (0.06)	-0.299* (0.17)
Testler				
Adj. R ²	0.046		0.223	
Wald istatistiği	0.000	0.000	0.000	0.000
N (Gözlem sayısı)	468	432	598	552
No. of groups	36	36	46	46
No. of instruments		26		36
AR(1)		-3.14 (0.002)		-3.13 (0.002)
p-değeri				
AR(2)		-0.66 (0.509)		0.13 (0.899)
p-değeri				
Hansen Testi		6.26 (0.181)		22.31 (0.072)
p-değeri				

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde katsayıların anlamlılığını ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler katsayılara ait standart hatalardır. Açıklayıcı değişkenlere ilişkin standart hatalar Windmeijer (2005) düzeltmesi (Stata xtabond2 komutu) ile dirençli (robust) hale getirilmiştir. AR2 Testi H0: 2. dereceden otokorelasyon yoktur. Hansen Testi H0: Aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir.

BMTG: Banka Maliyeti/ Toplam Gelir.

Tablo 3.10.'da gecikmeli bağımlı değişken (BMTG_{t-1}) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde Banka Maliyeti/Toplam Gelir oranını (BMTG) açıklamakta %1 düzeyinde anlamlı ve işareti beklenildiği gibi pozitifdir. Bunun anlamı, Banka Maliyeti/Toplam Gelir'deki bir artış bir sonraki dönem değerini de artırıcı etki yaptığıdır. Bu sonuç, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankalarında bir dönemde 1 birimlik maliyetlerindeki artış bir sonraki dönemde sırasıyla 0.45-0.44'lük katkı vererek maliyetleri birikimli olarak artırıcı etki yarattığını ifade etmektedir. Bu durum maliyet verimliliği üzerinde negatif etki yaratmakta ve maliyet verimsizliğine sebep olmaktadır. Fakat bankacılık sektörünün büyümesi ile maliyetler ve toplam genel giderlerdeki artış

beklenen sonuçlar ile örtüşmektedir (Chen, Liang ve Yu, 2018: 48; Ghosh, 2016: 65; Djalilov ve Piesse, 2019: v316).

Banka Faiz Dışı Gelir/Toplam Gelir (FDGTG) yani banka ürün çeşitlendirmesindeki bir artış, gelişmiş ülkelerde Banka Maliyeti/Toplam Gelir oranını (BMTG) üzerinde negatif ve anlamlı bir etki yaratmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise pozitif ve anlamlı bir etki yaratmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ürün çeşitlendirilmesinde bir birimlik artış BMTG üzerinde 0.40 azalışa sebep olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ürün çeşitlendirilmesinde bir birimlik artış BMTG üzerinde 0.35 artışa sebep olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin bankacılık sistemleri, önemli bir süre boyunca kontrollerin gevşemesine ve serbestleştirilmesine maruz kalmıştır. Bankalar yalnızca diğer bankalardan değil, aynı zamanda çeşitli banka dışı kredi kaynaklarından da (özellikle sermaye piyasaları) rekabetle karşı karşıya kaldılar. Bu tür bir rekabet, karlar üzerinde zaten yoğun baskılar oluşturmuş ve bankaları, maliyetleri ve genel giderleri azaltmaya yardımcı olmak için yeni teknolojileri birleştirmeye ve/veya benimsemeye zorlamıştır. Gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelere göre daha rekabetçi bir yapı içerisindedir. Bu rekabet teknolojik seviyelerinin artmasına, dolayısıyla maliyetlerin azalmasına yol açmıştır. Gelişmiş ülkelerde rekabet seviyesinin yüksek olması ürün çeşitliliğinin doğuracağı maliyetleri de azaltmaktadır. Bu yüzden gelişmiş ülkelerde ürün çeşitliliğindeki artış maliyetleri azaltırken, geliştirmekte olan ülkelere ise artırmaktadır.

Merkez bankası varlıklarının GSYİH'ye oranı (MBAGSYİH), geliştirmekte olan ülkelere Banka Maliyeti/Toplam Gelir (BMTG) oranı üzerinde etkisi pozitif ve anlamlıdır. Merkez bankası varlıklarındaki bir birimlik artış BMTG oranı üzerinde %0.54 oranında bir artışa sebep olmaktadır. Geliştirmekte olan ülkelerin merkez bankalarının yapmış olduğu müdahaleler maliyet verimliği üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Geliştirmiş ülkelere üzerinde ise anlamlı bir etki yaratmamaktadır.

Demokrasi (DEM) değişkeninin katsayısı gelişmiş ülkelere Banka Maliyeti/Toplam Gelir oranı (BMTG) üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Geliştirmiş ülkelere demokrasi düzeyindeki artış banka maliyetlerini 0.63 artırarak maliyet verimsizliğine neden olmaktadır. Demokrasi düzeyi geliştirmekte olan ülkeler üzerinde bir etki yaratmamaktadır.

Ekonomik Özgürlükler (OZG) değişkeninin katsayısı gelişmekte olan ülkelerde Banka Maliyeti/Toplam Gelir oranı (BMTG) üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Gelişmekte olan ülkelere ekonomik özgürlüklerinde bir birimlik artış banka maliyetlerini 6.26 artırarak maliyet verimsizliğine neden olmaktadır. Ekonomik özgürlükler gelişmiş ülkeler üzerinde anlamlı bir etki yaratmamaktadır.

Ülkelerin ekonomik özgürlüklerinde bir artış yatırım kararlarını ve rekabeti artırmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki rekabet daha fazla olduğundan dolayı bankalar, maliyetleri ve genel giderleri azaltmaya yardımcı olmak için yeni teknolojileri birleştirmeye ve/veya benimsemeye zorlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelere durum farklıdır. Gelişmekte olan ülkelere piyasa üzerinde devlet siyasi müdahaleler olmaktadır. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkelere rekabet daha az olduğundan, teknoloji zayıf kaldığından, gelişmekte olan ülkelere bankaların mudilerine ödemiş oldukları faiz miktarları gelişmiş ülkelere göre daha fazla olmasından dolayı genel maliyetlerde ve giderlerde artışa sebep olmaktadır. Bulgularımız Gropper vd. (2015) yapmış oldukları çalışmadaki sonuçlar ile örtüşmektedir.

Makroekonomik değişkenlerden büyüme oranı (GSYİH) değişkeninin katsayısı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin BMTG oranı üzerindeki etkisini açıklamakta anlamsızdır. Enflasyon oranı (ENF) değişkeninin katsayısı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere BMTG oranı üzerinde etkisi negatif ve anlamlıdır. Gelişmiş ülkelere enflasyon oranında bir birimlik artış banka maliyetlerini 1.11 azaltmakta, gelişmekte olan ülkelere ise 0.29 azaltarak maliyet verimliliği üzerinde pozitif etki oluşturmaktadır.

Tablo 3.11: Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesine Göre BGGTA Sonuçları

	Gelişmiş Ülkeler		Gelişmekte Olan Ülkeler	
	Statik Etkiler	Sistem GMM	Statik Etkiler	Sistem GMM
Bankaya Özgü Değişkenler				
BGGTA _(t-1)		0.444*** (0.15)		0.390*** (0.05)
FDGTG	0.011 (0.01)	0.002 (0.01)	0.197*** (0.01)	0.151** (0.07)
MBAGSYİH	-0.008 (0.01)	-0.005 (0.01)	0.024 (0.05)	0.110** (0.05)
BMGSYİH	-0.001 (0.01)	0.001 (0.01)	-0.028 (0.02)	0.006 (0.05)
Siyasi Değişkenler				
DEM	0.013 (0.01)	-0.010 (0.01)	0.022 (0.03)	-0.086** (0.04)
OZG	-0.670 (0.18)	-0.469 (0.45)	-0.674 (0.83)	2.598** (1.09)
Makroekonomik Değişkenler				
GSYİH	0.016 (0.01)	-0.010 (0.01)	-0.065 (0.04)	-0.041 (0.03)
ENF	0.009 (0.02)	-0.004 (0.05)	-0.036 (0.03)	-0.046 (0.02)
Testler				
Adj. R ²	0.142		0.200	
Wald istatistiği	0.000	0.000	0.000	0.000
N (Gözlem sayısı)	468	432	598	552
No. of groups	36	36	46	46
No. of instruments		26		36
AR(1)		-2.20 (0.028)		-1.33 (0.018)
AR(2)		-1.39		-0.94
p-değeri		(0.166)		(0.348)
Hansen Testi		4.44		10.98
p-değeri		(0.350)		(0.445)

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde katsayıların anlamlılığını ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler katsayıların standart hatalıdır. Açıklayıcı değişkenlere ilişkin standart hatalar Windmeijer (2005) düzeltmesi (Stata xtabond2 komutu) ile dirençli (robust) hale getirilmiştir. AR2 Testi H0: 2. dereceden otokorelasyon yoktur. Hansen Testi H0: Aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir.

BGGTA: Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler

Tablo 3.11.'de gecikmeli bağımlı değişken (BGGTA_{t-1}) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranını (BGGTA) açıklamakta %1 düzeyinde anlamlı ve işareti beklenildiği gibi pozitiftir. Bunun anlamı, Banka Genel Giderler/Toplam Aktiflerdeki bir artış bir sonraki dönem değerini de artırıcı etki yaptığıdır. Bu sonuç, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankalarında bir dönemde 1 birimlik maliyetlerindeki artış bir sonraki dönemde sırasıyla 0.44-0.39'luk katkı vererek maliyetleri birikimli olarak artırıcı etki yarattığını ifade etmektedir. Bu durum maliyet verimliliği üzerinde negatif etki yaratmakta ve maliyet verimsizliğine sebep olmaktadır.

Banka ürün çeşitlendirmesindeki (FDGTG) bir artış, gelişmekte olan ülkelere Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranı (BGGTA) üzerinde pozitif ve anlamlı bir

etki yaratmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise pozitif fakat anlamsızdır. Gelişmekte olan ülkelerde ürün çeşitlendirilmesinde bir birimlik artış BGGTA üzerinde 0.15 artışa sebep olarak maliyet verimsizliğine neden olmaktadır.

Merkez bankası varlıklarının GSYİH'ye oranı (MBAGSYİH), gelişmekte olan ülkelerde Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranı (BGGTA) oranı üzerinde etkisi pozitif ve anlamlıdır. Merkez bankası varlıklarındaki bir birimlik artış BGGTA oranı üzerinde 0.11'lik bir artışa sebep olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin merkez bankalarının yapmış olduğu müdahaleler maliyet verimliliği üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. MBAGSYİH değişkeninin katsayısı gelişmiş ülkelerde anlamsızdır.

Demokrasi (DEM) değişkeninin katsayısı gelişmekte olan ülkelerde Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranı (BGGTA) üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde demokrasi düzeyindeki bir birimlik artış banka maliyetlerini 0.08 azaltarak maliyet verimliliğini olumlu etkilemektedir. Demokrasi düzeyi gelişmiş ülkeler için BGGTA değişkeni üzerinde bir etki yaratmamaktadır.

Ekonomik Özgürlükler (OZG) değişkeninin katsayısı gelişmekte olan ülkelere Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranı (BGGTA) üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Gelişmekte olan ülkelere ekonomik özgürlüklerinde bir birimlik artış banka maliyetlerini 2.59 artırarak maliyet verimsizliğine neden olmaktadır. Ekonomik özgürlüklerin katsayısı gelişmiş ülkelere anlamsızdır.

Makroekonomik değişkenlerden büyüme oranı (GSYİH) ve Enflasyon oranı (ENF) değişkeninin katsayısı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin BGGTA oranı üzerindeki etkisini açıklamakta anlamsızdır.

SONUÇ

Ülkelerin banka performansının belirlenmesinde sahip olduğu kurumsal yapı temel bileşen olmaktadır. Bu nedenle ülkelerin kurumsal yapısı güçlendirilmesi banka performanslarında iyileştirme yapılabilmesi için önem arz etmektedir. Kurumlar belirsizliği azalttığı için iktisadi faaliyetlerde güveni sağlayarak kaynakların etkin ve verimli kullanımını için zemin oluştururlar. Böylelikle ekonomide üretkenlik ve yatırımlar artmakta ülkelerin ekonomik performanslarına da olumlu katkılar sağlanmaktadır. Kurumsal yapısı güçlü olan ülkelerde belirsizlik azalır. Hak ve özgürlüklerin güvence altında olmasının garanti ediliyor olması da finansal işlemleri, ticari ilişkileri, yatırımları, sözleşmeleri ve bankacılık sektörünü olumlu etkilemektedir. Piyasalarda güven ortamının sağlanması ile piyasa mekanizmasının etkin bir şekilde işlemesini sağlamaktadır. Bankacılık performansını belirli bir düzeye getirmiş gelişmiş ülkeler istikrarlı bir şekilde karlılıklarını sürdürebilmek için, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de bankacılık performansını karlılık ve maliyet verimliliği yönünde artırabilmeleri için kurumsal yapıları ile ilgili politikalarına önem vermelidirler. Yani banka performanslarını arttırmak isteyen ülkeler ekonomik özgürlüklerini ve demokrasilerini arttırma yönünde politikalar belirlemelidir.

Gelişmiş ülkelerde faktörlerin daha verimli dağılmasını sağlayan daha iyi kurumlar bulunmaktadır. Söz konusu bu ülkeler, etnik ve sınıf kutuplaşmalarını iyi işleyen kurumsal yapı ile çözmektedir (Levchenko, 2004: 20). Böylece kurumlar, ülkelerin yüksek kalkınma düzeyine ulaşmalarına yardımcı olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ekonomilerini güçlendirmelerinde, kurumsal yapılarını değiştirerek, korumacı politikaların terk edilmesi, ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve ülkeye yabancı sermayenin çekilmesi, mülkiyet haklarının güvence altına alınması, demokrasi seviyesinin yükseltilmesi, ekonomik özgürlüğe tüm yönleriyle önem verilmesi, bilgi ve iletişim teknolojileri alanında büyük ölçekli yatırımların yapılması, eğitime, özellikle bilimsel eğitime ve teknolojik araştırmaya önem verilerek, bilgi tabanlı ekonominin oluşturulmaya çalışılması önemli bir etken olmuştur.

Ekonomik özgürlük, bir ülkenin, hükümetin çok fazla müdahalesi olmadan ekonomik faaliyetlerde bulunma konusunda esnek olmasını sağlar. Hem yurtiçi hem de uluslararası sermaye dolaşımının kısıtlanması, kaynakların verimli tahsisine zarar verir,

retkenliği düşürür ve ekonomiyi bozar. Yatırım özgürlüğünü ve ülkeler arasında iřęc hareketliliğini etkileyen karar vermeyi zorlaştırır (Chortareas vd., 2012:1227).

Kurumsal yapı, ekonominin farklı davranışını sınırlayan, yönlendiren ve motive etmektedir. Etkili bir kurumsal yapının varlığı halinde, kurumların yapısına bağlı olarak ortaya çıkan işlem maliyetleri azalacaktır. İşlem maliyetinin düşmesi ve düşük üretim maliyetleri ile banka performansı artacaktır.

Mülkiyet hakları ve yasalar bireylere ve yatırımcılara güven vermediği sürece bireylerin ve yatırımcıların bankacılık faaliyetlerinde tedirgin davranmalarına neden olmaktadır. Böyle bir ortamda, yüksek reel faizler nedeniyle bireylerin ve yatırımcıların finansman maliyetleri artmakta ve uygun finansman kaynaklarının temin edilmesinde yaşanan zorluklar sonucunda üretim maliyetleri ve buna bağlı olarak da dönüşüm maliyetleri artmaktadır.

Bankacılıkta teknolojik ve insan kaynağındaki dönüşüm organizasyonel ve finansal bakış açısından da dönüşümü gerekli kılmaktadır. Klasik lme ve değerlendirme yöntemleri ile strateji belirleme, karar alma ve performans ölçmeyle optimum etkinlik ve verimliliğe ulaşılamamaktadır (Tevfik ve zek, 2011:56). Finansal tüketicilerden en üst düzeyde verim elde etmek için yeni kriter setleri zorunlu olmaktadır. Performansı hedefleyen yeni veri setlerinde insan kaynağını, teknolojiyi ve diğer giderleri daha saf ve rafine olarak ölçmek, bu verilere dayanan çıktılarla strateji belirlemek hayati önem taşımaktadır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi olan bankacılık performansının belirleyicileri hakkında birçok teori geliştirilse de kesin bir sonuç elde edilememiştir. Ülkelerin kurumsal yapısının toplumsal ilişkileri düzenlemenin yanı sıra, makro değişkenlerin arka planında yer alarak bankacılık performansını da belirlediği düşünülmektedir. Son yıllarda ekonomi alanında yapılan çalışmalarda kurumsal yapının etkisinin göz ardı edilemeyeceği görüşü hakim olmuştur. Literatürde bankacılık sektörünü birden çok boyutla ele alıp, kurumsal yapının bankacılık sektörü üzerindeki etkisini inceleyen neredeyse hiç çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple de yapılan çalışmada kurumsal yapının temel bileşenleri olan demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin bankacılık performansına olan etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bankaya özgü ve makroekonomik bir takım kontrol değişkenler kullanılarak demokrasi

ve ekonomik özgürlüklerin bankacılık performansına etkisinin daha net ortaya konulması amaçlanmıştır.

Bankacılık performansı karlılık ve maliyet verimliliği yönleri ile incelenmiştir. Karlılığa dayalı performans analizi için üç ayrı ölçütünün kullanılmıştır. Bunlar; Aktif karlılık oranı (ROA), Özkaynak karlılık oranı (ROE) ve Net faiz marjıdır (NIM). Maliyet verimliliğine dayalı performans analizi için iki ayrı ölçüt kullanılmıştır. Bunlar; Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler (BGGTA) ve Banka Maliyeti/Toplam Gelir (BMTG)'dir. Sonuç olarak, çalışmamız iki boyuttan oluşup, modelleme beş ayrı bağımlı değişken bazında yapılmıştır.

Bankacılık sektörünün performansını birden fazla boyutla ele alan, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yoğunlaşan ve aynı zamanda karşılaştırması yapılan, ülke bankacılık sistemlerini bu kadar yüksek şekilde temsil eden örneklem büyüklüğüne sahip bir çalışmanın çok nadir olması, kurumsal yapının temel bileşenleri olan demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin çalışmaya dahil edilmesinden dolayı yapılan bu çalışmada ulaşılan sonuçların literatüre önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir. Çalışmamızdaki ülkeler gelişmişlik seviyeleri baz alınarak, hem birlikte hem de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler şeklinde karşılaştırılması yapılarak iki kategoride değerlendirilmiştir.

Çalışma 2005 ve 2017 yılları için toplam 82 ülkeyi kapsamıştır. Çalışmaya 36 gelişmiş ülke, 46 gelişmekte olan ülke katılmıştır. Ülke grupları oluşturulurken ülkelere ait verilerin ulaşılabilirliği göz önünde bulundurulmuştur. Analiz çalışmasında dinamik panel tahmin yöntemlerinden biri olan Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998) tarafından geliştirilen sistem genelleştirilmiş momentler yöntemi tahmincisi yani Sistem GMM kullanılmıştır.

Çalışmada ilk olarak tüm ülkeler üzerine yapılan banka karlılık performansı analizinde, demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin banka karlılığı üzerinde etkisinin olup olmadığı hipotezleri irdelenmiştir. Analiz sonuçlarında demokrasi değişkeninin katsayısı aktif karlılık oranı ve net faiz marjında anlamlı sonuçlanmıştır. Demokrasi seviyesindeki artış aktif karlılık oranını artırırken, net faiz marjında azalışa sebep olmaktadır. Ekonomik Özgürlük değişkeninin katsayısı özkaynak karlılık oranında anlamlı sonuçlanmıştır. Ülkelerin ekonomik özgürlüklerinde bir birimlik bir artış öz

kaynak karlılık oranlarını yüksek bir oranda artırmaktadır. Fark yaratan bu bulgu Gropper vd. (2015) elde etmiş olduğu sonuçlarla örtüşmektedir.

Bankaya özgü değişkenlerin sonuçlarında, gecikmeli bağımlı değişkenler özkaynak karlılık oranı ve net faiz marjını açıklamakta %1 düzeyinde anlamlı ve işareti beklenildiği gibi pozitifdir. Bunun anlamı, özkaynak karlılık oranı ve net faiz marjındaki bir artış bir sonraki dönem değerini de artırıcı etki yaptığıdır. Banka ürün çeşitlendirmesindeki bir artış aktif karlılık oranını artırırken, net faiz marjını azaltmaktadır. Bu durum bankacılık sektörünün her geçen zaman diliminde sadece kredi faizinden kar elde etmediğini, ürün çeşitlendirmesine giderek ödeme hizmetleri, bankacılık hizmet gelirleri, kredilerden alınan ücret ve komisyonlar, yatırım bankacılığı, sigortacılık ve türevleri gibi ürünlerden kar elde etme yoluna gittiğini bize göstermektedir. Bankalar ne kadar çok ürün çeşitliliğine gittiği takdirde faiz dışı gelirleri o kadar artmaktadır. Doğal olarak toplam gelir içerisindeki payı da artmaktadır. Karlılık sürmektedir ama yön değiştirmektedir. Ürün çeşitliliği neticesinde faiz dışı gelirlerin toplam gelir içindeki payı arttığında net faiz marjında bir azalış olmaktadır. Ürün çeşitliliğinin aktif karlılık oranının üzerindeki etkisi net faiz marjındaki etkiden daha fazla olmasından dolayı banka karlılık performansı açısından istenilen bir durum oluşturmaktadır. Firmaların ve şirketlerin finansal yapılarının ne kadar güvende olduğunu ve kısa vadede şirketleri finansal açıdan bir sorun bekleyip beklemediğini ölçen Z skoru, özkaynak karlılık oranı ve net faiz marjı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

Banka Genel Giderler/ Toplam Aktifler özkaynak karlılık oranı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Bankanın genel giderleri; idari giderler, ücretler ve çalışanlara tazminat, reklam giderleri, emlak maliyetleri, bankaların faiz ödemeleri ve vergiler hariç işletme maliyetlerindeki bir birimlik bir artış özkaynak karlılık oranında azalışa sebep olmaktadır. Banka Maliyeti / Toplam Gelir oranı banka karlılık performans göstergelerinden aktif karlılık ve özkaynak karlılık oranı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Bankaların toplam maliyetlerinde yaşanan bir artış karlılığı olumsuz etkilemektedir.

Karlılığı yüksek bankalar, karlarını koruyarak aktiflerini ve özkaynaklarını artırabilirler. Fakat kar elde eden bankalar karlarına korumak için reklam

kampanyalarına daha fazla ödeme yapmak ve daha fazla personel çalıştırmak durumunda kalabilirler. Buda karlılıklarını ters yönde etkileyebilir ve maliyet verimsizliğine yol açabilir. Banka maliyeti ve genel giderler analizlerinden elde etmiş olduğumuz sonuçlar bu durumu destekler niteliktedir.

Büyüme oranı değişkeninin katsayısı aktif karlılık ve özkaynak karlılık oranı üzerinde beklenildiği pozitif, anlamlı ve yüksek etkiye sahiptir. Makroekonomik değişkenlerden enflasyon oranının, banka karlılık bileşenleri üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Banka maliyet verimliliği sonuçlarına baktığımızda, demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin banka maliyet verimliliği üzerinde etkisinin olup olmadığı hipotezleri irdelenmiştir. Demokrasi değişkeninin katsayısı Banka Maliyeti/Toplam Gelir oranı (BMTG) üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı, Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranı (BGGTA) üzerindeki etkisi ise negatif ve anlamlıdır. Ülkelerin demokrasi düzeylerinde artış Banka Maliyeti/Toplam Gelir oranını artırmakta, Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranını ise azaltmaktadır. Demokrasi düzeyindeki artış BMTG’de maliyet verimsizliğine, BGGTA üzerinde ise maliyet verimliliğine sebep olmaktadır. BMTG’nin BGGTA’dan maliyetler açısından farkı, BMTG’de maliyetlerin içerisinde faiz ödemeleri ve vergilerin olmasıdır. BGGTA’nın içerisinde ise faiz ödemeleri ve vergiler bulunmamaktadır. Demokrasi düzeyinin maliyet verimliliği değişkenleri üzerinde farklı etki yaratmasının nedeni, BMTG ve BGGTA arasındaki faiz ödemeleri ve vergilerden kaynakladığı düşünülmektedir. Ülkelerin demokrasi seviyelerinin yükselmesi banka genel giderlerinin azalmasına, banka verimliliğinin artmasına sebep olmaktadır.

Ekonomik Özgürlükler değişkeninin katsayısı Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler (BGGTA) oranı üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Ülkelerin ekonomik özgürlüklerindeki artış banka genel giderler maliyetlerini artırmakta ve maliyet verimsizliğine neden olmaktadır. Ülkelerin ekonomik özgürlüklerinin artması ile bankacılık sektöründe daha fazla rekabet etmesi gerekmektedir. Bu yüzden daha fazla reklam harcamaları, şube sayısı ve çalışan istihdamı gibi harcamalarda artışa sebep olmaktadır.

Banka Maliyeti/Toplam Gelir ve Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranlarını gecikmeli değerleri anlamlı ve işareti beklenildiği gibi pozitifdir. Bunun anlamı, Banka Maliyeti/Toplam Gelir ve Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler'deki bir artış bir sonraki dönem değerini de artırıcı etki yaptıdır. Bu durum bankacılık performansı açısından arzu edilen bir sinyal vermemekte olup, maliyetler ve toplam gelirdeki artış maliyet verimliliği üzerinde negatif etki yaratmakta ve maliyet verimsizliğine sebep olmaktadır. Fakat bankacılık sektörünün büyümesi ile maliyetler ve toplam genel giderlerdeki artış beklenen sonuçlar ile örtüşmektedir (Chen, Liang ve Yu, 2018: 48; Ghosh, 2016: 65; Djalilov ve Piesse, 2019: 316).

Ürün çeşitliliğindeki artış BGGTA oranında artışa sebep olmaktadır. Bu sonuç, bankaların alternatif kaynaklardan daha fazla gelir elde edebilmek için daha fazla işletme giderine sebep olduğunu göstermektedir. Bankaların mevduatlarındaki artışın maliyet verimliliği üzerinde pozitif etki yarattığını ve verimliliği artırdığını göstermektedir.

Çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan banka karlılık performansı analizinde, demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin banka karlılığı üzerinde etkisinin olup olmadığı hipotezleri irdelenmiştir. Kurumsal yapının temel bileşenlerinden olan Demokrasi değişkenini katsayısı aktif karlılığı açıklamada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için pozitif fakat anlamsız bir sonuç vermektedir. Ülkelerin demokrasi düzeylerindeki artış aktif karlılık üzerinden anlamlı bir etki yaratmamaktadır. İşaretinin pozitif olması demokrasi ile aktif karlılık arasında doğrusal bir bağlantı olduğu anlamına gelmektedir. Kurumsal yapının diğer bileşeni olan Ekonomik Özgürlük değişkenini katsayısı aktif karlılığı açıklamada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için negatif fakat anlamsız bir sonuç vermektedir. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ekonomik özgürlüklerindeki artış aktif karlılıklarını etkilememektedir.

Demokrasi (DEM) değişkenini katsayısı gelişmiş ülkelerde özkaynak karlılık oranı üzerinde hem statik sabit etkiler modelinde hem de sistem GMM modelinde pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerin demokrasi düzeylerindeki artış özkaynak karlılıklarını artırmaktadır. Fakat gelişmekte olan ülkelerin demokrasi düzeylerinin özkaynak karlılıklarını açıklamakta anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Ekonomik Özgürlük (OZG) değişkenini katsayısı gelişmiş ve

gelişmekte olan ülkelerde özkaynak karlılığı açıklamada anlamsızdır. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ekonomik özgürlüklerindeki artış veya azalış özkaynak karlılıklarını etkilememektedir.

Demokrasi (DEM) değişkenini katsayısı gelişmiş ülkelerde net faiz marjını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilerken, gelişmekte olan ülkelerde ise net faiz marjını negatif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerin demokrasi düzeylerindeki artış net faiz marjını artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin demokrasi düzeylerindeki artış net faiz marjını oranında azaltmaktadır.

Ekonomik Özgürlük (OZG) değişkenini katsayısı gelişmiş ülkelerde net faiz marjını negatif ve anlamlı bir şekilde etkilerken, gelişmekte olan ülkelerde ise net faiz marjını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerin ekonomik özgürlük seviyelerinde artış net faiz marjını azaltmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik özgürlük seviyelerinde artış net faiz marjını artırmaktadır.

Çalışmada son olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan maliyet verimliliği performansı analizinde, demokrasi ve ekonomik özgürlüklerin banka karlılığı üzerinde etkisinin olup olmadığı hipotezleri irdelenmiştir. Demokrasi (DEM) değişkenin katsayısı gelişmiş ülkelerde Banka Maliyeti/Toplam Gelir oranı (BMTG) üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Gelişmiş ülkelerde demokrasi düzeyindeki artış banka maliyetlerini artırarak maliyet verimsizliğine neden olmaktadır. Demokrasi düzeyi gelişmekte olan ülkeler üzerinde bir etki yaratmamaktadır.

Ekonomik Özgürlükler (OZG) değişkeninin katsayısı gelişmekte olan ülkelerde Banka Maliyeti/Toplam Gelir oranı (BMTG) üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik özgürlüklerinde bir artış banka maliyetlerini artırarak maliyet verimsizliğine neden olmaktadır. Ekonomik özgürlükler gelişmiş ülkeler üzerinde anlamlı bir etki yaratmamaktadır.

Demokrasi (DEM) değişkenin katsayısı gelişmekte olan ülkelerde Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranı (BGGTA) üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde demokrasi düzeyindeki artış banka maliyetlerini azaltarak maliyet verimliliğini olumlu etkilemektedir. Demokrasi düzeyi gelişmiş ülkeler için BGGTA değişkeni üzerinde bir etki yaratmamaktadır.

Ekonomik Özgürlükler (OZG) değişkeninin katsayısı gelişmekte olan ülkelerde Banka Genel Giderler/Toplam Aktifler oranı (BGGTA) üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik özgürlüklerinde bir artış banka maliyetlerini artırarak maliyet verimsizliğine neden olmaktadır. Ekonomik özgürlüklerin katsayısı gelişmiş ülkelerde anlamsızdır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ekonomik özgürlük ve demokrasi endeksinin banka performansı üzerindeki etkisini araştıran bu çalışmada, demokrasi ve ekonomik özgürlük endekslerinin banka karlılık performans üzerinde pozitif anlamlı bir etkisi vardır. Demokrasi ve ekonomik özgürlük endekslerinin banka maliyet verimliliği performansını genel olarak olumsuz etkilemektedir. Bankanın genel giderleri ve maliyetleri; idari giderler, ücretler ve çalışanlara tazminat, reklam giderleri, emlak maliyetleri, bankaların faiz ödemeleri ve vergiler hariç işletme maliyetlerinden oluşmaktadır. İyileştirilmiş kaliteli bir yönetim ise maliyetlerin azalmasına sebep olarak, karlılık ve maliyet verimliliği üzerinde de pozitif etki yaratması beklenmektedir. Kaliteli yönetim anlayışının daha yukarılara çıkması, ülkelerin banka maliyetlerinin azaltılmasına yol açacaktır. Bu durumda maliyet verimliliği ile sonuçlanacaktır.

Kısaca demokrasi seviyesi; gelişmiş ülkelerde banka karlılığını artırırken, gelişmekte olan ülkelerde ise azaltmaktadır. Ekonomik özgürlük seviyesi; gelişmiş ülkelerde karlılığı azaltırken, gelişmekte olan ülkelerde ise karlılığı artırmaktadır. Demokrasi seviyesi; gelişmiş ülkelerde maliyet verimsizliğine sebep olurken, gelişmekte olan ülkelerde ise maliyet verimliliği oluşturmaktadır. Ekonomik Özgürlük seviyesi; gelişmiş ülkeler üzerinde bir etki yaratmazken, gelişmekte olan ülkelerde ise maliyet verimsizliğine neden olmaktadır.

Sonuç olarak banka performansın arttırılması istendiğinde kurumsal yapının belirleyicileri olan demokrasi ve ekonomik özgürlüğü arttırıcı yönde değişimlerin yapılması gerekmektedir. Kurumsal yapının ekonomik özgürlük ve demokrasinin bir bileşeni olduğu düşünüldüğünde sürdürülebilir bir banka performans için ülkelerin kurumsal yapılarına önem vermeleri, kurumsal yapılarını güçlendirmeleri ve iyileştirilmiş kaliteli bir yönetim sergilemeleri gerekmektedir.

Bu bulgular gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için söylenebilmektedir. Farklı ülke grupları ve farklı yıllar için de hesaplama yapılarak karşılaştırmalar ve tespitler

yapılabilir. Ülkelerin bankacılık sektörlerinin, istikrarlı bir şekilde karlı ve maliyet verimli çalışabilmeleri için, daha anlaşılır ve daha yaşanabilir bir gelecek için, bu tarz çalışmaların daha fazla yapılması dünya adına olumlu bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2010). Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler ve Refah. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 53, 1-28.
- Acaravcı, A. ve Erdoğan, S. (2015). Türkiye’de Demokrasi, Reel Gelir ve Dışa Açıklık Arasındaki Uzun Dönemli ve Nedensel İlişkiler. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(31): 358-370.
- Acemoğlu, D., Johnson, S., Robinson, J. & Thaicharoen, Y. (2003). Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises And Growth. *Journal of Monetary Economics*, 50(1): 49–123.
- Adejumobi, S. (2000). Between democracy and development in Africa: What are the missing links?. In *World Bank Conference on Development Thinking in the Next Millennium, Paris*, 26-28.
- Adıgüzel, Ş. (2014). *Türkiye’de siyasi hak ve ödevlerin tarihsel gelişim süreci* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Afşar, A. (2007). Finansal Gelişme İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36, 188-198.
- Agoraki M–EK, Kouretas G. P. & Triantopoulos C. (2019). Democracy, Regulation and Competition in Emerging Banking Systems. *Economic Modelling*, 84, 190–202.
- Akbaş, S. (1993). *Banka işletmesinde verimlilik ve uygulamalı bir araştırma* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akgüç, Ö. (1987). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*. İstanbul: Gerçek
- Akgül, B. A. (2004). İşletmelerde Yeni Performans Ölçümleme Sistemleri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 24, 73-82.
- Akıncı, N. ve Ünlen, M. (1998). *Mali Tablolar Analizi*. İzmir: Barış.

- Akkaya, M. (2018). Ekonomik Özgürlük, Demokrasi Kalitesi, İnsani Gelişmişlik ve Yolsuzluk Algısı ile Finansal Piyasalar Arasındaki İlişkinin Analizi. *Ekonomi, Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1): 15-24.
- Aktan, C. C. (2015). Özgürlük Felsefesi Üzerine. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 7(2): 55-71.
- Akyılmaz, B. (1998). Milli Egemenlik Kavramının Gelişimi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1-2): 1-12.
- Al-Gasaymeh, A. (2018). Economic Freedom, Country Risk and Cost Efficiency in Jordan and the GCC Countries. *Global Business Review*, 21(1): 1–17.
- Al-Homaidi, E. A., Tabash, M. I., Farhan, N. H. S., & Almaqtari, F. A. (2018). Bank-Specific and Macro-economic Determinants of Profitability of Indian Commercial Banks: A Panel Data Approach. *Cogent Economics and Finance*, 6(1): 1–26.
- Aliefendioğlu, Y. (2005). Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı. *TBB Dergisi*, 60, 71-96.
- Altman, E. I. (1968). Financial Ratios, Discriminant Analysis and The Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23(4): 589-609.
- Altman, E. I. (2013). Predicting Financial Distress of Companies: Revisiting the Z-score and ZETA® Models. In *Handbook of Research Methods and Applications in Empirical Finance*. Edward Elgar Publishing.
- Altunok, F. ve Fendoğlu, S. (2015). Güçlü Bilanço Düşük Faiz: Firma Borçlanma Maliyetlerini Etkileyen Faktörler. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ekonomi Notları*, 1-13.
- Anderson, T. & Hsiao, C. (1981). Estimation of Dynamic Models With Error Components. *Journal of the American Statistical Association*, 76(375): 598–606.
- Arellano, M. & Bond, S. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations. *Review of Economic Studies*, 58(2): 277-297.

- Arellano, M. & Bover, O. (1995). Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-components Models. *Journal of Econometrics*, 68(1): 29–51.
- Arlı, O.E., Poyraz, E. ve Özkoç, H. (2019). Demokrasinin Sermaye Piyasaları Üzerinde Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(20): 573-593.
- Artan, S. ve Kalaycı, C. (2014). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 4(2): 69-88.
- Aslan A., Güngör T. Ş. ve Altınöz B. (2018). Ekonomik Özgürlüklerin Firma Performansına Etkisi: Borsa İstanbul Firmaları Üzerine Bir Araştırma. *Dijital Ekonomi*, 56, (2).
- Ataş, N. (1966). *Banka İşletmeciliği ve Tatbikatı*. İstanbul: Garanti.
- Athanasoglou, P. P., Brissimis, S. N., & Delis, M. D. (2008). Bank-specific, Industry-specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 18(2): 121-136.
- Athanasoglou, P. P., Delis, D. M. & Staikouras, C. K. (2006). Determinants of Bank Profitability in the South Eastern European Region, *Bank of Greece Working Paper*, 47.
- Babuşcu, Ş. (1997). *Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi Ve Türk Bankacılık Sektörüne Uygulanması*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Badri A. K. & Sheshgelani A. P. (2017). Economic Freedom and FDI in Selected Developing Countries. *Noble International Journal of Economics and Financial Research*, 2(5): 82-87.
- Bakker, C. (2003). Anahtar Sözcük Çeşitlilik Dinler Arası Eğitim ve Dini Gruplar İçinde Belirsizlik Sorunu. *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar (28-30 Mart 2001)*: 359-378, Ankara: MEB.
- Baltacı, C. (1997). Demokratik Eşitlik İlkesi, *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1): 199-211.

- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Data Panel*. England: John Wiley & Sons Ltd.
- Bardhan, P. (2004). Democracy and Development: A Complex Relationship, <https://myweb.rollins.edu/tlairson/asiabus/bardhandemocdev.pdf>, (10.05.2020).
- Barro, R. J. (1994). Democracy and Growth. *Nber Working Paper Series. Working Paper No. 4909*: 1-48.
- Barro, R. J. (1996). Democracy and Growth. *Journal of Economic Growth*, 1, 1-27.
- Barth, J. R., Caprio Jr. G. & Levine, R. (2006). *Rethinking Bank Regulation: Till Angels Govern*. New York: Cambridge University.
- Başar, S. ve Yıldız, Ş. (2009). İktisadi Büyümenin Demokratikleşme Üzerine Etkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21): 56-75.
- Baum, C. F. (2006). *An Introduction to Modern Econometrics Using Stata*. Stata Press: Texas.
- Belke, M. & Unal, E. A. (2017). Determinants of Bank Profitability: Evidence From Listed and Non-Listed Banks in Turkey. *Journal of Economics Finance and Accounting*, 4(4): 404-416.
- Berk, N. (2005). *Finansal Yönetim*. İstanbul: Türkmen.
- Beşkaya A. ve Manan Ö. (2009). Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkinin Zaman Serileri İle Analizi: Türkiye Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(10): 47-76.
- Bhagwati, J. N. (2002). Democracy and Development: Cruel Dilemma or Symbiotic Relationship, *Review of Development Economics*, 6(2): 151–162.
- Bilal, E. (2015). *Finansal krizlere karşı dayanıklı bir enstrüman: Sukuk* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Blundell, R. & Bond, S. (1998). Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models, *Journal of Econometrics*, 87(1): 115-143.
- Boubakri, N., Cosset, J., Fischer, K. & Guedhami, O. (2005). Privatization and Bank Performance in Developing Countries. *Journal of Banking and Finance*, 29, 2015– 2041.

- Bun, M., & Kleibergen, F. (2010). GMM Based Inference for Panel Data Models. In *2nd Amsterdam-Bonn Workshop in Econometrics*.
- Bun, M. J., & Sarafidis, V. (2013). Dynamic Panel Data Models. *UvA-Econometrics Working Paper Universiteit of Amsterdam Dept of Econometrics*, 7, 1-36.
- Burger, A. & Moormann, J. (2008). Productivity in Banks: Myths & Truths of the Cost Income Ratio, *Banks and Bank Systems*, 3(4):85-94.
- Büke, A. (2016). Kuvvetler Ayrılığının Parlamenter Sistemde Siyasal Partilerin Faaliyetlerine Etkisi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 1(2): 225-239.
- Caddy, J. & Vergez, C. (2001). *Citizens As Partners-Information*. Consultation and Public Participation, OECD, <http://www1.oecd.org/publications/ebook/>, (14.05.2020).
- Campbell, D. F. (2008). The Basic Concept for the Democracy Ranking of the Quality of Democracy, *Democracy Ranking*, 10(21): 30-42.
- Carlsson, F. & Lundström, S. (2002). Economic Freedom and Growth: Decomposing the Effects. *Public Choice*, 112(3): 335-344.
- Carvallo, O. & Kasman, A. (2005). Cost efficiency in the Latin American and Caribbean banking systems. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 15(1): 55–72.
- Chang, H. J. (2003). *Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü*. (Çev: T.A. Onmuş), İstanbul: İletişim.
- Chen, N., Liang, H. & Yu, M. (2018). Asset Diversification and Bank Performance: Evidence From Three Asian Countries With a Dual Banking System. *Pacific-Basin Finance Journal*, 52, 40-53.
- Chortareas, G. E., Girardone, C. & Ventouri, A. (2012). Financial Freedom and Bank Efficiency: Evidence from the European Union. *Journal of Banking & Finance*, 37(4): 1223–1231.
- Claessens, S. & Van Horen N. (2015). The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Globalization. *IMF Economic Review*, 63(4): 868-918.

- Coelli, T. J., Prasada Rao, D. S., O'Donnell, C. J. & Battase, G. E. (2005). *An Introduction to Efficiency And Productivity Analysis*, USA: Springer Ltd.
- Coşkun, A. (2006). Bankaların Stratejik Performans Yönetiminde Performans Karnesi Kullanımı, *Bankacılar Dergisi*, 56, 28-39.
- Çetin, M., & Seker, F. (2014). Ticari Açıklık ve Finansal Gelişmenin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Dinamik Panel Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1): 125-147.
- Çitci, O. (1999). Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 5(6): 5-14
- Çukurçayır, S. & Tezcan, K. (2011). Demokratikleşme ve Ekonomik Kalkınma: Etkileşim Analizi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(2): 48-76.
- Dağıdır, C. (2010). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılık ve Makro Ekonomik Değişkenlerle İlişkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1): 25-33.
- Dahl, R. A. (1994). A Democratic Dilemma: System Effectiveness Versus Citizen Participation. *Political Science Quarterly*, 109(1): 23-34.
- De Blander, R. (2008). Which Null Hypothesis Do Overidentification Restrictions Actually Test. *Economics Buletins*, 3(76): 1-9.
- De Haan, J. & Sierman, C. L. J. (1998). Further Evidence on the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth. *Public Choice*, 95(3-4):363-380.
- De Mendonça, H. F., & da Silva, R. B. (2018). Effect of Banking and Macroeconomic Variables on Systemic Risk: An Application of Δ COVAR for an Emerging Economy. *North American Journal of Economics and Finance*, 43, 141–157.
- Delis, M., Hasan, I. & Ongena, S. (2019). Democracy and Credit. *Journal of Financial Economics*, In Press, 136(2): 571–596
- Demir, F. (2005). *Anayasa Hukukuna Giriş*. İzmir: DEÜ.
- Demir, N. (2010). Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları. *Ege Akademik Bakış*, 10(2): 597-611.

- Demirguc-Kunt, A. & Huizinga, H., (1999). Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence. *World Bank Econ. Rev.* 13(2): 379–408.
- Demirguc-Kunt, A. & Huizinga, H. (2000). *Financial Structure and Bank Profitability*. Policy Research Working Paper Series 2430. The World Bank.
- Dietrich, A., & Wanzenried, G., (2014). The Determinants of Commercial Banking Profitability in Low, Middle, and High-income Countries. *Q. Rev. Econ. Finance*, 54(3): 337–354.
- Dietsch, M. & Lozano-Vivas, A. (2000). How the Environment Determines Banking Efficiency: A Comparison Between French and Spanish Industries. *Journal of Banking & Finance*, 24(6): 985–1004.
- Dilek K. S. (2011). *İç denetim sistemlerinin bankaların verimliliği üzerindeki etkisi* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Djalilov, K. & Piesse, J. (2016). Determinants of Bank Profitability in Transition Countries: What Matters Most?. *Research in International Business and Finance*, 38, 69-82.
- Djalilov, K. & Piesse, J. (2019). Bank Regulation and Efficiency: Evidence from Transition Countries. *International Review of Economics and Finance*, 64, 308-322.
- Doğan, A. (2005). Demokrasi ve Ekonomik Gelişme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25, 1-19.
- Doğukanlı, H. (2013), *Finansal Sistem ve Finansal Kurumların Rolü*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Doucouliaos C. & Ulubaşoğlu M. A. (2006). Economic Freedom and Economic Growth: Does Specification Make a Difference?. *European Journal of Political Economy*, 22(1): 60-81.

- Ekici, S. (2009). *1982 Anayasasında seçme ve seçilme hakları* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekinci, R. & Poyraz, G. (2019). The Effect of Credit Risk on Financial Performance of Deposit Banks In Turkey. *Procedia Computer Science*, 158, 979-987.
- Erdoğan, M. (2013). Anayasal-Demokratik Bir Rejimde Özgürlük ve Güvenlik, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(24): 21-29.
- Eser, Z. E. (2016). *Ekonomik özgürlükler ve kalkınma* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Eyceyurt Batır, T. ve Güngör, B. (2016). Türkiye’de Bankaların Kârlılık Belirleyicilerinin Katılım Bankaları ve Mevduat Bankaları Bazında Karşılaştırılması. *Bankacılar Dergisi*, 27(99): 74-98.
- Ezzat, A.M. & Fayed, M.E. (2019). Central Bank Independence and Democracy: Does Transparency Matter?. *Contempoary Economics, Warsaw*, 14(2): 90-111.
- Fahlenbrach, R. & Stulz, R.M. (2011). Bank CEO İncentives and the Credit Crisis. *Journal of Financial Economics*, 99(1): 11–26.
- Fang, Y., Hasan, I. & Marton, K. (2011). Bank Efficiency in South-Eastern Europe. *Economics of Transition*, 19(3): 495–520.
- Francis, G. J., Hecht, N. F. & Siegel, S. M. (1998). *Principles of Banking*. American Bankers Association.
- Fraser Institute, (2019). Economic Freedom of the World: 2019 Annual Report. *Fraser Institute*.<https://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/efw/efw2019/efw-2019-chapter-1.pdf>, (03.06.2020).
- Freedom House (2020). *Freedom in the World 2020 Methodology*. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world> (01.07.2020).
- Garcia, F. L. (1979). How to Analyze A Bank Statement: A Detailed Guide To The Financial Statements Of Banks And Bank Holding Companies: Reporting Requirements, Forms And Content Of Statements, Techniques Of Analysis. (Çeviren: Dr. Yüksel. Koç), *Bankers Publishing Company*, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

- Garcia-Herrero, A., Gavila, S. & Santabarbara, D., (2009). What Explains the Low Profitability of Chinese Banks? *J. Banking Finance*, 33(11): 2080–2092.
- Gavurova, B., Belas, J, Kocisova, K. & Kliestik, T. (2017). Comparison of Selected Methods for Performance Evaluation of Czech and Slovak Commercial Banks. *Journal of Business Economics and Management*, 18(5): 852-876.
- Gemrik, S. (2015). İslam Ülkelerinde Ekonomik Özgürlükler: Karşılaştırılmalı Bir Analiz. *Türkiye İslam İktisadi Dergisi*, 2(2): 71-91.
- Ghalı, B. (2003). *The Interaction Between Democracy and Development*. UNESCO, Paris.
- Ghosh, A. (2016). Banking Sector Globalization and Bank Performance: A Comparative Analysis of Low Income Countries With Emerging Markets and Advanced Economies. *Review of Development Finance*, 6(1): 58-70.
- Goddard, J., Liu, H. & Molyneux, P. (2013). Do Bank Profits Converge?. *European Financial Management*, 19(2): 345-365.
- Görün, M. (2006). Yerel Demokrasi ve Katılım: İzmir, Konya ve Ağrı İl Genel Meclis Üyeleri Üzerinde Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2): 159-184.
- Gövdeli, T. (2018). Ekonomik Özgürlük, Turizm ve Ekonomik Büyüme: BRICST Ülkelerinde Konya Bootstrap Nedensellik Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 379-390.
- Gropper, D. M., Jahera, J. S., Jr. & Park, J. C. (2015). Political Power, Economic Freedom and Congress: Effects on Bank Performance. *Journal of Bank & Finance*, 60, 76–92.
- Gülhan, Ü. (2009). *Bankacılık sektöründe karlılığı etkileyen faktörler: Türk bankacılık sektörüne yönelik bir uygulama* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Gün, L. (2013). Demokrasi ve Büyümenin Arasındaki İlişki. *Journal of Business Economics and Political Science*, (2)3: 1-10.
- Günceler, B. (2014). *Dünyada ve Türkiye’de Bankacılığın Tarihi Gelişimi*. İstanbul: Doğuş.

- Gürel, E. (2002). *Banka finansal performansının ölçülmesi ve beş ticari banka üzerinde bir uygulama* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gwartney, J. D., Lawson R. A. & Holcombe, R. G. (1999). Economic Freedom and The Environment for Economic Growth, *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*, 155(4): 643-663.
- Gwartney, J., Lawson, R. & Murphy, R. (2018). *Economic Freedom of the World*, Annual Report.
- Hakyemez, Y. Ş. (2003). Çoğunlukcu Demokrasi Anlayışı, Rousseau ve Türk Anayasaları Üzerine Etkisi, *AÜHF Dergisi*, 52(4): 69-92.
- Heywood, A. (2007). *Siyasi İdeolojiler, Bir Giriş*. (Çev.: Ah. K. Bayram), Ankara: Adres.
- Hsiao, C. (2007). Panel Data Analysis-Advantages and Challenges. *Springer*, 16(1): 1-22.
- Hubbard, R. G. (2007). *Money, The Financial System, And The Economy*. MA: Addison-Mesley Publishing.
- Huntington, S. P. (1984). Will More Countries Become Democratic?. *Political Science Quarterly*, 99(2): 193-218.
- Iannotta, G., Nocera, G. & Sironi, A. (2007). Ownership Structure, Risk and Performance in The European Banking Industry. *Journal of Banking & Finance*, 31(7): 2127–2149.
- Ibrahim, W. H. W. & Ismail, A. G. (2020). Do Regulation, Maqasid Shariah, and Institutional Parameter Improve Islamic Bank Efficiency?. *Journal of Islamic Monetary Economics and Finance*, 6(1): 135–162.
- Inglehart, R., Foa, R. Peterson, C & Welzel, C. (2008). Development, Freedom, and Rising Happiness: A Global Perspective (1981–2007). *Perspectives on Psychological Science*, (3)4: 264-285.
- Isshaq, Z., Amoah, B. & Appiah-Gyamerah, I. (2019). Non-Interest Income, Risk and Bank Performance. *Global Business Review*, 20(3): 595–612.

- Işık, M. (2016). Ekonomik Özgürlükler Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri mi? OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Bildiriler Kitabı – II*, 169-183.
- Işık, S. ve Kambay, M. (2019). Türkiye’de Ticari Bankaların Karlılığını Etkileyen Bankaya Özgü ve Makro Ekonomik Belirleyiciler. *Türkiye Bankalar Birliği: Bankacılar Dergisi*, 30(110): 3-24.
- İpek, A. (2008). Ulus Egemenliği ve Halk Egemenliği Karşılaştırması ve Yeni Anayasa İçin Halk Egemenliği Önerisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 211-236.
- Janek, U. (2004). Effect of Foreign Banks Entry on Bank Performance in the CEE Countries. *Tartu University Press*, 569, (33).
- Kalaycı, C. ve Adtan, S. (2012). Demokrasi ve Dış Ticaret: OECD ve MENA Ülkeleri Örneği. *Tisk Akademi*, 7(13): 199-219.
- Kambay, M. (2018). *Türkiye’de bankaların kârlılığını etkileyen faktörlerin panel veri analiziyle incelenmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kaplan, R. S. (2010). *Conceptual Foundations of the Balanced Scorecard*. Harvard Business School Working Paper No.10-074.
- Karakurt, E. (2011). *İstanbul Sanayi Odası’nın ilk 500 büyük sanayi kuruluşunun veri zarflama analizi ile etkinlik ölçümü* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kasper, W. (2007). *Ekonomik Özgürlük ve Gelişme. Mülkiyet Hakları, Rekabet ve Refah Üzerine Bir İnceleme*, (Çev. Bahadır Akın) Ankara: Liberte.
- Kaya, F. (2014). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. 3. Baskı, İstanbul: Beta.
- Kaymaz, V. (2018). OECD Ülkelerinde Sosyal Harcamaların Belirleyicileri. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 4(2): 118-130.
- Kidwell, D. S. & Blackwell, D. W. (2005). *Financial Institutions, Markets, and Money*. Ninth Edition, U.S.A.: John Wiley & Sons.
- Kim, H., Park, M. & Suh, H. (2014). What Forms and Reforms Banking Regulations? A Cross-national Study. *Emerging Markets Finance and Trade*, 50(6): 72-89.

- Klapper, L., Lusardi, A. & Van Oudheusden, P. (2015). *Financial Literacy Around the World*. Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey. Washington: Standard & Poor's.
- Koch, T. W. & MacDonald, S. S. (2014). *Bank Management*. Nelson Education.
- Koyuncu, Y. J. & Okşak, Y. (2019). *The Impact of Banking Crises on Poverty: Panel Evidence*. Studies on Balkan and Near Eastern Social Sciences – Volume III, Peter Lang Publishing, E-ISBN 978-3-631-79154-7 (E-PDF), DOI 10.3726/b15702, 255-262.
- Kök, D., Dünder, Ö. & Ekinci, R. (2018). Ömür Eğrilerine Kuznet Uyarlamalı Bir Yaklaşım: Asya Ülkeleri Üzerine GMM Modeli. *International Conference on Eurasian Economies*, 224-234.
- Köse, T. (2009). *Bankalarda minin şube organizasyonu üzerinde bir model* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kuçuradi, İ. (1998). Yirmibirinci Yüzyılın Eşiğinde Demokrasi Kavramı ve Sorunları. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15(3): 21-27.
- Kulalı, İ. (2016). Altman Z-Skor Modelinin BİST Şirketlerinin Finansal Başarısızlık Riskinin Tahmin Edilmesinde Uygulanması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(27): 283-292.
- Küçük, A. (2015). Egemenlik (Hâkimiyet), Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Tartışmaları ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 6, 311-361.
- Küçükbay, F. (2017). Banka Kârlılığını Etkileyen Faktörler: Avrupa Birliği Bankaları ve Türk Bankaları Arasında Karşılaştırma. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1): 137-149.
- Labra, R. L. & Torrecillas, C. (2018). Estimating Dynamic Panel Data. A Practical Approach to Perform Long Panels. *Revista Colombiana de Estadística*, 41(1): 31-52.
- Laeven, L. & Levine, R. (2009). Bank Governance, Regulation and Risk Taking. *Journal of Financial Economics*, 93(2): 259-275.

- Lawson, R. & Roychoudhury, S. (2008). Economic Freedom and Equity Prices Among U. S. states. *Credit and Financial Management Review*, 14(4): 25-35.
- Leblang, D. A. (1996). Property Rights, Democracy and Growth. *Political Research Quarterly*, 49(1): 5-26.
- Lehkonen, H. & Heimonen, K. (2015). Democracy, Political Risks and Stock Market Performance. *Journal of International Money and Finance*, 59, 77- 99.
- Levchenko, A. A. (2004). Institutional Quality and International Trade. *IMF Working Paper*, WP/04/231.
- Levine, R. (2004). *The Corporate Governance of Banks: A Concise Discussion of Concepts And Evidence*. Working Paper, World Bank.
- Lipscy, Y. P. (2019). Democracy and Financial Crisis. *International Organization*, 72(4): 937–968
- Lipset, S. M. (1959). Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Development. *American Political Science Review*, 53(1): 69-105.
- Lipset, S. M. (1986). *Siyasal İnsan*. (Çev. Mete Tunçay), Ankara: V.
- Madura, J. (2014). *Financial Markets and Institutions*. Nelson Education.
- Mahmood, K. & Azid, T. (2011). Economic Freedom Versus Economic Growth: Cross Countries Analysis in the form of ARDL Approach. *Asian Economic and Financial Review*, 1(1): 14-25.
- Menicucci, E. & Paolucci, G. (2016). The Deyerminants of Bank Profitability: Empirical Evidence from European Banking Sector. *Journal of Financial Reportingand Accounting*, 14(1) : 86-115.
- Miller, T. & Kim, A. B. (2013). *Defining Economic Freedom*. Heritage Foundation.
- Mishkin, F. (1998). *The Economics of Money Banking and Financial Markets*. Pearson Education.
- Mishkin, F. (2000). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. Addition Wesley, Sixth Edition.

- Mishkin, F. (2000). Prudential Supervision: Why Is It Important and What are the Issues?. *Columbia Business School, National Bureau of Economic Research*, 7926.
- Molyneux, P. & Thornton, J. (1992). Determinants of European Bank Profitability: A Note. *Journal of Banking and Finance*, 16(6): 1173–1178.
- Nguyen, T.L.A. & Vo, X.V. (2020). Does Corporate Governance Really Matter for Bank Efficiency? Evidence From ASEAN Countries. *Eurasian Economic Review*, 38, 1-26.
- Nouaili, M., Abaoub, E., & Ochi, A. (2015). The Determinants of Banking Performance in Front of Financial Changes: Case of Trade Banks in Tunisia. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(2): 410-417.
- Okşak, Y. ve Sarıtaş, T. (2020). Gelişmekte Olan Ülkelerde İhracatın Büyümeye Etkisi: Panel Veri Analizi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 22(38): 131-147.
- Olson, M. (1996). Distinguished Lecture on Economics in Government: Big Bills Left on the Sidewalk: Why Some Nations Are Rich, and Others Poor. *Journal of Economic Perspectives*, 10(2): 3-24.
- Olson R. L. (1988). *Evaluation of Financial Performance*. The Bankers' Handbook, Editors: Baughn, William H., Thomas I. Storrs, and Charles E. Walker, Third edition, Homewood, Illinois: Dow Jones-Irwin.
- Oral, İ. O. (2014). *Demokratikleşme ve ekonomik özgürlüklerin temel makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisi* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Orhan, Z. O. ve Erdoğan, S. (2013). *Para Politikası*. Kocaeli: Umuttepe.
- Ökten, Ş. (2007). Gelişme ve Demokrasi: Kalkınmayla Demokratikleşme ya da Kalkınmanın Demokratikleştirilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2): 91-106.

- Özcan, B. ve Arı, A. (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD Örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 12(1): 65-88.
- Özkan, A., & Özkan, N. (2004). Corporate Cash Holdings: An Empirical Investigation of UK Companies. *Journal of Banking & Finance*, 28(9): 2103-2134.
- Özkan, L. (2011). *Bankacılık sektöründe uluslararasılaşmanın banka performansı üzerine etkileri ve Türkiye uygulaması* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Öztekin, M. Y. (2005). Performans Ölçümünde Esas Alınan Ölçütler, *Öneri Dergisi*, 6(23): 19-22.
- Pasiouras, F. & Kosmidou, K., (2007). Factors Influencing The Profitability of Domestic and Foreign Commercial Banks in The European Union. *Res. Int. Business Finance*, 21(2): 222–237.
- Pattanaik, F. & Nayak N. C. (2014). Economic Freedom and Economic Growth in India: What Is The Empirical Relationship?, *Springer Science+Business Media Econ Change Restruct*, 47(4): 275–298
- Petersen, M. A. (2009). Estimating Standard Errors in Finance Panel Data Sets: Comparing Approaches. *Review of Financial Studies*, 22(1): 435–480.
- Petria, N., Capraru, B. & Ihnatov, I. (2015). Determinants of Banks' Profitability: Evidence From EU 27 Banking Systems. *Journal of Economics and Finance*, 20, 518-524.
- Piper, A. (2014). The Benefits, Challenges and Insights of a Dynamic Panel Assessment of Life Satisfaction. *Munich Personal RePEc Archive (MRPA)*, 1-30.
- Prasad, E. S. (2011). Financial Sector Regulation and Reforms in Emerging Markets: An Overview. *Financial Market Regulation and Reforms in Emerging Markets Virginia: Brookings Institution*, 3-26.
- Pustu, Y. (2016). Yerel Demokrasinin Kökeni, *Sayıştay Dergisi*, 100, 89-107.
- Ritter, L. S., William L. S. & Udell G.F. (2003). *Principles of Money, Banking, and Financial Markets*. 11th Edition, MyEconLab Student Access Kit, New York.

- Roberts, J. M. (1997). Is Inflation Sticky. *Journal of Monetary Economics*, 39(2): 173-196.
- Robin, I., Salim, R. & Bloch, H. (2018). Financial Performance of Commercial Banks in The Post-Reform Era: Further Evidence From Bangladesh. *Economic Analysis and Policy*, 58, 43-54.
- Rodrik, D. (2000). Institutions for High-Quality Growth: What They Are and How to Acquire Them. *Studies in comparative international development*, 35(3), 3-31.
- Roodman, D. (2006). How To Do Xtabond2: An Introduction To “Difference” And “System” Gmm In Stata. *Center Global Development, working paper no 103*: 1-44.
- Roodman, D. (2009). How to do xtabond2: An Introduction to Difference and System GMM Stata. *Stata Journal*, 9(1):86-136.
- Rosenfeld, M. (2014). Hukukun Üstünlüğü ve Anayasal Demokrasinin Meşruiyeti. (Çev. V. Aslan). *Hukuk Kuramı*, 1(2): 30-61.
- Santiago R., Fuinhas, J. A. & Marques, A. C. (2018). The Impact of Globalization and Economic Freedom On Economic Growth: The Case of The Latin America and Caribbean Countries. *Econ Change Restruct*, 1-25.
- Saona, P. & Azad, M. A. Y. (2018). Bank and Country-Based Determinants of Banks' Performance in Asia. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 23(3): 428-444.
- Saunders, A. & Schumacher, L., (2000). The Determinants of Bank Interest Rate Margins: An International Study. *Journal of International Money and Finance*, 19(6): 813-832.
- Saunders A. & Cornett M. M. (2001). *Financial Markets and Institutions a Modern Perspective*. Mc Graw Hill Education.
- Sayilgan, G. & Yildirim, O. (2009). Determinants of Profitability in Turkish Banking Sector: 2002-2007. *International Research Journal of Finance and Economics*, 28, 207-213.

- Schultz, E. L., Tan, D. T., & Walsh, K. D. (2010). Endogeneity and The Corporate Governance Performance Relation. *Australian Journal of Management*, 35(2): 145–163.
- Schwartz, H. (1993). Economic and Social Rights. *American University International Law Review*, 8(2/3): 551-565.
- Seger, A. (2006). *Corruption and Democracy In Europe: What Are The Issues*. In Octopus Interface Conference, Strasbourg, France.
- Selçuk, S. (1999). *Demokrasiye Doğru*. Ankara: Yeni Türkiye.
- Snaije, B. (2017). Can Finance and Credit Enable Economic Growth and Democracy? Chapter in: Luciani, G. (ed.), *Combining Economic and Political Development: The Experience of MENA*. International Development Policy series 7 (Geneva, Graduate Institute Publications, Boston, Brill-Nijhoff), 132: 151–162.
- Soo-Wah Low, E.A. (2010). Economic Freedom and Banking Development: The Experiences of Selected East Asian Countries. *Jurnal Pengurusan*, 31(13): 71–81.
- Sturm, J. E. & De Haan J. (2001). How Robust is the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth?. *Applied Economics*, 33(7): 839-844.
- Sucu, M. B. (2017). Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Ekonomik Özgürlük, Büyüme ve Kalkınma İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 2(2): 135-167.
- Sufian, F. & Habibullah, M.S. (2010). Does Economic Freedom Fosters Banks' Performance? Panel Evidence From Malaysia. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 6(2): 77–91.
- Sufian, F. & Zulkhibri, M. A. (2012). *The Nexus Between Economic Freedom and Islamic Bank Performance: Empirical Evidence From The MENA Banking Sectors*. Retrieved from <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2012/01/Zulkhibri.pdf>, (03.05.2020).

- Sufian, F. & Zulkhibri, M. A. (2015). The Nexus Between Economic Freedom and Islamic Bank Profitability in The MENA Banking Sectors. *Global Business Review*, 16(5), 58–81.
- Şenalp B. (2019). FDI and Economic Growth: The Role of Economic Freedom. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 6(1): 54-73.
- Şimşek, A. (2004). Atatürk'ün Mirasının Aktarılmasında Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları Üzerine Bir Deneme, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12(2): 469–484.
- Tabash, M. I., Yahya, A. T., & Akhtar, A. (2017). Financial Performance Comparison of Islamic and Conventional Banks in the United Arab Emirates (UAE). *In International Conference on Advances in Business, Management and Law*, 1(1): 477-494.
- Tangen, S. (2004). Performance Measurement: From Philosophy to Practice. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 53(8): 726-737.
- Taşkın, F.D. (2011). Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(2): 289-298.
- Tatoğlu, F. (2013). *İleri Panel Veri Analizi*. İstanbul: Beta.
- Tavares, J. & Wacziarg, R. (2001). How Democracy Affects Growth. *European Economic Review*, 45(8): 1341-1378.
- Tevfik, A. T. ve Özek S. (2011). Kurum Stratejisi ve Çeşitlendirme. *Manas Üniversitesi Dergisi*, (2): 55-58.
- The Economist Intelligence Unit (2019). *Demokrasi Index*, <http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=Democracy-Index2019.pdf&mode=wp&campaignid=democracyindex2019>, (07.04.2020).
- Topçu, E. (2016). *Kuvvetler Ayrılığı Temelinde Devlet Teşkilat Yapısı*. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, https://www.kaysis.gov.tr/makaleler/emrahtopcu_kuvvetler_ayriligi.pdf, (12.04.2020).

- Tunay B. ve Silpar M. (2006). *Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi I*. TBB Araştırma Tebliği Serisi.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1): 1113–1132.
- Tunçsiper, B. ve Biçen, Ö. F. (2014). Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2): 25-45.
- Turgutlu, E. (2014). Dynamics of Profitability in The Turkish Banking Industry. *Ege Academic Review*, 14(1): 43-52.
- Tütüncü, A. (2020). Gelişmekte Olan Ülkelerde Demokrasinin Ekonomik Büyümeye Etkisi. *Sosyoekonomi Dergisi*, 28(44): 27-40.
- Uludağ, B. K. ve Gökmen, H. (2010). Türk Bankacılık Sektörünün Kârlılığının Dinamik Yaklaşımla Test Edilmesi. *İktisat İşletme ve Finans*, 26(308), 71-98.
- Üre, S., Sadeghzadeh K., Karaköy, Ç. ve Emsen, Ö. S. (2019). OECD Ülkelerinde Borsa ve Ekonomik Özgürlük İlişkileri. 3. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 336-345.
- Wachtel, P. (2001). Growth and Finance: What Do We Know and How Do We Know It?. *International Finance*, 4(3): 335-362.
- Williams, K. (2017). Does Democracy Dampen The Effect of Finance on Economic Growth? *Empirical Economics*, 52(2): 635-658.
- Windmeijer, F. (2005). A Finite Sample Correction For The Variance of Linear Efficient Two-Step GMM Estimators. *Journal of Econometrics*, 126(1): 25–51.
- Wintoki, M. B., Linck, J.S. & Netter, M. J. (2012). Endogeneity and The Dynamics of Internal Corporate Governance, *Journal of Financial Economics*, 105(3): 581–606.
- Yalçinkaya, A. E., Şanlısoy, S. ve Aydın, Ü. (2016). Türk Bankacılık Endüstrisinde Performansın Belirleyenleri ve Politik İstikrarsızlık İlişkisi, *Sosyoekonomi* 24(27): 161-182.

- Yamarik, S. & Redmon, C. (2017). Economic Freedom and Corruption: New Cross-Country Panel Data Evidence. *The Journal of Private Enterprise*, 32(2): 17-44.
- Yardım, Ö. (2005). *Finansal yenilikler ve ekonomiye etkileri* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2): 107-117.
- Yıldırım, M. (2008). *Banka Muhasebesi*, İstanbul: TBB.
- Zampara, K., Giannopoulos, M. & Koufopoulos, D. N. (2017). Macroeconomic and Industry Specific Determinants of Greek Bank Profitability. *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*, 10(1): 13–22.
- Zortuk, M. ve Karacan, S. (2018). Tourism Development Economic Growth Nexus, an Empirical Application on Transition Countries. *Applied Economics for Development: Empirical Approaches to Selected Social and Economics Issues in Transition Economics*, 1.
- Zouhaier, H. & Karim, K. M. (2012). Democracy, Investment and Economic Growth. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2(3): 233- 240.

DİZİN

-A-

Abraham Lincoln, 4
 Adam Smith, 23, 24, 26, 35
 Aktif Karlılık Oranı, 1, 65, 99, 100,
 106, 111, 112, 121
 Arellano ve Bover, 2, 92, 95, 96, 138

-B-

Banka Maliyeti, 1, 68, 69, 91, 99, 100,
 103, 106, 111, 115, 117, 118, 119,
 120, 123, 126, 129, 131, 132, 138,
 139, 140, 141, 142
 Banka Performansı, v, 71, 72, 73, 74,
 85, 87, 159
 Banka Ürün Çeşitlendirmesi, 59
 Bankacılığın Tarihsel Gelişimi, 43
 Bankacılık Sektörü, 1, 20, 36, 42, 46,
 58, 62, 74, 79, 81, 82, 89, 90, 91, 109,
 137
 Blundell ve Bond, 2, 92, 95, 96, 138

-Ç-

Çoğulculuk, 7
 Çoğunluk, 7

-D-

Demokrasi, v, 4, 5, 7, 11, 13, 14, 15, 16,
 17, 18, 19, 20, 21, 22, 38, 40, 85, 86,
 98, 99, 100, 104, 105, 106, 115, 119,
 123, 126, 129, 132, 135, 138, 140,
 141, 142, 143, 145, 148, 150, 151,
 153, 154, 155, 158, 162
 Dış Ticaret Özgürlüğü, 24
 Dinamik Model, v, 2

-E-

Ekonometrik Analiz, 2

Ekonometrik Model, 2

Ekonomik Özgürlük, v, xii, 29, 30, 31,
 32, 33, 34, 35, 87, 99, 100, 105, 106,
 116, 124, 127, 130, 138, 141, 142,
 153, 155, 161, 163

Endeks, 17

Enflasyon, 26, 37, 38, 40, 72, 76, 77,
 78, 79, 104, 116, 120, 124, 127, 133,
 140

Eşitlik ve Özgürlük, 7

-F-

Faiz Dışı Gelir, 48, 71, 99, 100, 101,
 113, 118, 122, 132
 Faiz Gelirleri, 47, 48, 69, 78, 113, 129
 Finansal Sistem, 44, 83
 Fraser Enstitüsü, 30, 31, 32, 99, 105
 Freedom House, 13, 17, 18, 152

-G-

Gelişmekte Olan Ülkeler, 15, 32, 38, 82
 Gelişmişlik Kavramı, 4
 Genel Giderler, 1, 68, 91, 99, 100, 102,
 106, 111, 115, 117, 118, 119, 120,
 122, 129, 134, 135, 138, 139, 140,
 141, 142, 143
 Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi,
 93

-H-

Hak ve Hürriyetler, 12
 Halkın veya Milletin Egemenliği, 7
 Heritage Foundation, 29, 157
 Hipotez, 2
 Hukuk Devleti Olma ve Kuvvetler
 Ayrılığı, 7
 Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakkı, 24

-İ-

İktisadi Gelişme, 6

-K-

Kamu Kesimi Büyüklüğü, 24, 33

Karma Rejim, 14, 16

Komisyon Gelirleri, 49

Kredi, 20, 21, 22, 24, 28, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 56, 58, 62, 63, 64, 65, 67, 69, 71, 73, 74, 75, 78, 82, 83, 84, 86, 88, 90, 103, 113, 129, 132, 139

Kurumsal Yapı, v, 91, 99, 136

-L-

Likit Varlıkları, 58

Lipset, 5, 20, 157

-M-

Makro İktisadi Değişkenler, 2

Maliyet Verimliliği, v, 1, 68, 69, 72, 73, 87, 91, 98, 99, 103, 109, 117, 118, 119, 120, 131, 133, 134, 136, 138, 140, 141, 142, 143

Menkul Değer Hizmetleri, 50

Merkez Bankası, 101, 118, 132, 135

-N-

Net Faiz Marjı, xii, 1, 66, 99, 100, 106, 111, 112, 128

-Ö-

Özkaynak Karlılık Oranı, xii, 1, 65, 99, 100, 106, 111, 112, 125

-P-

Polity Demokrasi Endeksi, 16

Portföy Yönetimi, 51

-S-

Sağlam Para, 24

Seçme ve Seçilme Hakkı, 7

Serbest Piyasa Ekonomisi, 5

Sermaye Yeterlilik Oranı, 61

Sistem GMM, v, 2, 85, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 107, 108, 110, 111, 112, 114, 117, 118, 121, 123, 125, 126, 128, 131, 134, 138

-T-

The Economist Intelligence Unit, xii, 6, 13, 14, 15, 16, 104, 105, 162

-Z-

Z-skoru, 101, 102

